

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Стефанюк Галина Василівна

**МУЗЕЄЗНАВСТВО: ІНСТРУКТИВНО-
МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ГЛОСАРІЙ І
САМОСТІЙНА РОБОТА**

**Навчальний посібник для студентів
спеціальності 032 «Історія та археологія»**

Івано-Франківськ – 2024

УДК 069 (477.63)

Навчально-методичний посібник **«Музеєзнавство: інструктивно-методичні матеріали, глосарій і самостійна робота. Навчальний посібник для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія»»** підготувала кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Стефанюк Галина Василівна.

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор

Комар Володимир Леонович

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

кандидат історичних наук, доцент

Вітенко Микола Дмитрович

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Рекомендовано до друку Науково-методичною комісією (протокол № 2 від 27 вересня 2024 р.) та Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від 27 вересня 2024 р.)

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.....	6
ОПОРНІ КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ.....	8
ХРЕСТОМАТІЙНИЙ МАТЕРІАЛ.....	72
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ.....	92
ТЕМИ РЕФЕРАТИВ З ОСНОВ МУЗЕЄЗНАВСТВА.....	94
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	97
СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	119
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	127

ВСТУП

Музейна справа на сьогодні є специфічною сферою культурної діяльності, ефективна робота в якій вимагає наявності специфічних знань у багатьох галузях, у тому числі природничих та гуманітарних наук. Дослідження з музеєзнавства сьогодні присвячені теоретичним питанням і практичній роботі як окремих інституцій, так і всієї музейної мережі, питанням музейної політики й законодавства, матеріально-технічного забезпечення, кадрової підготовки, міжнародних зв'язків тощо. З кожним роком зростає інтерес до музеїв і пам'яток культури, у зв'язку з чим до вивчення музеєзнавства як наукової дисципліни висунуто нові вимоги. Сучасний музейний працівник повинен володіти комп'ютерними технологіями, вміти формувати репозитарії культурної спадщини, створювати електронні музейні каталоги та видання, розробляти і впроваджувати комп'ютерні програми з музейної проблематики. Відтак навчальна дисципліна «Музеєзнавство» покликана дати студентам логічно-послідовні знання про місце та роль цієї науки як важливого фактору підвищення культурного й освітнього рівня людей, підтримання його історичної пам'яті. Вивчення курсу базується на увазі до основних духовних цінностей, зокрема, спрямоване на поцінування національних і закордонних надбань, вміння використати культурної спадщини, вдосконалення сучасного буття людини, усвідомленню свого місця і ролі в житті.

Важливою особливістю курсу є те, що він зорієнтований на засвоєння і застосування студентами спеціальності 032 Історія та археологія всього комплексу теоретичних проблем і практичних навичок з музеєзнавства як засобу задоволення потреб туристів та організації відпочинку; про мережу світових та українських музеїв; принципи побудови музейної експозиції; особливості екскурсійного обслуговування в музеях; прогресивні досягнення менеджерських та маркетингових підходів у музейній сфері; про основні положення музейної теорії та ключові поняття музеєзнавства; нормативну базу, що регулює музейну діяльність в Україні; про класифікацію, типологію та профільність музеїв; процес комплектування, обліку та зберігання музейних фондів; основні правила до оформлення музейних експозицій та підготовки виставкових проєктів; технологію підготовки музейної екскурсії; особливості диференційованого підходу до обслуговування різних груп музейних відвідувачів.

Мета викладання дисципліни – засвоєння і поглиблення теоретичних та практичних знань, умінь і навичок студентів на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти за галуззю знань 03 Гуманітарні науки, спеціальністю 032 Історія та археологія з дисципліни “Музеєзнавство”, які полягають у розкритті сутності музеєзнавства як спеціальної галузі знання, її теорії й історії становлення та розвитку. Також дослідження всіх існуючих у сучасному світі форм, видів і напрямів роботи музеїв, принципів створення музейної експозиції, методології підбору експозиційного матеріалу, художнього оформлення музейних експозицій.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Музеєзнавство” є:

- сприяти вільному володінню термінологічним апаратом музеєзнавства;
- ознайомити із класифікацією музеїв, його основними функціями;

- дати уявлення про основні віхи становлення та розвитку музейної справи;
- ознайомити з організацією музейних фондів, основними принципами науково-фондової роботи;
- дати уявлення про специфіку експозиційної роботи музею;
- засвоєння основних принципів роботи з музейним відвідувачем, оволодіння основами музейної педагогіки ;
- оволодіння методами проведення екскурсій основних типів, опанування принципів складання портфелю екскурсовода;
- естетичне виховання, та розвиток необхідної художньої культури, яка лежить в основі професійних якостей.

Студенти повинні **знати** :

- комплекс ключових понять музейної та екскурсійної справи;
- класифікацію музеїв, їх функції;
- історію формування музею як соціокультурного інституту;
- основні типи експозицій, принципи побудови музейної експозиції;
- типи музейних відвідувачів та їх потреби;
- найкрупніші музейні збірки світу та України, історію їх формування;
- основні матеріали і техніки виконання, засоби художньої виразності в станковій графіці та живописі, монументальному та сакральному мистецтві, основи перспективи, основні закони побудови композиції, основи психології художньої творчості.

Засвоєння даного курсу повинно базуватись на отриманні таких знань, умінь та навичок:

- грамотно організовувати роботу над експозицією;
- мати навички складання тематико-експозиційного плану;
- створювати науково-допоміжні експозиційні матеріали;
- складати супровідні тексти та фотоматеріали;
- критично аналізувати історичні джерела та наукову літературу;
- створювати гіпотези, здійснювати порівняльний аналіз фактів, подій та явищ і на їх основі формулювати висновки;
- пояснювати історичні терміни;
- застосовувати свої знання в професійній діяльності, презентувати написані тексти та робити усні презентації різного обсягу й складності;
- володіти різними техніками і технологіями, практичними навичками проведення підготовчих робіт, застосовувати на практиці отримані теоретичні знання при копіювання творів мистецтва, володіти методом творчого процесу копіювання та володінням пошукових ескізів.

Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

Спеціальні фахові компетентності:

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 6. Здатність використовувати різні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

СК 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

Програмні результати (ПРН) навчання:

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу й історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період і проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види видань історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно

оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси з історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

ПРН 9. Мати навички організації практичного висвітлення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

ОПОРНІ КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. МУЗЕЄЗНАВСТВО ЯК НАУКОВА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1. Об'єкт, предмет і завдання музеєзнавчої науки.
2. Базові поняття музеєзнавства.
3. Структура музеєзнавчої науки.
4. Музеєзнавство в системі наук.
5. Роль і соціальні функції музею.

1. Об'єкт і предмет музеєзнавчої науки

Музеєзнавство (музеологія) – це наукова дисципліна, що вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, їхні суспільні функції, питання теорії і методики музейної справи, тобто внутрішню організацію, систему наукового комплектування музейних фондів, документування й зберігання колекцій, а також методики побудови музейних експозицій, виставок, різних видів і форм науково-освітньої діяльності музеїв.

Поряд із вітчизняним терміном "музеєзнавство" у міжнародній термінології використовується поняття "музеологія". Міжнародний комітет з музеології (ICOFOM) рекомендує трактувати *музеологію як науку, що пояснює реалізацію одного з найважливіших видів суспільної діяльності, що полягає у збереженні і сталому використанні культурної і природної спадщини людства; як науку, що вивчає мету і способи діяльності такої інституції, як музей.*

Основне завдання музеології на XXI ст., окреслене Міжнародною радою музеїв (ІКОМ) при ЮНЕСКО: описати глобальний музеологічний феномен, проаналізувати і зрозуміти його в історичному й соціально-культурному контекстах.

Поняття "музеєзнавство" і "музеологія" тотожні за суттю, оскільки в рамках теоретичного музеєзнавства реалізується системний підхід і досліджується весь сучасний спектр проблем, пов'язаних із збереженням й актуалізацією усіх форм культурної і природної, рухомої і нерухомої, матеріальної і нематеріальної спадщини. Аналогічно у західному світі має місце зміна парадигми музеології від науки, орієнтованої на музейну установу, до музеології, яка займається суттю музейного явища.

**Тотожність понять
(поряд із вітчизняним терміном «музеєзнавство» у
міжнародній термінології використовується поняття
«музеологія»)**

Музеєзнавство – це наукова дисципліна, що вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, їхні суспільні функції, питання теорії і методики музейної справи, тобто внутрішню організацію, систему наукового комплектування музейних фондів, документування й зберігання колекцій, а також методики побудови музейних експозицій, виставок, різних видів і форм науково-освітньої діяльності музеїв.

Міжнародний комітет з музеології (ICOFOM) рекомендує:

Музеологія як наука, що пояснює реалізацію одного з найважливіших видів суспільної діяльності, що полягає у збереженні і сталому використанні культурної і природної спадщини людства; як науку, що вивчає мету і способи діяльності такої інституції, як музей (Сучасний термін *«музеологія»*, яким нині послуговуються західні наукові школи, увів Й. Г. Грассе у спеціальній публікації *«Музеологія як наука»* (Дрезден, 1883 р.), визначивши об'єкт і предмет, мету і завдання та охарактеризувавши дослідницький потенціал

Втім, існує протилежна думка іншої частини західних науковців, які відстоюють тезу про еволюційну етапність розвитку музейної науки і ширше – музейної парадигми. Згідно з таким трактуванням історії науки, музеєзнавство як наука про музей як інституцію завершила свій історичний розвиток (хронологічні рамки: 70-ті роки XVII ст. – 70-ті роки XX ст.), на зміну їй прийшла докорінно оновлена на рівні нової суспільної парадигми наука музеологія – наука про способи, форми і сам феномен збирання та зберігання в автентичних проявах множини об'єктів та явищ культурного й природного оточення людини й у такий спосіб виявлення ставлення людини до дійсності.

Українське музеєзнавство – порівняно молода наука. В Україні виникло в другій половині XIX ст. Вітчизняні традиції наукового узагальнення музейної справи нараховують близько півтори сотні років, тому, гадаємо, недоцільно відмовлятися від підкріпленого неабияким науковим доробком послуговування українським терміном "музеєзнавство" і переходити до уніфікованого у міжнародній практиці терміна "музеологія"; натомість, концептуально-теоретичні, методологічні та прикладні аспекти української та західної науково-музеологічної спадщини вимагають гармонізації з незворотним переходом до

єдиної загальноприйнятої міжнародним співтовариством нової постіндустріальної музеологічної парадигми.

Об'єкт музеєзнавства – музей і музейна справа як суспільне явище в усіх їхніх проявах. **Предмет музеєзнавства** – принципи, технології та процеси нагромадження, збереження і презентації інформації музейними установами, а також процеси виникнення, розвитку і суспільного функціонування музею.

Музеєзнавство послуговується сучасною науковою *методологією*. У теорії та практиці музеєзнавства активно використовуються методи гуманітарних та природничих наук (методи спеціальних і допоміжних історичних дисциплін, педагогіки, психології, соціології; рентгенографія, спектрографія та інші методи природничих наук; методи польового дослідження, безпосереднього спостереження; експериментальні методи, у т. ч. історичний експеримент; метод моделювання тощо). У той же час, інтегровані в структуру музеєзнавства і пристосовані до вирішення його завдань, ці методи використовуються у площині, не властивій іншим наукам, і, таким чином, здобувають нову якість як суто вузькодисциплінарні методи музеєзнавства.

У XXI ст. завдяки працям групи провідних європейських і північноамериканських музеологів (Фрідріх Вайдахер (Німеччина), Іво Мароєвич (Сербія), Сюзен Пірс (Велика Британія), Грег Фінлі (Канада), Зеновій Мазурик (Україна) та ін.) формується постнеокласична, т. зв. Об'єктна методологія, акценти якої зосереджуються у площині дослідження матеріальної культури і власне музеїв як засадничих елементів культурної і природної спадщини.

Навчальна дисципліна музеєзнавство – це система знань, яка має певну структуру, пов'язану з розумінням її предмету.

В основі даної структури знаходяться *три елементи*:

генетичний (історія музейної справи) – пов'язаний з носіями музейності;

структурний - включає теорію документування (відбір носіїв музейності), теорію тезаврування (пізнання, облік і збереження музейних об'єктів (тезаурус)) і теорію

практичний – пов'язаний з розробкою наукових методик і організаційних основ музейної діяльності

2. Базові поняття музеєзнавства

У вітчизняному музейному будівництві традиційно вживається термін “музеєзнавство” як наукова дисципліна, що вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, їхні суспільні функції, питання теорії і методики музейної справи.

Музей визначається як історично обумовлений багатофункціональний інститут соціальної пам'яті, за допомогою якого реалізується суспільна потреба у відборі, збереженні та репрезентації специфічної групи культурних і природних об'єктів, усвідомлюваних суспільством як цінність, що підлягає передачі з покоління в покоління.

Музей – в перекладі з давньогрецького «місце, присвячене музам» - храм музи пам'яті Мнемосини. Вважаючи їх покровительками наук і мистецтв, греки будували на їхню честь храми, які називали *музейонами*. Саме звідси й походить термін «музей».

Музейний предмет - пам'ятка історії культури, яка включена в музейне зібрання завдяки властивості характеризувати історичну культуру певного суспільства, виступає в музеї як джерело знань та емоційного впливу, а також освіти.

Експонат – музейний предмет, виставлений в експозиції музею.

Музейна справа як особлива сфера суспільної діяльності, включає:

- 1) музейну практику (науково-фондова, науково-експозиційна та науково-освітня робота);
- 2) спеціальну наукову дисципліну - музеєзнавство;
- 3) музейну політику (законодавство);
- 4) спеціалізовану періодику - особлива сфера культури, яка охоплює усі сторони комплектування, обліку, зберігання, вивчення та використання музеями культурних цінностей країни.

Музеографія – галузь музеєзнавства, завдання якої – опис музеїв, експозицій, колекцій. Мета музеографії – вивчення історії колекцій, нагромадження та розповсюдження інформації про музейні збірки, популяризація та реклама музеїв,

перші музеографічні твори з'являються у XVIII ст. До музеографічних видань належать: путівники, каталоги, довідники, проспекти.

Екскурсія (від лат. *Excursio* – прогулянка, поїздка, похід) – колективне відвідування музею, пам'ятного місця, виставки, тощо; поїздка, прогулянка з освітньою, науковою, спортивною або розважальною метою. Показ об'єктів відбувається під керівництвом кваліфікованого спеціаліста – екскурсовода, який передає аудиторії бачення об'єкта, оцінку пам'ятного місця, розуміння історичної події, пов'язаного з цим об'єктом. Екскурсії можуть бути як самостійною діяльністю, так і частиною комплексу туристичних послуг.

Експозиція – виставка виробів мистецтва, тематично відібраних і виставлених за певною системою.

Фонди музею – вся науково організована сукупність матеріалів, прийнятих музеєм на постійне зберігання.

Теорія тезаврування (від грец. *thesauros* – скарбниця) досліджує сукупність музейних пам'яток в аспектах: а) пізнання й розкриття їхньої цінності та інформації, котра міститься в них; б) забезпечення їхньої фізичної збереженості. Це теоретична основа фондової, експозиційної і реставраційної діяльності.

3. Структура музеєзнавчої науки

Наукова дисципліна «музеєзнавство» має свою *структуру*.

Традиційно виділяють історичні, теоретичні, джерелознавчі та прикладні його складові. Розглянемо їх більш детально.

Історичне музеєзнавство вивчає причини виникнення, генезис і розвиток музейної потреби і музею як культурної форми, що покликана задовольнити ці потреби, формування музейної мережі та організацію музейної справи.

Складовою частиною історичного музеєзнавства є *історіографія музеєзнавства*.

Теоретичне музеєзнавство охоплює такі складові: *загальна теорія музеєзнавства, теорія документування, теорія тезаврування та теорія комунікації*.

Базові поняття наукової дисципліни формулює *загальна теорія музеєзнавства*, яка розробляє понятійний апарат і мову науки, проблеми використання музейного предмету, музею як соціокультурного інституту, досліджує об'єкт, предмет і метод, розробляє проблеми соціальних функцій і класифікації музеїв, виявляє місце музеєзнавства в системі наукових дисциплін.

Теорія документування вивчає різні сторони дійсності з точки зору прояву в них музейних властивостей і відбору об'єктів музейного значення, які повинні зберігатися та використовуватися в умовах музею. Теорія документування є теоретичною основою комплектування музейних фондів і музеєфікації об'єктів історико-культурної та природної спадщини.

Теорія тезаврування (від грец. *thesauros* – скарбниця) досліджує всю сукупність музейних об'єктів, що функціонують в музеї, з точки зору як пізнання розкриття їх цінності та інформації, що міститься в них, так і забезпечення їх фізичного збереження. Є теоретичною основою науково-фондової, експозиційної і реставраційної діяльності.

Теорія комунікації вивчає музей як специфічну комунікаційну систему, в рамках якої відбувається передача соціально значимої інформації в просторі і часі, теорія комунікації є теоретичною основою для розробки проблем експозиційної, виставкової та культурно-освітньої діяльності музею.

Прикладне музеєзнавство займається розробкою шляхів вирішення завдань практичної діяльності музеїв, пов'язане з безпосередніми потребами музейної справи, виникло раніше інших структурних частин музеєзнавства. Саме з узагальнення накопиченого досвіду музейної практики почалося становлення науки про музей.

Наукова методика вивчає і розробляє систему прийомів, що охоплюють всі напрями музейної діяльності. Загальні методики мають відношення до всієї сукупності музеїв та усіх напрямів музейної діяльності, спеціальні методики орієнтовані на конкретні профілі і типи музеїв, приватні методики пов'язані з окремими видами музейної діяльності.

Техніка узагальнює питання сукупності технічних засобів, що застосовуються для здійснення процесу музейної діяльності. Цей розділ прикладного музеєзнавства особливо інтенсивно розвивається останніми десятиліттями.

Організація і управління вивчає і розробляє шляхи оптимізації музейної діяльності, включаючи як внутрішню структуру музею, так і музейну мережу загалом.

Музейне джерелознавство розробляє теорію, методологію та методіку виявлення, вивчення і використання музейних предметів і музейних колекцій. Основними завданнями музейного джерелознавства фахівці називають виявлення семантичної (сислової) інформації, що міститься в музейному предметі, музейній колекції, збірці, а також вивчення специфічних властивостей музейного предмета – експресивності, атрактивності, репрезентативності, комунікативності. Історикознавче вивчення музейного предмета, музейної колекції, збірки передбачає здійснення їх атрибуції, класифікації, систематизації та інтерпретації. Термін «музейне джерелознавство» було введено до наукового обігу лише у 1970-х рр. *Музеографія* здійснює опис музеїв, їх зібрань та колекцій, що знаходить відображення в довідниках, каталогах, путівниках.

Музейна педагогіка, психологія та соціологія займаються дослідженням закономірностей, принципів, методів роботи музеїв зі своєю аудиторією.

Розвиток музейної справи призводить до появи нових розділів музеєзнавства, що дозволяють осмислити нові сторони теоретичної і практичної роботи сучасних музеїв. Наприклад, до них можна віднести *музейну інформатику*.

Широка дискусія між музейним співтовариством триває щодо *структури музеології*. В 1980 р. Міжнародний комітет з музеології провів симпозіум з проблеми структурної системи музеології, де з'ясувались розходження у поглядах музейників. Проте Комітет, враховуючи необхідність систематизації комплексної галузі знань та представлення чіткої структури в освітніх програмах навчальних закладів, схилився до п'ятикратної структури:

загальне музеєзнавство – вивчає закономірності розвитку музейної справи і напрями музейної діяльності;

теоретичне музеєзнавство – формулює базові поняття наукової дисципліни, розробляє термінологію науки, вивчає об'єкт, предмет і методи музеології тощо;

прикладне музеєзнавство – запроваджує теоретичні і практичні набутки науки на практиці;

спеціальне музеєзнавство – забезпечує зв'язок між загальним музеєзнавством і профільними дисциплінами та вивчає специфіку функціонування музею окремого профілю;

історичне музеєзнавство – вивчає причини виникнення, генезис і розвиток музейної справи.

У 1992 р. під час роботи літньої школи в Брно серед актуальних проблем сучасної музеології розглядалось також і питання структури науки. Зокрема, існування музею як соціокультурної інституції та зростання його соціальної функції сприяло виокремленню *соціальної музеології, яку віднесли до загальної музеології*. Учасники обговорили структуру науки, виділивши історичне, теоретичне і прикладне музеєзнавство. Такого поділу науки дотримується німецький музеолог Ф. Вайдахер, але доповнює розділом *метамузеологія*, яка пояснює науково-теоретичне підґрунтя музеології.

Іншу структуру пропонує японський музеолог С. Цурута. Він виокремлює *спеціальну, соціальну, теоретичну, прикладну музеологію та управління музеєм*. Зазначимо, що кожен розділ структури має свої підрозділи. Така складна структурна форма музеології пояснюється її змістовною багатогранністю та специфікою діяльності.

4. Музеєзнавство в системі наук

На сучасному етапі чітко позначилося прагнення музеєзнавства облаштуватися в системі наук. Як правило, це пов'язується з орієнтацією суспільства на поглиблення соціальної пам'яті, збереження і обдумане використання духовного і матеріального досвіду минулих поколінь, залишеного ними культурної спадщини. Здається, що в цьому знаходить вираз і тривога, викликана наростанням дестабілізуючих тенденцій у розвитку суспільства, і прагнення протиставити хаосу - порядок, невизначеності - визначеність.

На місце музеєзнавства в системі наук впливає і те, яка тенденція - до інтеграції чи диференціації - домінує. У сучасній науці присутні обидві ці тенденції, що призводить, з одного боку, до поділу наук і, з іншого, до їх взаємопроникнення і формування суміжних дисциплін. Ці процеси в тій чи іншій мірі зачіпають і музеєзнавство.

Відповідно до дефініції ми визначаємо *місце музеєзнавства як гуманітарної науки*, що знаходиться в тісних взаєминах з іншими гуманітарними, а також природними і технічними науками. На даному етапі розвитку музеєзнавство запозичує у них деякі методи, елементи понятійного апарату (мови), адаптуючи їх для вирішення своїх власних завдань.

Музеєзнавство належить до інтердисциплінарних наук. Воно інтегрувало елементи різних профільних історичних дисциплін, а також спеціальні, дисципліни: історіографію, джерелознавство, археологію, етнографію, нумізматик у, сфрагістику, палеографію. Сучасний розвиток музеєзнавства неможливий без взаємодії з документознавством, архівознавством, бібліотекознавством, педагогікою, психологією, соціологією тощо.

Зв'язок музеєзнавства з колом історичних дисциплін є безсумнівним. Важливими напрямками музеєзнавчого досліджень є дослідження з історії музеєзнавства та історії музейної справи. Звичайно ж, для встановлення закономірностей розвитку музею та музейної справи музеєзнавство використовує той арсенал засобів, що є в розпорядженні історичної науки. У свою чергу, результати, отримані музеєзнавством в цих областях, збагачують історію. Ще більш тісним є зв'язок музеєзнавства з історичними дисциплінами як профільними для певних груп музеїв.

На особливу увагу заслуговує питання про взаємини музеєзнавства з науковими дисциплінами, що вивчають закономірності документальної діяльності та документ як джерело інформації, тобто з документалістикою, архіво- і бібліотекознавства, джерелознавство ряду наукових дисциплін. Як і перед цими дисциплінами, перед музеєзнавства стоїть завдання вилучення потрібної

інформації з музейного предмета. Існує генетичний зв'язок музею з такими соціальними інститутами, як архів і бібліотека.

В останні роки намітилася тенденція до зближення музеєзнавства і культурології. Ряд дослідників на цій підставі схильні відносити музеєзнавство до культурологічним дисциплін.

5. Роль і соціальні функції музею

Починаючи із кінця XVIII – початку XIX ст., відбувалося поступове переосмислення соціальної ролі музеїв у суспільстві, якому вони служать. Якщо на початках домінувала освітня функція, мета якої допомагати державі у вихованні громадянина, то згодом на перші ролі почала виходити місія музею як «інституту соціальної пам'яті». Перелом у соціальній місії музею розпочався із 70-х рр. XX ст. Музей мав «вийти» із власної зони комфорту і активно долучитися до соціальних проблем громади, якій він мав служити і з якою комунікувати передовсім. Музеї мали б поєднувати теорію та практику, знання і навички з метою окреслення значущості певного регіону і його спадщини у контексті подальшого розвитку громади, відводячи в цій роботі членам громади активну роль. Наприкінці 1990 – початку 2000-х рр. поширюються креативні ідеї нової соціальної місії музеїв, де останні зобов'язані ставати активними учасниками важливих соціальних змін й проектів.

Соціальні функції музеїв виявляються в комплектуванні першоджерел, безпосередньо зв'язаному з вивченням природи і суспільства; у науковому документуванні, дослідженні і збереженні музейних предметів; у створенні експозицій і виставок як характерних форм наукової популяризації; у науково-просвітницькій та гуманістично-виховній діяльності.

Комунікативні функції музеїв виявляються через вивчення соціально-психологічних, емоційних, мотиваційних, гуманістично-світоглядних, патріотичних та педагогічних питань впливу музею на відвідувача.

Музеєзнавче дослідження першоджерел – музейних предметів – також має на меті найповніше виявлення їхніх комунікативних функцій. Для того щоб

стародавній, мистецький чи природний експонат міг «спілкуватися» з відвідувачем та передавати йому певну інформацію й естетично-емоційні імпульси, практикам музейної справи необхідно вміти визначати оптимальні режими збереження, методи консервації й реставрації; науково документувати джерела; розкривати експресивні можливості музейних предметів, тобто вміти передбачати емоційний ефект від їх експозиційного використання й у різних видах культурно-освітньої роботи.

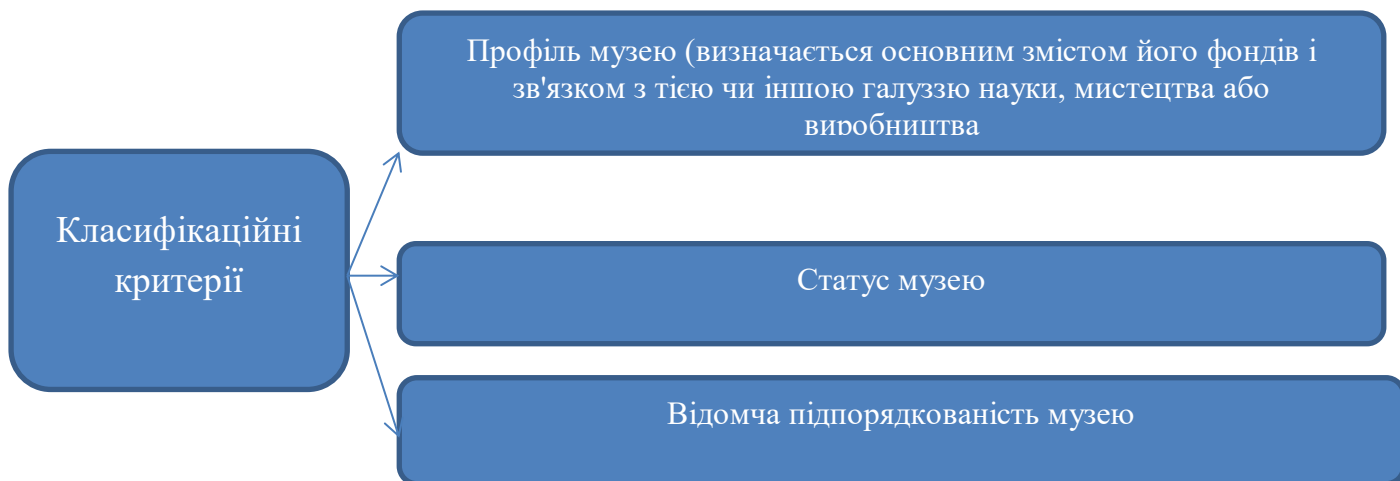
Отже, розуміння соціальної місії музеїв впродовж XVIII – початку XXI ст. пройшло тривалий і складний процес переосмислення. Спочатку в контексті виникнення феномену публічного музею домінувала освітня функція. Музей мав сприяти національному вихованню громадянина. Музеям належало зосередитись на збереженні національно-культурної спадщини, традицій, артефактів. Надалі соціальна місія музею поступово, але неухильно зміщувалася у бік активної комунікації із громадами, які ставали повноправними партнерами музеїв. Врешті на початку XXI ст. вони почали розглядатися інструментами соціальної трансформації, спрямованими на зміни поглядів і стереотипів людей. Отож, соціально значимими функціями музеїв є: пізнавальна, практично-аналітична, світоглядна, виховна.

Тема 2. КЛАСИФІКАЦІЯ МУЗЕЇВ

1. Загальна сучасна класифікація музеїв.
2. Класифікація за типами.
3. Класифікація за профілями та видами.
4. Національні офіційні музеї України.

Класифікація музеїв – це поділ музеїв на групи за однією визначальною чи декількома ознаками.

1920-ті роки - формування державна музейна мережа.

Сучасна наукова типологія класифікації українських музеїв остаточно склалася наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., вона приведена у відповідність до чинних міжнародних типологій музеїв світу.

Тип музею визначається його суспільним призначенням, метою діяльності. Сьогодні співіснують і використовуються на практиці різноманітні критерії типології музеїв. Серед них, зокрема: за профілем, за родом діяльності, формою власності, масштабом діяльності, статусом (рангом, категорією).

1. Типологічні системи класифікації музеїв.

Визначимо декілька типологічних систем класифікації музеїв:

1. *Типи музеїв за суспільним призначенням.*

Ця типологія включає:

- науково-дослідні музеї;
- навчальні музеї;
- науково-просвітницькі музеї;
- дитячі музеї.

2. *Типи музеїв за характером спадщини, що зберігається.* Відповідно до неї виділяють музеї колекційного і ансамблевого типів. До колекційних відносяться музеї, основою діяльності яких виступають зібрання рухомих матеріальних предметів. Музеї ансамблевого типу здійснюють функцію документування за допомогою збереження нерухомих пам'яток, інтер'єрів, ландшафтів. До них можна віднести музеї, основні зусилля яких спрямовані

на збереження природного і культурно-історичного середовища (музеї-заповідники, палаци-музеї, музеї-садиби тощо).

3. Групи музеїв за приналежністю до певного власника. Сучасне законодавство розділяє всі музеї на державні і недержавні. Крім того, з'явилися нові форми: муніципальні, приватні, церковні музеї. Державні музеї – власність держави і фінансуються з державного бюджету. Відомчі музеї також фінансуються з державного бюджету, але за допомогою відповідних міністерств і відомств. Громадські музеї організовуються за ініціативи громадськості, діють на кошти громадських організацій, під науково-методичним керівництвом державних музеїв. Створюються при органах культури, організаціях, підприємствах. У їхніх фондах частіше переважають матеріали, пов'язані з місцевою історією. В основі приватних музеїв лежать зібрання, що належать приватним особам, але доступні для огляду.

4. Групи музеїв за масштабом діяльності (адміністративно-територіальною ознакою). До них відносяться центральні, національні, республіканські, обласні, районні та міські музеї.

5. Групи музеїв за статусом (статусної позиції). Статус музею визначає положення музею в музейній ієрархії, коло його особливих прав і обов'язків. У цій класифікації виділяють головні музеї, які координують діяльність певної профільної групи музеїв, філії музеїв і музеї-заповідники.

6. Групи музеїв за профілем. Це найбільш універсальна класифікація. Вона відображає зв'язок музеїв з певною галуззю наукового знання, виробничої діяльності, видом мистецтва, галуззю культури або виробництва. Профіль музею визначає склад колекцій, тематику експозицій, зміст наукових досліджень і впливає на основні напрями та форми музейної діяльності.

3. Профільні групи музеїв

Генетична класифікація музеїв враховує **профіль музею**. *Профіль музеїв визначається основним змістом його фондів і зв'язком з тією чи іншою галуззю науки, мистецтва або виробництва.* Профіль музею визначає склад

колекцій, тематику експозицій, зміст наукових досліджень і впливає на всі напрями музейної діяльності. Усі музеї поділяються на профільні групи, всередині яких можна виокремлювати вужчу спеціалізацію – аж до музеїв одного об'єкта.

У Законі України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. № 249/95-ВР (зі змінами від 2009 р.), у ст. 6, подається така класифікація музеїв за профілями: «За своїм профілем музеї поділяються на природничі (антропологічні, біологічні, ботанічні, геологічні, зоологічні, мінералогічні, палеонтологічні), історичні (загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові, археологічні, етнографічні), літературні, художні (образотворчого, декоративно-прикладного, народного, сучасного мистецтва), мистецькі (театральні, музичні, музеї кіно), науково-технічні, комплексні (краєзнавчі, екомuzeї), галузеві».

Існують й інші класифікаційні моделі, до яких відносяться вказані нижче.

1. Гуманітарні музеї. До них відносяться історичні, музеї мистецтва (художні, театральні, музичні, музеї кіномистецтва), літературні музеї. Найбільш чисельною групою гуманітарних музеїв вважаються історичні. Їх колекції збирають, зберігають та досліджують історію людства, розвитку суспільства на основі пам'яток історії з найдавніших часів, можуть містити матеріали з історії людства, розкривати національну історію, та бути і

вузькоспеціалізованими. Загалом історичні музеї поділяються на загальноісторичні; музеї національної історії; регіональної історії (історія окремого краю); вузькоспеціалізовані: військово-історичні, етнографічні, історико-побутові, археологічні, музеї історії релігії тощо. Музеї мистецтва це наступна профільна група. Вони зберігають колекції, що документують історію розвитку образотворчого мистецтва, покликані задовольняти естетичні потреби людини. Серед музеїв цієї профільної групи виділяють музеї образотворчого мистецтва, національного, зарубіжного мистецтва; музеї зліпків; декоративно-прикладного мистецтва; художньо-промислові; музеї народного мистецтва, меморіальні музеї видатних художників (будинки-музеї, музеї-квартири, музеї-майстерні). Літературні – це музеї, що спеціалізуються на збиранні, зберіганні та експонуванні матеріалів, пов'язаних з історією літератури та творчого процесу: історико-літературні – документують матеріали, що характеризують розвиток літератури, монографічні літературні – містять тільки тематичні колекції і не включають меморіальні комплекси, літературно-меморіальні – містять меморіальні комплекси (садиби, будинки, квартири, кабінети) і особисті речі письменників, а також літературну експозицію, що розповідає про життєвий і творчий шлях письменника.

2. *Природничо-наукові музеї.* До них відносяться біологічні (ботанічні, зоологічні, музеї живих об'єктів), геологічні (палеонтологічні, мінералогічні), музеї ґрунтознавства, медичні тощо. Природничо-наукові музеї документують процеси, що відбуваються в природі, у тому числі в ході взаємодії людини і суспільства з навколишнім середовищем. Біологічні музеї, так само, можуть бути загальнобіологічними; спеціалізованими ботанічними або зоологічними. До профільної групи природничо-наукових музеїв відносять і меморіальні музеї видатних вчених, музеї-лабораторії, музеї присвячені видатним теоріям і вченням. На сучасному етапі активно розвиваються музеї «живих об'єктів»

(музеї-акваріуми, музеї-тераріуми, музеї-дендрарії, ботанічні сади, зоопарки), національні парки тощо.

Ще одна група музеїв, як правило відноситься до природничо-наукових, це сільськогосподарські. Вони документують історію розвитку і сучасний рівень сільського господарства і сільськогосподарського виробництва загалом або його окремих галузей. Однак під час експонування сільгосптехніки музей може бути віднесений до групи технічних музеїв.

3. *Музеї науки і техніки* (науково-технічні музеї). Це багатопрофільні (політехнічні) музеї, галузеві музеї. Вони зберігають та демонструють історію розвитку і сучасний стан науки і техніки (або окремих технологій) і їх вплив на еволюцію людського суспільства. Багатопрофільні музеї показують історію науки і техніки загалом; галузеві музеї – окремої галузі науки, техніки і технології, промислового виробництва: музеї зв'язку; авіації; транспорту; космонавтики. Також існує велика група меморіальних музеїв науки і техніки, присвячених видатним натуралістам, конструкторам, дослідникам. Промислові музеї демонструють історію розвитку і сучасний стан галузей виробництва (ремісничого, кустарного, мануфактурного і фабрично-заводського), окремих підприємств. Власне охоплюють промислові та художньо-промислові музеї, музеї історії підприємств, музеєфіковані промислові об'єкти.

Зверніть увагу, що будь-яка класифікація умовна, багато музеїв можна віднести до кількох профільних груп. Музеї, що поєднують ознаки двох і більше профілів, а іноді профільних груп (історико-архітектурні, літературно-художні), прийнято визначати як комплексні.

4. *Комплексні* – музеї, зібрання яких документують соціально значущі феномени, що відносяться до різних профільних дисциплін. У їх колекціях представлені джерела різних галузей знання. Діяльність такого роду музею може бути представлена комплексом гуманітарних і природничо-наукових (як в краєзнавчих музеях), тільки гуманітарних (історико-художні, історико-архітектурні, літературно-художні та інші музеї), або тільки природничо-

наукових дисциплін (музеї науки і техніки, політехнічні тощо). Комплексні музеї – численна і постійно зростаюча група, до якої належить більшість краєзнавчих музеїв, ансамблевих і середовищних музеїв, музеїв-заповідників, екомuzeїв. Найбільш поширеним та показовим видом комплексних музеїв є краєзнавчі. Краєзнавчі збирають, зберігають та демонструють особливості природного розвитку, історії, господарського життя, культури і побуту певної території або населеного пункту. Сучасний етап розвитку краєзнавчих музеїв вирізняється пошуком нових форм музейної роботи, прагненням показати природну і культурну своєрідність свого краю. Вони беруть участь в житті регіонів, проводять науково-дослідну роботу, ведуть спостереження за природно-історичними об'єктами, організовують археологічні розкопки і наукові експедиції. На базі краєзнавчих музеїв проводяться наукові симпозиуми та конференції. До комплексних музеїв можна віднести і екомuzeї. Це середовищні музеї, націлені на вирішення нагальних соціальних, економічних, культурних проблем місцевої громади на основі їх активного включення в роботу щодо збереження і використання всіх видів своєї спадщини. Екомuzeї є засадничою ініціативою, що ґрунтується на місцевих знаннях та споріднених на певній території зв'язках, і покликаний висвітлювати тутешню історію та звичаї, пропонуючи їх у активний та цікавий спосіб. До комплексних музеїв можна віднести і велику частину меморіальних музеїв. Як і краєзнавчі вони не є профільними групами, виділені в окрему групу не за зв'язком з певною галуззю, а в зв'язку із загальними особливостями документування. Меморіальні музеї висвітлюють життя і діяльність представників усіх сфер людського життя. Їх створюють з метою увічнення пам'яті про видатних людей і представлені практично в усіх профільних групах. Особливе місце в музейному і освітньому просторі займають шкільні музеї.

Шкільний музей (музей навчального закладу) – це центр краєзнавчої, музейно-педагогічної, музейно-патріотичної роботи в школі, основними

елементами якого є музейне зібрання, експозиція і музейний актив. У шкільному музеї здійснюється співтворчість дітей і дорослих (вчителів, батьків, громадськості) у процесі комплектування, обліку, зберігання і використання музейних колекцій. В основному шкільні музеї створюються на громадських засадах, діяльність яких можлива лише під час взаємного співробітництва дітей і дорослих, у результаті їх взаємодії. Ця діяльність сприяє поглибленню знань, розвитку творчості, пізнавальної активності, професійної орієнтації та збереженню історичної пам'яті учнів.

Музеї можуть бути: *загальнодержавні* – засновниками яких є центральні органи виконавчої державної влади; *республіканські* (Автономної Республіки Крим) – засновниками яких є органи державної виконавчої влади АР Крим; *місцеві* – засновниками яких є відповідні місцеві органи державної виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадяни.

4. Видова класифікація музеїв

1. Музеї історичного профілю. До цієї групи належать музеї, які збирають, зберігають, вивчають і популяризують пам'ятки матеріальної та духовної культури українського народу. Загалом це найпоширеніша в Україні група музеїв. Перші історичні (археологічні) музеї нашої країни постали на початку ХІХ ст. в Одесі, Миколаєві, Феодосії, Керчі.

Музеї історичного профілю за основними завданнями експозиційної діяльності й складом колекцій пам'яток прийнято поділяти на такі види: *загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові, археологічні, етнографічні.*

Загальноісторичні музеї створюють з метою висвітлення історії людства і нашої країни зокрема й формують експозиції згідно з найвагомішими етапами й періодами світової та вітчизняної історії. Традиційно в таких музеях є зали первіснообщинної історії, культур доби міді, бронзи й раннього заліза, епохи становлення слов'янської культури й антської державності, періоди Київської Русі, Речі Посполитої й Держави Війська

Запорізького, період економічного й етнокультурного розвитку XVII–XIX ст., доба державоборчих змагань початку XX ст., періоди Першої і Другої світових воєн, українізації, голодоморів і сталінських репресій, зал новітньої історії становлення української державності. В Україні до загальноісторичних належать Державний історичний музей України в Києві, а також Харківський, Дніпровський, Львівський, Чернігівський історичні музеї тощо.

У фондах загальноісторичних і краєзнавчих музеїв зберігаються археологічні, нумізматичні, етнографічні колекції, колекції рідкісних книг, предметів побуту, зброї, творів образотворчого мистецтва, речові, фото- і документальні матеріали з історії краю, особисті фонди, передані цим музеям приватними колекціонерами.

Меморіальні музеї присвячені пам'яті видатних політичних, державних і військових діячів, учених, письменників, композиторів, художників. Вони створюються на базі пам'ятних комплексів, які охороняються державою: садиб, будинків, квартир, пов'язаних з життям і діяльністю видатних осіб. Експозиції меморіальних музеїв побудовані таким чином, щоб знайомити відвідувачів із життям і діяльністю видатної особистості, її внеском у національну та світову історію, культуру, науку. Це музеї видатних діячів України – академіка Д. Яворницького (Дніпро), педагога В. Сухомлинського (Павлиш Кіровоградської обл.), художників В. І. Касіяна (Снятин Івано-Франківської обл.) і Ф. Ф. Манайла (Ужгород), архітектора В. Г. Заболотного (Переяслав), письменника І. Я. Франка (Нагуєвичі Львівської обл.).

Перший меморіальний музей в Україні створено в 1928 р. – будинок-музей Т. Г. Шевченка в Києві.

Єдиним в Україні *музеєм-мавзолеєм* є меморіал-поховання у складі музею-садиби *М. І. Пирогова*.

Військово-історичні музеї відображають воєнну історію країни, розвиток військової техніки й мистецтва війни, історію окремих родів військ і видів озброєнь. В експозиціях представлені колекції холодної та вогнепальної

зброї, військової техніки і приладів, форм обмундирування, прапорів, медалей, фото- і кінодокументів, карт, комплекси особистих речей і документів військових.

Археологічні музеї – це самостійний вид музеїв історичного профілю, які збирають, зберігають, вивчають і експонують предмети, що мають історичну цінність. Їхні зібрання комплектуються з пам'яток матеріальної культури від найдавніших часів до середньовіччя, виявлені під час археологічних досліджень. Об'єктами музеєфікації можуть стати нерухомі археологічні пам'ятки: древні городища (Херсонес, Тіра, Пантікапей), поховання, оборонні, культові, цивільні споруди. Археологічні музеї можуть існувати у вигляді колекційних музеїв, музеїв-заповідників, музеїв-пам'яток, музеїв просто неба.

Етнографічні музеї збирають, зберігають, вивчають та експонують етнографічні колекції, які знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурою різних етнічних спільнот та історичних періодів.

Музеї історії релігії документують генезис і розвиток релігії (світових релігій) як складного соціокультурного феномену. Масове поширення й тенденційну заідеологізованість ці музеї набули в комуністичну добу з її ідеологією наукового атеїзму. В сучасних умовах частина з цих музеїв припинила своє існування, а частина зберегла унікальні фонди й зазнала докорінної трансформації тематично-експозиційного наповнення й суспільних функцій. (Класичний приклад тематичної трансформації – сучасний Музей переслідуваної церкви м. Бережани Тернопільської обл.).

Краєзнавчі музеї. Музеї цього профілю збирають, зберігають, вивчають і експонують матеріали, що розповідають про природу, економіку, історію і культуру певного краю (області, району, міста, села). В них зібрані геологічні, ботанічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні колекції, знаряддя праці, вироби місцевих промислів різних історичних періодів, твори мистецтва, літератури, народної творчості. Характерною особливістю краєзнавчих музеїв є те, що вони, по-перше, експонують

матеріальні пам'ятки і свідоцтва, зібрані на порівняно невеликій території, і репрезентують її краєзнавчу спадщину; по-друге, такі музеї можуть мати доволі широку експозиційну палітру, тобто за змістом експонованих предметів можуть поєднувати особливості музеїв історичного, меморіального, природничо-наукового, етнографічного й художньо-літературного профілів. Через це їх часто також називають музеями комплексного профілю.

2. Музеї художнього профілю. У міжнародній практиці музейної справи склався такий розподіл: музеї класичного мистецтва та музеї сучасного мистецтва (авангардистського, постмодерністського тощо).

3. Музеї літературного профілю. Прообразами літературних музеїв можна вважати славнозвісні Вавилонську, Ніневійську й Александрійську бібліотеки стародавнього світу, сховища прадавніх і церковних рукописів у середньовічних соборах і монастирях, а також зібрання приватних, державних і церковних бібліотек XVI–XIX ст.

Дуже відомі мономузеї, присвячені творчості окремо взятих письменників, а також музеї популярних літературних героїв (Музей Шерлока Холмса на Бейкер-стріт, 221-6 у Лондоні, Музей мадам Боварі у Франції). Основну частину мономузеїв складають невеликі за площею меморіальні музеї (будинки-музеї, музеї-квартири, музеї-садиби, меморіальні кабінети).

4. Музичні музеї – розповсюджений у світі й Україні вид *мистецьких* музеїв, що займаються збиранням, збереженням, вивченням, експонуванням і публікацією пам'яток музичної культури. Перші такі музеї виникли в Європі ще наприкінці XVI ст. на основі приватних зібрань придворних музикантів та театрів. Об'єктами колекціонування ставали рукописи музичних творів, тексти оперних партій та п'єс, рідкісні та раритетні музичні інструменти (скрипки, альти, віоли, віолончелі, контрабаси) роботи видатних європейських майстрів.

У світі історично склалися дві великі групи музичних музеїв:

колекційні – експонують колекції музичних інструментів різних часів, культур і творчих шкіл (Музей історії європейських інструментів у Тронхеймі, Музей А. Страдіварі в Кремоні);

меморіальні – представляють спадщину визначних музичних діячів світу (музеї В. А. Моцарта в Зальцбурзі, І. С. Баха в Ейзенах, Л. Бетховена в Бонні).

5. Музеї природничого профілю збирають, зберігають, вивчають та експонують різноманітні природничі матеріали й розповідають про найновіші досягнення природничих наук. Такі музеї тісно пов'язані з академічними, науково-дослідними інститутами і вищими навчальними закладами, діяльність їх має як наукову, так і навчальну мету.

Одним з найбільших природничо-історичних музеїв України є Центральний науково-природознавчий музей НАН України, відкритий 1973 р. у Києві. Він складається з кількох музеїв: Геологічного, Ботанічного, Палеонтологічного, Зоологічного і Археологічного. Львівський природознавчий музей – один з найдавніших. Експонати для музею збирав з 1832 р. відомий орнітолог В. Дзедушицький. Відкрито музей з 1860 р. Фонди нараховують понад 500 тис. одиниць. Основні напрями наукової діяльності – вивчення видової різноманітності й екології окремих груп флори і фауни західних областей України; пропаганда природничих знань. У музеї зберігаються об'єкти природи світового значення, зокрема колекції метеоритів, бурштину, тропічних жуків, метеликів. Серед палеонтологічних експонатів – повний скелет і фрагменти органів мамонта, волохатий носоріг, колекції періодів силуру, девону, юри, крейди. Зберігаються близько 250 примірників голотипів, за якими вперше описано нові виявлені види тварин і рослин. Гербарій музею налічує до 100 тис. аркушів з квітковими рослинами.

Екомuzeї. Це інноваційний тип т. зв. мішаних соціально-середовищних музеїв, націлених на досягнення сталого (збалансованого) розвитку місцевих громад у традиційному середовищі їх проживання та активного залучення їх у суспільну діяльність зі збереження всіх видів своєї спадщини. Головною

особливістю концепції екомuzeїв є діяльність зі збереження та презентації не окремих експонатів, а середовища як природного, так і антропогенного (етнокультурні та урбоісторичні ландшафти з системою живих поселень).

Фундатор концепції екомuzeїв Ж.-А. Рів'єр.

6. Науково-технічні музеї Це доволі різноаспектна група музеїв технократичної профільної групи, що збирають, зберігають, вивчають, експонують та популяризують творіння людських рук, пов'язані з історією і практикою розвитку техніки і технологій, а також – із життям і творчим генієм визначних експериментаторів, винахідників і вчених.

Науково-технічні музеї за обсягом охоплення галузей науки і техніки поділяються на такі підтипи:

- а) багатопрофільні – музеї, що документують історію науки і техніки в цілому;
- б) галузеві – музеї, присвячені окремим галузям науки, техніки і технології промислового виробництва.

У світі й в Україні кількісно переважають музеї галузевих профілів: вузькогалузеві та виробничі музеї при окремих підприємствах, установах та організаціях (техніко-технологічні, сільськогосподарські, медичні, фармацевтичні, транспортні, засобів зв'язку, військової техніки, авіації і космонавтики). Робота в них має свою специфіку і потребує спеціальної підготовки.

У світі за характером експозиційної діяльності історично склалися три великі групи науково-технічних музеїв:

камеральні колекційні – експонують у спеціальних музейних приміщеннях моделі та реальні зразки інженерно-технічних досягнень (машини, механізми, устаткування, прилади, зброю, технологічні лінії тощо). Типовим взірцем є Музей BMW у Мюнхені;

просто неба – це музеї-експозиційні майданчики, музеї-заводи (фабрики, майстерні), що представляють спадщину визначних взірців галузевої техніки та устаткування (технопарки американських міст Сієтла і Х'юстона,

Волинський регіональний музей українського війська і воєнної техніки в Луцьку). Сюди ж належать численні європейські та північноамериканські підземні музеї гірничорудного промислу (Соляний музей Велічка у Польщі); меморіальні – знайомлять з життям і творчим генієм визначних учених і винахідників. Їхні експозиції містять історико-біографічні матеріали та зразки інженерно-проектних досягнень (ескізи, креслення, макети, рукописні і графічні роботи, обмірні креслення, моделі).

7. Комплексні музеї – це музеї, що поєднують ознаки двох і більше профілів (історико-літературні, археологічно-мистецькі), а іноді і профільних типів. До групи комплексних музеїв варто віднести більшість краєзнавчих музеїв України, музеїв-заповідників, екомuzeїв.

Музеї-заповідники. Це група музеїв комплексного типу просто неба, що володіють особливою цінністю й отримали статус заповідників згідно з постановами урядових органів країни.

Музеї-заповідники за профілями поділяються на археологічні, історико-культурні, історико-архітектурні, історико-меморіальні. Вони створюються шляхом музеєфікації винятково цінних територій, ансамблів, комплексів і окремих пам'яток історії, культури чи природи.

Для музеїв-заповідників характерні такі форми культурно-освітньої діяльності: музейні свята (фольклорні, пов'язані зі святкуванням традиційного народного календарного циклу, та музичні), воєнно-історичні реконструкції (реконструкції фрагментів боїв героїчної оборони Севастополя), майстер-класи народних промислів, екостежки, дитячі археологічні табори.

Найбільші музеї-заповідники: Національний заповідник «Софія Київська», відкритий в 1934 р. в центрі Києва; національний історико-культурний заповідник на о. Хортиця (Запорізька обл.), Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» у Переяславі, Кам'янець-Подільський історичний музей-заповідник, чернігівський архітектурно-

історичний заповідник, Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів» у с. Верхньому Салтові Вовчанського р-ну Харківської обл.

Великим і цікавим заповідником України є Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. На площі 28 га розміщено понад 80 стародавніх споруд: Успенський собор XI ст., церкви – Троїцька Надбрамна і Спаса на Берестові, дзвіниці на дальніх і ближніх печерах XVIII ст., кріпосні мури і вежі XVIII ст., печери, підземні церкви тощо. У заповіднику зібрано унікальні колекції образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, малярства, гравюри, зразків українського золотарства, гаптування коштовних тканин тощо. До того ж на території заповідника розміщено чотири музеї загальнодержавного значення: Музей історичних коштовностей України, Державний музей українського народного декоративного мистецтва України, Державний музей театрального, музичного та кіномистецтва України, Державний музей книги та друкарства України.

Віртуальні музеї. Це музеї, що існують у глобальній інформаційно-комунікаційній мережі Інтернет завдяки об'єднанню інформаційних і творчих ресурсів для створення принципово нових віртуальних продуктів: віртуальних виставок, колекцій, віртуальних версій неіснуючих об'єктів та ін. Сьогодні в Інтернеті склалися три види віртуальних музеїв:

- 1) віртуальні експозиційні галереї чи окремі тематичні виставки, що є цифровими аналогами реальних експозиційних залів, колекцій та виставок відповідного музею (вони репрезентовані на веб-сайті цього музею);
- 2) віртуальні музеї «другого покоління», створені шляхом суміщення масштабних міжмузейних колекцій та експозиційних галерей; такі музеї поєднують у собі цифрові зображення реальних пам'яток, що зберігаються й експонуються у сотнях різних музеїв, розкиданих по всьому світу;
- 3) музеї віртуального мистецтва (net-art). Net-art – це комп'ютерне мистецтво, його твори створені в Інтернеті спеціально для користувачів Інтернету. За своєю суттю, net-art-творіння – це сукупність візуальних та

акустичних образів, анімації, тексту, графіки, алгоритмізованої естетичної взаємодії різного роду додатків і програм, що втілюють авторський задум. Систематизація музеїв враховує профіль, статус, відомчу приналежність. Однак єдиної, всеохоплюючої класифікації на сьогодні ще не створено. Різноманітність музеїв та постійні зміни умов їх діяльності роблять таку класифікацію неможливою. Таким чином наукова класифікація музеїв – це система поєднання за ознаками, істотними для організації і розвитку музейної мережі.

Тема 3. Фондова робота музеїв

1. Поняття і структура музейних фондів.
2. Комплектування та облік музейних фондів.
3. Збереження музейних фондів.

1. Поняття і структура музейних фондів.

Фондова робота є одним із ключових напрямів роботи будь-якого музею. Це складний та багатоетапний процес, який передбачає наукове комплектування фондів, облік, зберігання, наукове опрацювання, консервацію і реставрацію музейних предметів.

Згідно із Законом України «Про музеї та музейну справу» Музейний фонд України (далі - МФУ) є національним багатством, невід'ємною складовою частиною культурної спадщини України, що охороняється законом (ч. 1 ст. 15). МФУ має ключове значення у формуванні культури пам'яті, національної ідентичності та державотворчих процесах у нашій країні. Саме тому належне законодавче регулювання питань щодо функціонування МФУ, а також ґрунтовна наукова розробка самого поняття належать до першорядних завдань національної політики України.

Створення Музейного фонду України в добу незалежності стало продовженням підходів, які були вироблені державними інституціями в попередній історичний період. Перший нормативний акт про державний музейний фонд був виданий у Радянському Союзі в 1965 р. Проте саме *поняття* сформувався значно раніше. Воно з'явилося після жовтневого перевороту 1917 р., коли більшовицька влада низкою декретів націоналізувала царські палаци,

частину громадських і приватних зібрань, музеї, а також церковне майно, запровадила державну реєстрацію пам'яток мистецтва та старовини. У результаті утворилася величезна сукупність відчужених предметів музейного значення, які зберігалися в державних сховищах і потребували організації, охорони, нормативного забезпечення та концептуального осмислення.

Розробка поняття сукупного музейного фонду в незалежній Україні

Зі здобуттям незалежності Україна почала вибудовувати власну систему законодавства у сфері культури. Зокрема, уведено в дію важливі нормативні акти й у музейній справі: Закон України (далі - ЗУ) «Про музеї та музейну справу» (1995 р.), Положення про Музейний фонд України (2000 р.). Поняття сукупного музейного фонду збереглося в державно-правовому регулюванні музейної галузі. ЗУ «Про музеї та музейну справу» (1995 р.) введено новий термін на його позначення - Музейний фонд України (далі - МФУ), а також закріплено відповідну правову дефініцію. Відтоді визначення МФУ зазнало декількох змін. Розглянемо їх.

Еволюція правової дефініції терміна «Музейний фонд України»

Редакції ЗУ «Про музеї та музейну справу»	Визначення
Перша редакція від 29.06.1995	«Музейний фонд України - це сукупність рухомих пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, які мають наукову, історичну, художню чи іншу культурну цінність (далі — пам'ятки), незалежно від їх виду, місця створення і форм власності, та зберігаються на території України, а також нерухомих пам'яток, що знаходяться в музеях України і обліковані в порядку, визначеному цим Законом. До Музейного фонду України можуть належати також пам'ятки, що знаходяться за межами України і відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну» (ст. 15)
Редакція від 09.06.1999 Слова «наукову, історичну, художню чи іншу культурну цінність» замінено словами	«Музейний фонд України — це сукупність рухомих пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення (далі - пам'ятки), незалежно від їх виду, місця створення і форм власності, та зберігаються на території України, а також нерухомих пам'яток, що знаходяться в

«художнє, історичне, етнографічне та наукове значення»	музеях України і обліковані в порядку, визначеному цим Законом. До Музейного фонду України можуть належати також пам'ятки, що знаходяться за межами України і відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну» (ст. 15).
Редакція від 28.11.2009 Визначення подано в ст. 1 «Основні терміни та їх визначення». Формулювання змінено. Ця дефініція є чинною на сьогодні.	«Музейний фонд України - сукупність окремих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, які постійно зберігаються на території України, незалежно від їх походження та форм власності, а також музейних предметів і музейних колекцій, що знаходяться за межами України і є власністю України або відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну» (ст. 1).

Аналіз української правової дефініції показує, що зміни, які внесено до Закону України «Про музеї та музейну справу» у 2009 р., суттєво трансформували зміст досліджуваного поняття. Якщо в першій редакції Закону він охоплював надзвичайно широке коло об'єктів (сукупність рухомих пам'яток природи, матеріальної і духовної культури..., а також нерухомих пам'яток), то подальші вдосконалення музейного законодавства значно конкретизували складники Музейного фонду України. Завдяки цим уточненням удалося чіткіше окреслити його межі.

У чинному на сьогодні визначенні терміна «Музейний фонд України» можна умовно виокремити дві частини. У першій - «сукупність окремих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, які постійно зберігаються на території України, незалежно від їх походження та форм власності [...]» зафіксовано такі складники МФУ – *музейні предмети, музейні колекції та музейні зібрання*. Це формулювання є чіткішим і ґрунтовніше опрацьованим за попереднє, оскільки саме зазначені поняття в музейній справі є одиницями обліку й зберігання. Важливе значення має уточнення «незалежно від їх походження та форм власності», яке надає рівнозначного статусу музейним збіркам як державних та комунальних, так і приватних музейних установ. Друга частина визначення - «а також музейних предметів і музейних колекцій, що знаходяться за межами України і є власністю України або відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну» - уключає до МФУ чималу частину музейних багатств, які незаконно вивезено або опинилися за межами нашої держави через історичні обставини. Ця норма є особливо важливою з погляду захисту національних інтересів України в справі повернення та реституції культурних

цінностей, а також відстоювання права власності на об'єкти, які викрадено з музеї чи вивезено з окупованих територій для експонування в інших країнах. Для проведення належного аналізу вказаної правової дефініції потрібно розглянути сутність поняття сукупного державного музейного фонду як такого.

Сутнісні характеристики сукупного музейного фонду

Мета утворення державного музейного фонду.

Необхідність створення державного музейного фонду пов'язана насамперед із державотворчими процесами, завданнями організації ефективного управління музейною галуззю, забезпечення охорони національної культурної спадщини та розбудови сильної політичної нації. Музейні збірки є потужним інструментом консолідації народу, генерування культури, формування патріотичних, моральних й естетичних цінностей і навіть відстоювання національних інтересів на міжнародній арені. Усвідомлення значення музеїв у сучасних політичних, національних та культурних процесах спонукає державу посилювати консолідуючий і координуючий вплив на сферу збереження та актуалізації історико-культурного й природного надбання. Відтак головною метою виокремлення сукупного музейного фонду є поширення юрисдикції держави на музейні предмети, які є надбанням народу, а отже, дієвими чинниками державотворчих і націє - творчих процесів, для забезпечення їх збереження та ефективного використання в інтересах суспільства та держави.

Сутність і склад.

Сукупний музейний фонд держави - єдина цілісна науково організована сукупність об'єктів матеріальної та духовної культури - свідчень розвитку природи й суспільства, за допомогою яких забезпечується передача цінностей та соціального досвіду від покоління до покоління, котрі пройшли процес музейної оцінки. Державний музейний фонд становить невід'ємну та надзвичайно важливу частину її культурної спадщини. Проте за обсягом він не охоплює всю культурну спадщину. Музейний фонд держави й культурна спадщина держави співвідносяться як частина та ціле. Це не відображено у визначенні МФУ першої редакції ЗУ «Про музеї та музейну справу». У музейній справі вироблено систему виявлення й відбору об'єктів реального світу, які можуть слугувати джерелом знань та емоцій, свідченням розвитку суспільства й природи. Музейна оцінка передбачає також визначення їх придатності для музейного використання, тобто можливість довготривалого збереження, міжпоколінної трансмісії тощо. Саме така селекція дає змогу формувати якісний у ціннісному інформаційному відношенні сукупний музейний фонд. Тому основною структурною одиницею

останнього є музейний предмет' - об'єкт, який пройшов відповідну оцінку свого соціокультурного значення й був узятий на облік музейною установою. Поза державним музейним фондом може існувати значна частина цінних, із музейного погляду, об'єктів спадщини. Це потенційні музейні предмети або, інакше - предмети музейного значення. Вони так само перебувають у сфері інтересів національно-культурного розвитку соціуму.

Проте бути включеними до державного музейного фонду вони не можуть через низку об'єктивних причин. *По-перше*, такі об'єкти не належать до відання музеїв, тому на них повною мірою не може бути поширене спеціальне музейне законодавство. *По-друге*, кількість таких потенційних музейних предметів безмежно велика: від антикваріату та творів сучасного мистецтва до геологічних зразків і бруківки з Майдану Незалежності. За умови включення предметів музейного значення до державного музейного фонду нівелюється сама ідея його виокремлення. *По-третє*, для того щоб надати державному музейному фонду чіткості та визначеності в правовому відношенні, необхідне існування певної процедури включення до нього об'єктів. Такою процедурою в музейній справі є експертна оцінка фондово-закупівельної комісії, яка й приймає рішення про музейну цінність предмета.

У зв'язку з включенням у другій половині ХХ ст. до сфери музейної діяльності всіх типів спадщини, у т. ч. нерухомих, нематеріальних, середовищних об'єктів, а також розвитком практики не вилучати (або не повністю вилучати) предмет із середовища побутування, потрібно відійти від розуміння державного музейного фонду як сукупності лише рухомих матеріальних об'єктів, яке поширено в 60-80-х рр. минулого століття. До його складу можуть бути віднесені всі елементи спадщини, які пройшли музейну оцінку й належно зафіксовані.

Сукупний музейний фонд можна розглядати у двох аспектах:

У державно-правовому аспекті - як музейний фонд держави, а конкретніше - Музейний фонд України, який підлягає юрисдикції держави (Україна). Його визначення зафіксовано в чинному законодавстві.

У культурологічному аспекті - як музейну спадщину держави, зокрема, музейну спадщину України, яка може трактуватися дуже широко: як уся сукупність об'єктів, що мають музейну цінність і які пов'язані:

- із територією України;
- з українським народом, його культурою та історією;

- з іншими народами, які проживали чи проживають на українських теренах;
- з українською діаспорою.

Це досить розпорошений і різнорідний комплекс об'єктів, який включає у т. ч. й ще не виявлені.

Виокремлення поняття музейної спадщини держави важливе оскільки територія нашої країни тривалий час перебувала під владою інших держав. Постійно відбувався процес вимивання історико-культурних цінностей до адміністративних центрів. Значними були переміщення культурних надбань у роки воєн. З іншого боку, потужні хвилі еміграції в XIX XX ст.ст. призвели до виникнення українських осередків за кордоном. Предмети, пов'язані з їх історією та культурою, є частиною історії й культури українського народу. Цю спадщину можна визначити як «музейна україніка». Пошук, вивчення, актуалізація музейної спадщини України належать до пріоритетних завдань державної національно-культурної політики.

Структура.

Державний музейний фонд можна *структурувати за двома критеріями*. *Перший критерій* вказує, що залежно від власності, у якій перебувають музейні предмети, у ньому можна виділити державну та недержавну частини. Державно-правове регулювання обох цих частин сукупного музейного фонду має здійснюватися на однакових засадах. Усі власники музейних предметів повинні мати рівні права й обов'язки.

Другим критерієм є ціннісні характеристики музейних предметів.

За значенням для науки та культури їх умовно поділяють на унікальні, раритетні та типові. Такий поділ потрібно застосовувати і в структурі державного музейного фонду. Це дасть змогу виокремити групу особливо цінних об'єктів, які мають виняткову історико-культурну й наукову цінність, а подекуди й сакральне для народу значення.

Інформаційний потенціал. Державний музейний фонд є також потужною інформаційною базою, тобто сукупністю впорядкованої інформації, що використовується в усіх сферах життєдіяльності суспільства (науковій, культурній, освітній, технічній тощо). Специфіка державного музейного фонду полягає в тому, що інформаційний потенціал його складових - музейних предметів - складається не лише з інформації, яка зафіксована на них як носіях (написи, клейма, вага, форма та ін.), але й інформації про середовище їх

побутування, історію існування тощо. Цей другий пласт інформації є надзвичайно важливим у музейній справі. Наприклад, відсутність відомостей про місце виявлення кам'яного рубила чи гербаризованої рослини суттєво знижує музейну цінність цих об'єктів. З огляду на це, доцільне включення до державного музейного фонду також фондово-облікової документації, яка містить необхідну інформацію про музейні предмети. Без неї музейний фонд перетворюється на хаотичне нагромадження предметів із низьким інформаційним потенціалом.

Отже, *сукупний музейний фонд* є найвищим рівнем організації музейних предметів у державі. Визначення його суті безпосередньо пов'язане зі змістом основної структурної одиниці сукупного фонду - музейного предмету. Із філософсько-культурологічних позицій державний музейний фонд можна розглядати як національний банк пам'яті.

Формування державного музейного фонду так чи інакше залежить від панівних у суспільстві поглядів та ідеологій, завдань національного будівництва, політичних процесів тощо. Це дає можливість визначати його як «живий» об'єкт культури, який перебуває в тісному зв'язку із соціокультурними й політичними процесами та постійно розвивається на концептуальному, ціннісному, змістовому рівнях.

2. Комплектування та облік музейних фондів.

Комплектування музейних фондів є плановим процесом виявлення, збору та наукового вивчення предметів музейного значення. Метою його є створення і постійний розвиток фондів – джерельної бази музеїв, що являє собою модель оточуючого середовища та окремих його ракурсів.

У процесі комплектування музейних фондів вирішується цілий ряд завдань, а саме:

- виявлення предметів музейного значення;
- отримання предметів музейного значення (шляхом передачі, дарування, купівлі, заповіту та ін.);
- наукова організація музейних предметів;
- створення інформаційного банку даних.

Залежно від методів, виділяють *три основних види комплектування* музейних фондів:

- систематичне;
- тематичне;
- комплексне.

Заключним етапом комплектування музейних фондів є включення предметів музейного значення, що є пам'ятками історії, культури, мистецтва до музейної збірки.

Алгоритм включення предмета музейного значення являє собою наступні дії:

- відбір предметів музейного значення, складання документа, що є підставою тимчасового перебування предмета у музеї (акт прийому на тимчасове зберігання);
- представлення відібраних предметів музейного значення на розгляд фондово-закупівельної комісії (засідання відбуваються один раз на місяць);
- включення предметів музейного значення до музейного зібрання на підставі протоколу засідання фондово-закупівельної комісії, в якому фіксується хід засідання і обговорення доцільності включення запропонованих об'єктів до складу музейних фондів;
- на підставі протоколу засідання фондово-закупівельної комісії складається акт приймання на постійне зберігання, який, власне, є юридичним документом, що фіксує право власності на музейний предмет;
- музейний предмет проходить всі стадії обліку та отримує відповідні порядкові номери. Останні з перерахованих дій виконуються спеціальним підрозділом відділу фондів – сектором обліку.

Облік музейних фондів – напрямок фондової роботи, що має на меті юридичну охорону музейних фондів і права музею на отримані в результаті досліджень музейних предметів, колекцій, зібрань наукової інформації про них. У процесі обліку музейних предметів за допомогою облікової документації відбувається:

- закріплення предметів за конкретним музеєм;
- віднесення предметів до основного або науково-допоміжних матеріалів (НДМ);

- закріплення музейного предмета за відповідним фондовим підрозділом та конкретним зберігачем;
- оформлення предметів, що знаходяться у музеї на тимчасовому збереженні;
- контроль за наявністю предметів у фонді (звірення наявності одиниць зберігання з обліковою документацією);
- створення науково-довідкового апарату музейних фондів.

У процесі діяльності сектору обліку створюється ряд документів, більшість яких мають юридичну силу, проходять реєстрацію та зберігаються вічно. Серед них:

- акти прийому;
- акти видачі;
- книга вступу;
- інвентарні книги;
- колекційні описи.

Акт прийому – перший документ, що фіксує законність перебування предмета у музеї і містить короткі відомості про сам предмет – матеріал, з якого він виготовлений, розміри, колір, основні ознаки, по яких його можна ідентифікувати. Обов'язково визначаються всі пошкодження, виявлені на предметі. У процесі зберігання музейного предмета до акта прийому неодноразово звертаються з метою внесення туди додаткової інформації (про пошкодження музейного предмета, його викрадення, або передачу на тимчасове експонування до інших музеїв). Обов'язковими атрибутами акта є шифр затвердження його директором музею, підписи сторін, що складають його, посилання на протокол фондово-закупівельної комісії, на основі якого предмет, перераховані в акті, прийняті до фондів музею. Акт скріплюється печаткою музейної установи.

Оскільки музейні предмети кожного українського музею є складовою Національного музейного фонду України, вони потребують постійного контролю за їх наявністю та зберіганням. На першому етапі обліку в процесі юридичного закріплення предмета за музеєм, він отримує *порядковий номер* у загальній

нумерації всієї музейної збірки. Під цим номером робиться відповідний запис у *Книзі вступу*.

В ході проведення другого ступеню обліку музейні предмети відносять до відповідних фондів підрозділів, тобто вони проходять *наукову інвентаризацію*. Цьому передують наукове вивчення музейного предмета і складання облікової картки або уніфікованого паспорта. На основі інформації з відповідних граф уніфікованого паспорта робляться записи до *інвентарних книг*. Кожен музейний предмет отримує порядковий номер в межах даної інвентарної групи.

Предмети, що містять у своєму складі благородні метали та коштовний камінь, проходять третю стадію обліку, інформація про них заноситься до відповідних книг, і вони отримують третій інвентарний номер. Необхідно зазначити, що всі облікові книги ще до внесення до них відповідних записів мають бути прошнуровані, аркуші у них пронумеровані. Книги підписуються і скріплюються печатками керівниками районних або обласних відділів культури. Всі виправлення або додаткові записи у книгах оформлюються згідно «Інструкції по обліку та збереженню музейних цінностей».

3. Збереження музейних фондів.

З метою перевірки наявності одиниць зберігання у фондах музею час від часу проводяться звірення наявності музейних предметів. Вони можуть бути *планові* (проводяться працівниками відділу фондів – головним хранителем, хранителем відповідної інвентарної групи, працівником сектору обліку) та *позапланові*, наприклад, з ініціативи відділу культури або міністерства культури України. В останньому випадку до комісії з перевірки наявності входить і представник вищезгаданих структур. У процесі звірення перевіряється наявність предмета та відповідність його описам в інвентарній книзі та книзі вступу. Результати проведеного звірення викладаються у відповідній документації, перелік якої визначений Інструкцією. Інвентарні групи у музейному зібранні формуються за матеріалом, з якого зроблено музейний предмет. Це обумовлено тим, що кожен матеріал потребує відповідних умов зберігання та створення спеціального клімату у приміщенні, де перебувають речі, зроблені з нього.

Зберігання музейних фондів повинно забезпечити фізичне зберігання музейних предметів та науково-допоміжних матеріалів, їх доступність для використання. Воно обумовлюється складом і структурою фондів, наявністю та особливостями музейної будівлі і фондосховищ.

Зберігання музейних фондів регламентується внутрішньою інструкцією та спеціальними рекомендаціями. Важливим є дотримання режимів музейного зберігання:

— температурно-вологісний режим спрямований на створення та підтримання у фондосховищах та в експозиції умов, що максимально затримують старіння музейних предметів;

— світловий режим – дотримання його повинно захистити музейні предмети від викликаних світлом фотохімічних і фізичних змін музейних предметів;

— забруднення повітря – використання кондиціонерів, фільтрів, постійна очистка предметів, герметизація приміщень спрямовані на боротьбу з різноманітними газами, пилом, сажею, що призводять до механічної руйнації та старіння музейних предметів; — біологічний режим – боротьба з біологічними шкідниками (пліснявою, комахами, щурами, мишами).

Організація зберігання різноманітних матеріалів може бути комплексним (усі інвентарні групи в одному приміщенні) та роздільним (за матеріалом, з якого виготовлено предмет).

В межах приміщення предмети поділяються за призначенням, розміром, змістом, інвентарним номером. Музейні предмети із благородних металів, коштовного каменю та предмети озброєння повинні зберігатись у спеціальних сейфах.

Важливою формою роботи відділу фондів є упорядкування отриманої інформації про музейні предмети та створення науково-довідкового апарату. Ця робота виливається у складання уніфікованих паспортів на окремі музейні предмети, складання колекційних описів, написання каталожних карток. Уніфіковані паспорти складаються з метою упорядкування інформації для відновлення її в подальшому в електронному варіанті. Для цього створені

спеціальні комп'ютерні програми, створені для полегшення пошуку потрібних музейних предметів та інформації про них.

Колекційні описи складаються на колекції – музейні предмети, пов'язані спільністю ознак (за типами джерел, за змістом, за належністю їх окремій особі тощо). Музейні колекції поділяють на:

- систематичні;
- тематичні;
- меморіальні;
- особисті.

До *колекційних описів* вноситься коротка інформація про музейні предмети, віднесені до певної колекції, відомості про їх датування, розміри, інвентарні номери тощо.

Важливою складовою довідкового апарату музею є *каталоги*. Написанням карток для них займаються практично всі наукові працівники музею, але упорядковують їх у картотеки працівники відділу фондів.

У сучасних українських музеях обов'язково повинні бути такі картотеки:

- тематична – картки розташовуються згідно конкретних тем;
- хронологічна – картки розташовані за хронологічним принципом;
- іменна – картотека відображає музейні предмети, пов'язані з конкретними особами;
- географічна – картки розташовані за географічним принципом;
- предметна – формується із карток, що відображають наявність у музеї певної кількості конкретних предметів та ін.

Крім того, в кожному музеї існують власні картотеки, що часто відображають особливості їх збірки та напрямки наукових досліджень науковців музею.

Таким чином, фондова робота музеїв є фундаментальною, оскільки забезпечує всі інші форми музейної діяльності (експозиційну, освітньо-виховну, інформаційну, науково-дослідну та ін).

Тема 4. Виставково-експозиційна діяльність

1. Експозиція, види її і сучасна організація.
2. Організація та принципи експозиційної діяльності.
3. Етапи організації музейної експозиції:
  - а) наукова концепція
  - б) складання тематично-експозиційних планів
  - в) підбір експонатів
  - г) складання пояснювальних текстів
  - д) монтаж експозиції
  - е) відкриття й фіксування експозиції

1. Експозиція, види її і сучасна організація.

Музейні збірки накопичуються й систематизуються не лише з метою вивчення та централізованого зберігання. Найважливіші *функції* сучасних *музеїв*: *пізнавально-інформаційна, популяризаційна, навчально-просвітницька*. Всі ці функції реалізуються завдяки експозиційній діяльності музеїв.

Експозиційна діяльність – це ознайомлення відвідувачів з найцікавішими експонатами музею, розміщеними у певному логічному порядку, побудованому за хронологічним (еволюційним), географічним, етнокультурним чи предметно-тематичним критеріями. Це основна складова музейної комунікації і підвалина для реалізації культурно-освітньої діяльності музею.

Термін «експозиція» (від лат. – виклад, опис) нині вживається щодо предметів, котрі виставлені на огляд за вітринами (музеїв, книжкових крамниць тощо). *Експозиція* – обличчя кожного музею, результат всієї його різноманітної діяльності. Будь-яка демонстрація виставлених предметів може бути названа експозицією, а виставлений предмет – *експонатом*. Та в сучасних музеях виставляють не просто предмети, а першоджерела знань (відповідно до профілю музею), їх демонструють за певною системою і з певною метою.

Музеєзнавство визначає експозицію музею як цілеспрямований науковий показ пам'яток матеріальної і духовної культури минулого й сучасності,

побудований відповідно до профілю музею. В історії музейної справи експозиція пройшла довгий шлях розвитку.

Перші експозиції були *безсистемними, різнорідними*, являли собою здебільшого виставки раритетів і курйозів. Пізніше, на початку XIX ст., з'являються *систематичні* експозиції, де предмети розміщували за класифікацією наукових дисциплін (наприклад, у зоологічних музеях – за класами, рядами, родинами, родами і видами тварин). З другої половини XIX ст., у зв'язку з розвитком еволюційної теорії, створюються *типологічні* експозиції, хоч водночас не припиняється організація різнорідних, побудованих за різними ознаками. Наприклад, в археологічних музеях з'являються експозиції, побудовані за принципом матеріалу, □ кам'яний, бронзовий, залізний вік, в етнографічних – за географічним або етнічним принципом тощо. В історико-побутових музеях на початку XX ст. оформився *ансамблевий* метод реконструкції житлових комплексів. У художніх музеях переважав декоративний принцип.

У радянський час ставлення до експозицій змінилося в зв'язку з посиленням виховної ролі музеїв. Починають створювати *цілеспрямовані* експозиції. Виникає *синтетичний метод* побудови їх. Він передбачав використання різноманітних видів джерел – речових, образотворчих, писемних та ін. Це було вже значним кроком уперед в експозиційній справі, хоч в цілому експозиції лишалися ще недосконалими, бо не розкривали закономірностей розвитку тих або інших явищ. Канони та методики організації експозиційної діяльності музеїв залишалися незмінними впродовж XX ст. Сучасність вносить у практику музейної справи низку інноваційних технологій, метою яких є посилення емоційного й пізнавального ефекту від відвідування музею, поширення новітніх засобів експозиційної анімації.

2. Організація та принципи експозиційної діяльності.

Коротко охарактеризуємо традиційні (класичні) *принципи організації експозиційної діяльності* музею. Усі сучасні експозиції будуються за комплексно-тематичним принципом з урахуванням *хронологічного (еволюційного) та предметно-типологічного критеріїв*. Тобто експозиція

окремого виставкового залу репрезентує певну історичну епоху та надає відвідувачам типологічно подібну групу пам'яток, експозиція всього музею – послідовну сукупність історичних епох та предметно-типологічних рядів пам'яток. Для прикладу: в історичному музеї пам'ятки матеріальної культури розподілені між залами-«епохами» та залами-«культурами»; в художньому музеї – за мистецькими епохами та географічними школами й напрямками мистецтва; в етнографічному музеї – за етногеографічними регіонами та типологічними групами предметів (писанки, кераміка, традиційне вбрання тощо).

Неокласична модель організації експозиційного простору музею. У групі ансамблевих музеїв (меморіальні, музеї-палаці, музеї-садиби, музеї-заповідники) дотримуються принципу побудови цілісних ансамблевих експозицій. Він передбачає збереження чи відтворення автентичної (реальної) обстановки життя й діяльності конкретної людини чи етносоціальної групи. Інакшими словами, в ансамблевих експозиціях зберігається чи відтворюється цілісний ансамбль музейних предметів зі зв'язками, що склалися між ними в домусейний період існування. При експонуванні природно-наукових предметів побудована за ансамблевим принципом експозиція називається «ландшафтна експозиція».

3. Організація експозиції – це процес добору та логічної наукової композиції експонатів, що складається з кількох технологічних етапів:

- 1) наукова підготовка експозиції;
- 2) складання її планів;
- 3) добір і виготовлення експонатів;
- 4) підготовка пояснювальних матеріалів;
- 5) оформлення і монтаж експозиції;
- 6) відкриття експозиції;
- 7) фіксація і подальше вдосконалення її.

За такою системою створюється нині експозиція будь-якого музею – незалежно від профілю, але обов'язково з врахуванням його специфіки. Експозиції створюють **фахівці-експозиціонери (дизайнери)**, люди із знанням джерел і

музейних предметів для правильного їх добору, які орієнтуються в психології сприймання і сучасних напрямках декоративно-оформлювального мистецтва.

1. Перший етап формування музейної експозиції має науково-концептуальний характер. Дирекція та відповідальні експерти музею на цьому етапі генерують ідеї щодо вигляду та змісту майбутньої експозиції, особливостей її компоновання і розміщення. Ідеї формуються в цілісну концепцію, і вже у руслі цієї концепції триває науковий пошук та здійснюються додаткові експертні дослідження, аналізується власний музейний фонд та ведуться переговори із спорідненими музейними інституціями.

Технологічні етапи організації музейної експозиції

Проектування експозиції відбувається за трьома напрямками:

- науковим
- художнім
- технічним

У **науковій концепції** експозиції формулюється тема і провідна ідея експозиції, мета і методи досягнення її; вимоги до архітектурно-художнього вирішення й експозиційного устаткування; визначається місце задуманої експозиції в системі експозицій музею. Після схвалення наукової концепції чи одночасно з нею розробляється художня концепція.

В **архітектурно-художній** концепції експозиції кристалізується провідна художня ідея, палітра художніх образів, в яких повинна втілитися наукова концепція; визначається модель просторової побудови експозиції, задаються тонально-кольорні й дизайнерські рішення. Обов'язковим є аналіз приміщення майбутньої експозиції, особливо якщо це пам'ятка архітектури.

Технічне оформлення експозиції передбачає розробку проектів сучасного експозиційного устаткування та технічних засобів (підсвітка, світлоліюмінація, звукові ефекти тощо). Сучасний рівень розвитку технічних засобів є важливим чинником сприйняття експозиції, дає змогу впливати на емоційну сферу відвідувачів.

2. Наступний етап діяльності музейних працівників – це **розробка тематично-експозиційних планів**, найскладніший та найтриваліший у часі етап формування експозиції.

У практиці української музейної справи історично склалися уніфіковані вимоги щодо побудови тематично-експозиційних планів. Такий план оформляється як таблиця й повинен мати такі обов'язкові розділи:

- Зміст експозиції (подається вступне обґрунтування та перелік назв розділів, тем і підтем спроектованої експозиції).
- Перелік експонатів (входять назви експонатів й інвентарні відомості про них).
- Місцезнаходження експонатів в експозиції (подається «прив'язка» індивідуальних шифрів експонатів до загальної нумерації експозиційних залів і стендів).
- Примітки (додаткові відомості та пояснення).

Загалом тематико-експозиційний план містить вичерпний опис майбутньої експозиції із зазначенням її мети, завдань, послідовним переліком тем, підтем, комплексів і груп пам'яток, каталожним переліком затверджених експонатів.

3. Етап підбору експонатів важливий у плані дотримання принципів атракційності й репрезентативності предметів, що обираються з фондосховища для експонування. Якщо предмети (скажімо, монети) є в кількох екземплярах, для експозиції обирається той з них, який зберігся краще чи яскравіший і привабливіший на вигляд.

4. Доволі відповідальним етапом підготовки музейної експозиції є **складання пояснювальних текстів**. Адже для пересічного відвідувача більшість експонатів, позбавлених відповідних супровідних пояснень, – «німі», а отже, привертатимуть до себе набагато менше уваги. При складанні текстового супроводу експозиції важливо здивувати читача, зацікавити його маловідомими фактами, пробудити в ньому інтерес першовідкривача.

Пояснювальні тексти експозиції прийнято поділяти на дві складові:

- **провідні тексти, або експлікації** (від лат. – «пояснюю»). Ці тексти містять основні характеристики та пояснення палітри пам'яток, представлених у тому чи

іншому залі музею. Їхня мета – ввести відвідувача у відповідну епоху, роз’яснити її особливості, пояснити, що об’єднує зібрані в одному залі експонати. Тексти-експлікації зазвичай обсягом не перевищують одного аркуша друкованого тексту, вони вкладаються у рамки і вивішуються на початку кожного експозиційного залу чи тематичної групи пам’яток;

- **етикетаж** – це короткі підписи під кожним експонатом та над кожним стендом. Виділяють етикетаж анотаційний (підписи до експонатів із зазначенням їх назви, часу створення чи появи, автора, матеріалу, походження тощо), номенклатурний (заголовки стендів, назви розділів і тем) та орієнтувальний (покажчики порядку огляду експонатів, таблиці й маршрути залів).

5. Завершальним етапом формування експозиції є її **монтаж**. Іноді на цьому етапі необхідно робити оперативні зміни у попередні плани та ескізи, бо лише під час безпосереднього розміщення у виставкових залах нової експозиції та компонування її окремих стендів і тематичних розділів є змога зауважити певні огріхи проектування й вносити відповідні корективи.

Монтажне (технічне) проектування експозиції полягає в розробці групою музейних працівників (науковцями, дизайнерами, інженерами, мистецтвознавцями) комплексу документації, необхідної для виготовлення і збирання експозиційного устаткування, науково-допоміжних матеріалів, освітлювальної апаратури і технічних засобів.

Монтажний проект включає цілу низку документів:

- світлотехнічний проект;
- креслення, за яким виготовляються окремі деталі устаткування;
- складальні креслення, за якими здійснюється монтаж устаткування;
- монтажні аркуші – креслення ділянок експозиційної поверхні з точною вказівкою розташування експозиційних матеріалів;
- шаблони – монтажні аркуші, виконані в масштабі 1:1;
- документи з облаштування систем опалення, вентиляції, охоронної і пожежної сигналізації;

- ескізи макетів, діорам, монументально-декоративних елементів оформлення й інших допоміжних матеріалів.

Спеціальна технічна документація розробляється на всі системи технічних засобів, що застосовуються в експозиції: звуковідтворюючі засоби, голографію, поліекрани, діапроектори. У сучасних музеях ці засоби поєднуються єдиною автоматичною системою управління (для аудіовізуального супроводу показу експозиції відвідувачам).

На основі монтажних аркушів та шаблонів виготовляється необхідне устаткування, кріплення, планшети для анотацій тощо і здійснюється монтаж експозиції. Для уточнення і корекції можливих помилок перед остаточним монтажем багато музеїв проводять розкладку – «прикидочне» розміщення експонатів відповідно до монтажних аркушів, у процесі якої перевіряється візуальна сумісність експонатів і загальне враження від експозиції, уточнюється тематико-експозиційний план.

Насправді *монтаж експозиції* – процес доволі складний і дискусійний, адже важливо так взаєморозташувати групи пам'яток, щоб підкреслити головні акценти експозиції, передбачити, в яких саме залах очікуватимуться максимальні скупчення зацікавлених екскурсантів, а в яких плинність екскурсійного потоку буде стандартною. Не менш важливо дотриматися принципів гармонійності при монтажі експозиційних стендів та залів, враховувати їх масштабні співвідношення, фактурні особливості й кольорову гаму. І, безумовно, у процесі монтажу експозиції враховується міра уразливості експонатів до дії прямого сонячного світла, фотоспалахів, найменших температурних коливань у періоди скупчень туристів. Для захисту таких уразливих предметів (скажімо, папірусних згорток чи манускриптів) використовують спеціальні технічні засоби захисту, а в окремих випадках узагалі замінюють оригінал пам'ятки на її точну копію.

Класичний спосіб компонування експозиційних матеріалів із побудовою експозиційних поясів

Побудова експозицій сучасних музеїв ведеться за двома основними *проектними схемами*:

- лінійна схема – передбачає послідовне поздовжнє представлення горизонтальними рядами пам'яток і стендів у залах, що переходять одна в одну;
- комплексна схема – передбачає повне відтворення первісного середовища, де експозиційну цінність становить буквально все, що оточує відвідувача. За такою проектною схемою відтворюються інтер'єри гробниць-мавзолеїв, прадавніх храмів, жител, меморіальних кабінетів, природного ландшафту тощо).

Для оптимального компонування експозиційних матеріалів у тематичних чи ансамблевих комплексах науковий співробітник разом з художником вибирає експозиційні прийоми, тобто способи групування експозиційних матеріалів.

Існують такі найпоширеніші *експозиційні прийоми*:

- виділення експозиційних центрів і чільних експонатів, що мають максимальне сутнісне й образне навантаження;
- розрядка шляхом створення ділянок порожнього простору навколо найважливіших експонатів з метою акцентування на них уваги;
- виявлення логічних, образно-естетичних та сприйняттєво-візуальних зв'язків між предметами;
- зіставлення або протиставлення (прийом контрастного показу);
- «масований» показ однотипних предметів, сконцентрованих на невеликій площі;
- розташування експонатів, котрі вимагають розгляду з близької відстані, у межах найзручнішого для огляду експозиційного поясу – вздовж смуги вертикальної поверхні експозиційного приміщення на рівні від 70-80 см (нижня межа) до 200-220 см (верхня межа) від підлоги;
- виділення першого і другого планів, а також створення схованого плану експозиції в турнікетах, касетних стендах тощо;
- застосування дзеркал, луп, обертових подіумів та інших технічних засобів.

Уміння побудувати цікаву експозицію, органічно «вписану» у простір виставкової зали, – це складне поєднання науки й естетично-мистецьких канонів. Адже від того, яким буде дизайн майбутньої експозиції, нерідко залежить її популярність серед екскурсантів. Проте в основі побудови музейних експозицій визначальним залишається принцип наукової репрезентативності.

6. В добу *інформаційного «буму»* актуальною проблемою експозиційної діяльності сучасних музеїв є прагнення утримати «планку» суспільної зацікавленості, актуальності й популярності установи серед відвідувачів. У таких реаліях трансформується сама ідея експозиції як чогось непорушного й сталого в часі.

Західні музеї вирішують цю проблему шляхом постійного оновлення експозиції (не плутати із частковою чи повною зміною теми й предметної суті експозиції та з тимчасовими виставками). Художники та дизайнери цих музеїв перебувають у невпинному творчому пошуку ідей видозміни тла, сюжетно-образної символіки, засобів емоційного відображення й анімації музейних експозицій, доповнення їх новими предметами з відповідною трансформацією логіки побудови всієї композиції та маршрутно-акцентного проведення й екскурсійного огляду.

Найактивніше в напрямку постійного оновлення своїх експозицій працюють американські музеї, керуючись кредом: *сталість експозиції* – це смерть музею як популярного публічного закладу. Тон музейних інновацій задають американські музеї сучасного мистецтва, в яких експозиції зазнають докорінних змін чи не через кожних три – п'ять років (і в той же час залишаються експозиціями, а не вервечкою постійно змінних виставок).

Характерний приклад: нью-йоркський Музей воскових фігур мадам Тюсо в середині 2006 р. негайно зреагував на народження у подружжя голлівудських «мегазірок» – Бреда Пітта й Анжеліни Джолі – донечки Шіло Новель і швиденько перемодлював власну експозицію таким чином, що її осердям стали виставлені на огляд силіконові копії щасливої всесвітньо відомої сім'ї. Цей експозиційний хіт став комерційно найуспішнішим музейним блокбастером світу 2006 р. Адже кількість американців і туристів з інших країн, які прийшли у музей, щоб помилуватися крихіткою Африкою та її «зоряними» батьками, доторкнутися до них, оцінити дизайн і смак вбрання улюблених зірок, поплескати по плечу Бреда Пітта чи уважніше придивитися до наколок на відкритих частинах тіла Анжеліни Джолі й, зрештою, сфотографуватися на пам'ять разом із зоряним подружжям, ще до середини 2006 р. перевищила цифру 1 млн осіб.

7. Ще одна інновація, яку варто активно переймати українським музеям, – запровадження правила проведення у музеї *суспільно резонансних презентацій* не рідше одного-двох разів на квартал. Для проведення попередньо «розпіарених» презентацій (створення суспільного ажіотажу й бажання відвідати цю акцію) музею не потрібно вигадувати казна-що. Традиційними предметами презентації для українських музеїв мають стати випуск нового мистецького альбому чи каталогу, книги відомого вченого (історика, археолога, мистецтвознавця, етнолог), будь-яка нова археологічна знахідка останнього польового сезону, яка має певне інформаційне навантаження і вже завдяки одному цьому цікава широкій публіці, кожна нова передана музею (або придбана ним) картина чи приватна колекція, кожен експонат, видобутий з фондів «надр» музею допитливим дослідником і по-новому ним інтерпретований тощо.

По закінченні монтажу експозиції, перед її відкриттям наукові співробітники ретельно перевіряють стан і вигляд кожного експоната, текстів, етикетажу, освітлення, дію динамічних об'єктів, рівень і якість художнього оформлення експозиційних залів і окремих тематичних комплексів. Після цього складають докладний перелік усіх експонатів і акт прийняття експозиції, які зберігаються потім у науковому архіві. Співробітники фондів складають охоронний опис експонатів для кожного залу на кожен одиницю меблів із зазначенням розміщення їх на схемах (ці матеріали зберігаються у фондах). Одночасно роблять фотофіксування експозиційних залів і кожного експозиційного комплексу. Тільки після цього призначають час громадського перегляду експозиції. Після громадського перегляду й затвердження експозиції призначають дату її відкриття. Відкриття музейної експозиції – завжди урочиста подія в культурному житті міста, області, країни, про яку сповіщають у ЗМІ. Після відкриття експозиції складають науковий звіт про її завдання, підготовку й остаточний варіант, вказують усіх авторів, консультантів, художників, заклади, що брали участь в її підготовці. До звіту додають тематичні й експозиційні плани, проекти, ескізи художнього оформлення, фотографії експозиції, науковий опис експонатів, етикетаж тощо. Та цим експозиційна робота не закінчується. Співробітники

музею продовжують опрацьовувати окремі її теми і питання, стежать за новими дослідженнями в цьому напрямі, вивчають пам'ятки з метою своєчасного доповнення й поновлення експозиції, збагачення її новими матеріалами. Розробляють далі також питання художнього оформлення, музейної техніки, методології, вивчають сприйняття експозиції глядачами.

Тема 5. Наукова і культурно-освітня діяльність музеїв

- 1. Науково-дослідна робота .**
- 2. Завдання науково-дослідної роботи.**
- 3. Культурно-освітня діяльність музеїв.**
- 4. Музейна педагогіка.**

Музейні заклади є унікальним результатом історико-культурних досягнень цивілізаційного розвитку, що виконують специфічні, притаманні лише ним, завдання. У Законі України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.95 р. № 249/95-ВР зазначено: «Музей – науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою». І далі: «Основними напрямками діяльності музеїв є науково-дослідна, культурноосвітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота, а також діяльність, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначеними як культурні цінності, з метою включення до Музейного фонду України».

Науково-дослідна робота (або дослідження) за змістом має забезпечувати виконання місії музею. Ця робота спрямована на отримання визначеного в Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність» наукового результату. Конкретними формами наукового результату досліджень музейної інституції є звіти (індивідуальні, діяльності наукової структури, звіти про виконання НДР, звіти про наукові експедиції – археологічні, етнографічні, природничі та ін., звіти

про наукові відрядження з метою розробки тематико-експозиційних планів), опубліковані наукові статті, наукові доповіді, наукові повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічні дослідження, наукові відкриття, наукові довідки, рецензії тощо.

Науково-дослідна робота в музеї – важливий напрямок діяльності українських музеїв національного, державного та обласного статусів. Ця діяльність передбачає обробку й уведення у науковий та загальнокультурний обіг матеріальних і нематеріальних об'єктів музейної спадщини. Результати науково-дослідної роботи знаходять висвітлення у різних формах, передусім в організації нових експозиції і виставок. Вагомим результатом наукової діяльності музею є публікація збірок наукових праць, каталогів його колекцій і путівників. Це важливий елемент наукового й публічного іміджу та авторитету музейної установи.

Завдяки науково-дослідній роботі окремі музеї нашої країни визнано світовим співтовариством як авторитетні центри у вивченні профільних наук, вони виступають співорганізаторами престижних міжнародних наукових конференцій, експедицій та публікацій фундаментального характеру.

Науково-дослідна робота є основою всієї діяльності музеїв, кожного її виду: наукового комплектування музейних фондів, наукової організації обліку, збереження, консервації і реставрації колекцій, наукової побудови експозицій, виставок та проведення на науковій основі всіх видів масової роботи.

Уся науково-дослідна робота в музеях здійснюється за **певним планом**, що його затверджує вчена рада музею. Наукові працівники систематично розробляють теми, пов'язані з експозицією або фондovими матеріалами, які популяризують та генерують музейну діяльність.

Форми науково-дослідної роботи

організації
експозицій

організації
виставок

публікація збірок
наукових праць

публікація
каталогів
колекцій і
путівників

Організація науково-дослідної роботи

складання плану

затвердження плану Вченою радою музею

Завданням науково-дослідницької роботи музеїв є:

- а) глибоке вивчення історії краю, міста чи села;
- б) дослідження музейних колекцій та їх наукова обробка;
- в) опрацювання окремих тем, пов'язаних з експозицією музею;
- г) розробка експозицій (складання тематичних структур та тематико-експозиційних планів);
- д) розробка питань методики і техніки музейної справи.

Планування та організація науково-дослідницької роботи музею координується вченою радою музею. Наукові працівники систематично розробляють теми, пов'язані з експозицією або фондovими матеріалами. Наукова робота в музеях здійснюється за допомогою розвідок на місці подій, експедицій (археологічних, етнографічних, літературних тощо) або відряджень на підприємства, фабрики, заводи, різні установи.

Культурно-освітня діяльність – це один із видів музейної діяльності, який здійснюється в процесі безпосереднього контакту із музейною аудиторією як в самому музеї, так і поза його межами. У процесі культурно-освітньої діяльності реалізуються такі соціальні функції музею як освіти, виховання, організації вільного часу.

Музейна педагогіка – суміжна наукова дисципліна, яка досліджує музейні форми комунікації, характер використання музейних засобів в передачі і сприйнятті інформації з точки зору педагогіки.

Предмет музейної педагогіки – проблеми пов'язані зі змістом, методами, формами педагогіки, з особливостями його впливу на різні категорії населення + визначення місця музею в системі установ культури.

Основні завдання музейної педагогіки:

- диференційований підхід до відвідувачів;

- формування кругозору і профорієнтації;
- поділ відвідувачів на 3 категорії: хочу все знати, хочу уточнити свою точку зору, хочу добре провести час;
- визначення специфіки впливу музеїв на різні соціальні та вікові групи музейної аудиторії;
- узагальнення досвіду науково-освітньої діяльності музеїв різних типів і профілів, розробка науково-методологічних рекомендацій;
- виявлення найбільш раціональних форм та методів роботи музеїв з іншими педагогічними установами;
- вивчення тенденцій музейно-педагогічного процесу та їх використання на практиці.

Форми науково-освітньої діяльності музеїв:

- екскурсії по експозиції, виставках, позамузейних пам'ятках;
- лекції та консультації, екскурсія-лекція;
- тематичні вечори («музейні посиденьки»);
- музейна вікторина;
- конкурси;
- робота гуртків та клубів при музеях;
- музейні уроки, індивідуальні письмові завдання, тематичні уроки в школах;
- комплексні заходи до 1 вересня;
- пересувні форми роботи;
- робота науково-допоміжних кабінетів;
- тренінги.

Популяризація музеїв здійснюється через квитки, запрошення, афіші, зображення музейних експонатів на листівках, календарях, реклама, путівники, буклети, довідкові видання, науково-методичні праці, ЗМІ.

Функції екскурсії:

- споглядально-пізнавальна,
- інформаційна;
- організація культурного дозвілля;

- формування інтересів людини.

Таким чином, екскурсія одночасно вирішує *дві головних функції*: несе людям знання і виробляє особисте ставлення до отриманих знань, формує їх переконання.

Основні етапи проведення музейної екскурсії.

Екскурсійна робота складається з кількох етапів:

1) вивчення відповідної літератури;

Перший етап передбачає глибоке вивчення літератури, що безпосередньо стосується експозиції. Співробітники музею опрацьовують літературу, роблять виписки, якими можна потім скористатися під час екскурсії.

2) вивчення матеріалів експозиції й фондів;

Другий етап - це вивчення кожної експозиційної теми, підтеми, експонатів. При цьому досліджують писемні й речові експонати, автентичні (оригінали) й допоміжні; з інвентарних книг, каталогів, тематико-експозиційного плану, огляду самих пам'яток збирають фактичні дані про них. Крім експозицій вивчають ще й фонди. Нерідко у фондах зберігаються цінні документи й пам'ятки, про які можна розповісти в екскурсії. Знання фондів допомагає екскурсоводові краще розкрити зміст експозиційної теми.

3) написання тексту екскурсії;

Третій етап - написання тексту екскурсії - у кожному музеї відбувається по-різному, однак у практиці радянських музеїв вже вироблено певні прийоми, що їх можна рекомендувати як найбільш доцільні.

Будуючи екскурсію, потрібно:

1) точно визначити назву;

2) встановити хронологічні рамки;

3) продумати провідну тезу;

4) відібрати провідні експонати (оскільки розповісти про всі неможливо); 5) обміркувати логічні «містки» між експонатами, намітити маршрут майбутньої екскурсії;

б) визначити зміст вступної й заключної частини екскурсії. У вступі слід навести короткі відомості з історії музею, дати характеристику епохи, в заключній частині - підсумок екскурсії та висновки про значення музею.

Далі складають методичний план і пишуть текст екскурсії (методичну розробку).

Методичний план - це короткий послідовний перелік назв основних частин екскурсії: розділів, експозиційних тем, підтем, про які йтиметься під час екскурсії. Він близький до тематичної структури експозиції. Методична розробка для музеїв різних профілів будується по-різному □ залежно від специфіки музею, його експозиції тощо.

Можна рекомендувати **таку загальну схему**:

- 1) назва екскурсії;
- 2) коротка історія музею (його колекцій, будівлі, відкриттів, наукової роботи тощо);
- 3) характеристика епохи, що її охоплюють хронологічні рамки екскурсії;
- 4) виклад експозиції;
- 5) закінчення (висновки про значення музею і його пам'яток);
- 6) бібліографія, використана для підготовки екскурсії.

Складання методичних розробок - відповідальна наукова робота, її обговорює весь колектив музею, апробують фахівці, а наукова рада музею затверджує як офіційний документ для екскурсоводів.

4) проведення екскурсії.

Заключний етап - безпосереднє проведення екскурсії. В цій справі все вирішує майстерність екскурсовода.

За формою проведення екскурсії бувають кількох видів:

- 1) характеристика окремих експонатів - розповідь про походження предмета, його призначення, матеріал, техніку виготовлення тощо (головну увагу тут приділяють розкриттю змісту предмета та його зв'язку з іншими експонатами);

2) аналіз матеріалу експозиції із застосуванням методу індукції (від окремого до загального) та дедукції (висвітлення загальних положень на конкретному матеріалі);

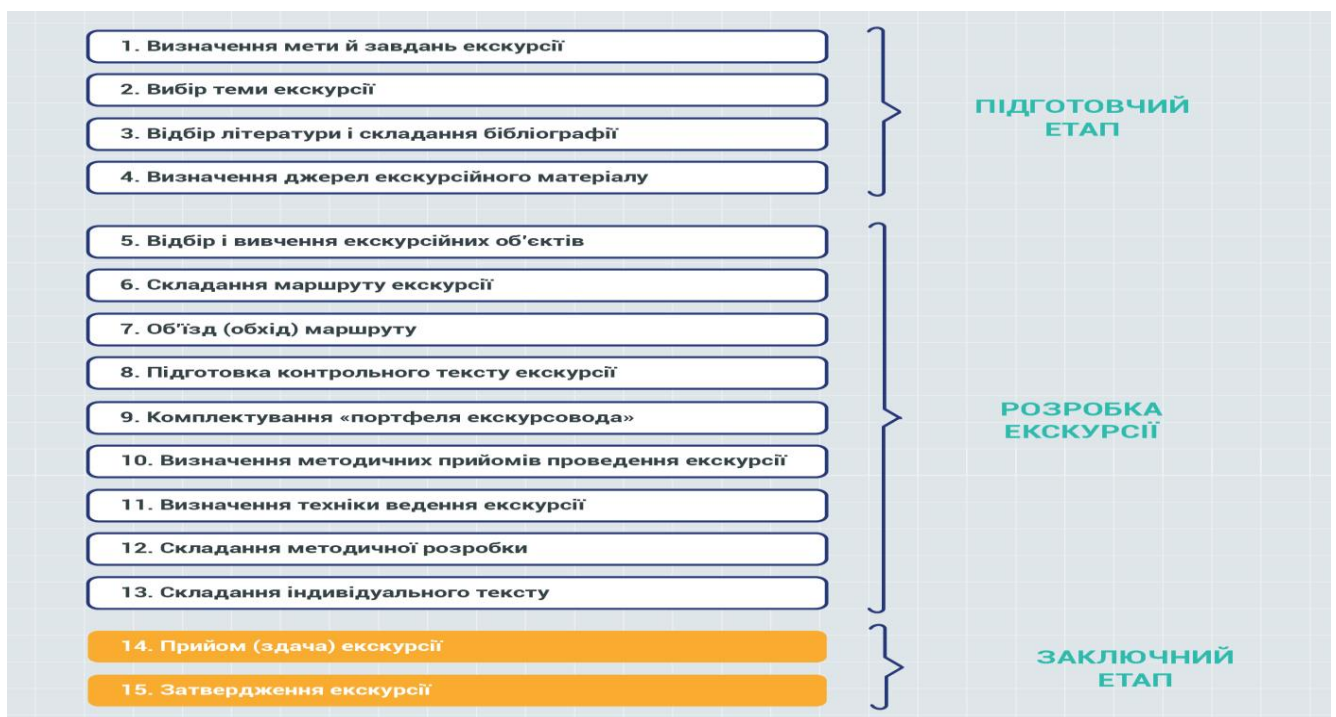
3) емоційна розповідь - створення яскравого образу на основі аналізу експонатів (особливо потрібно добре знання експонатів та епохи, вміння емоційно вплинути на слухачів).

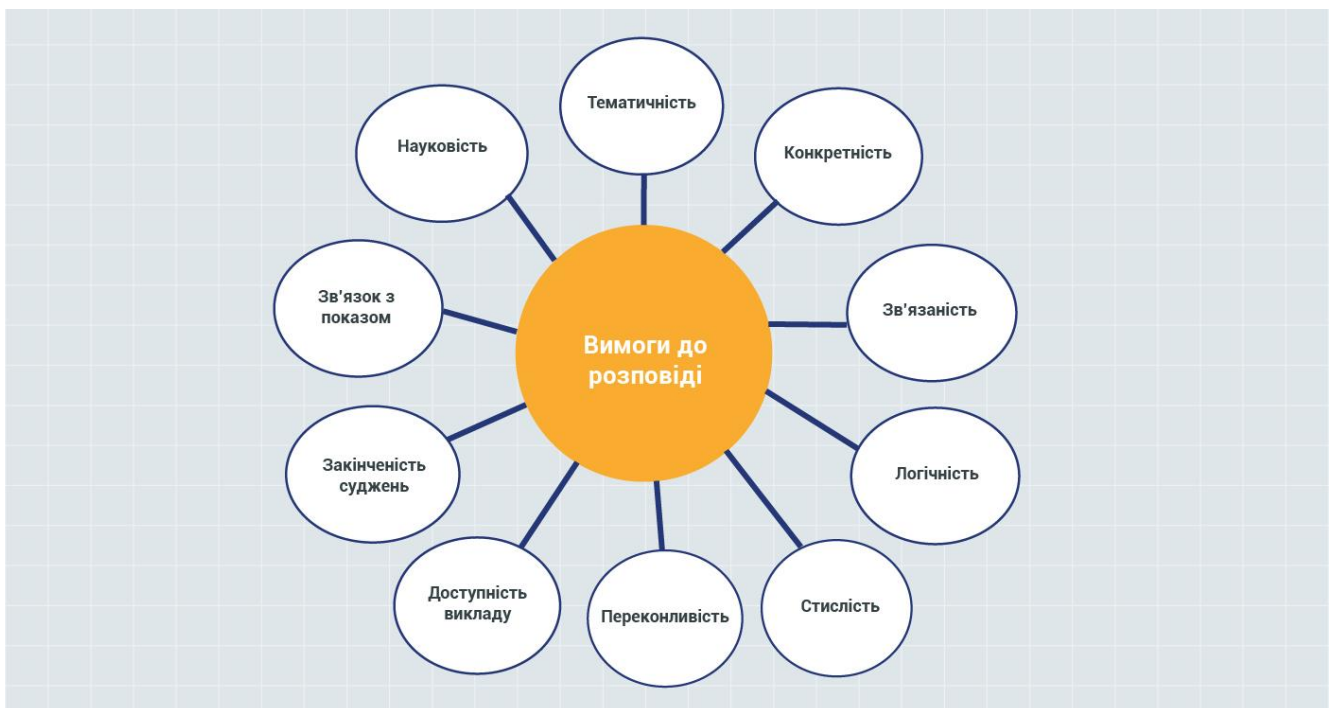
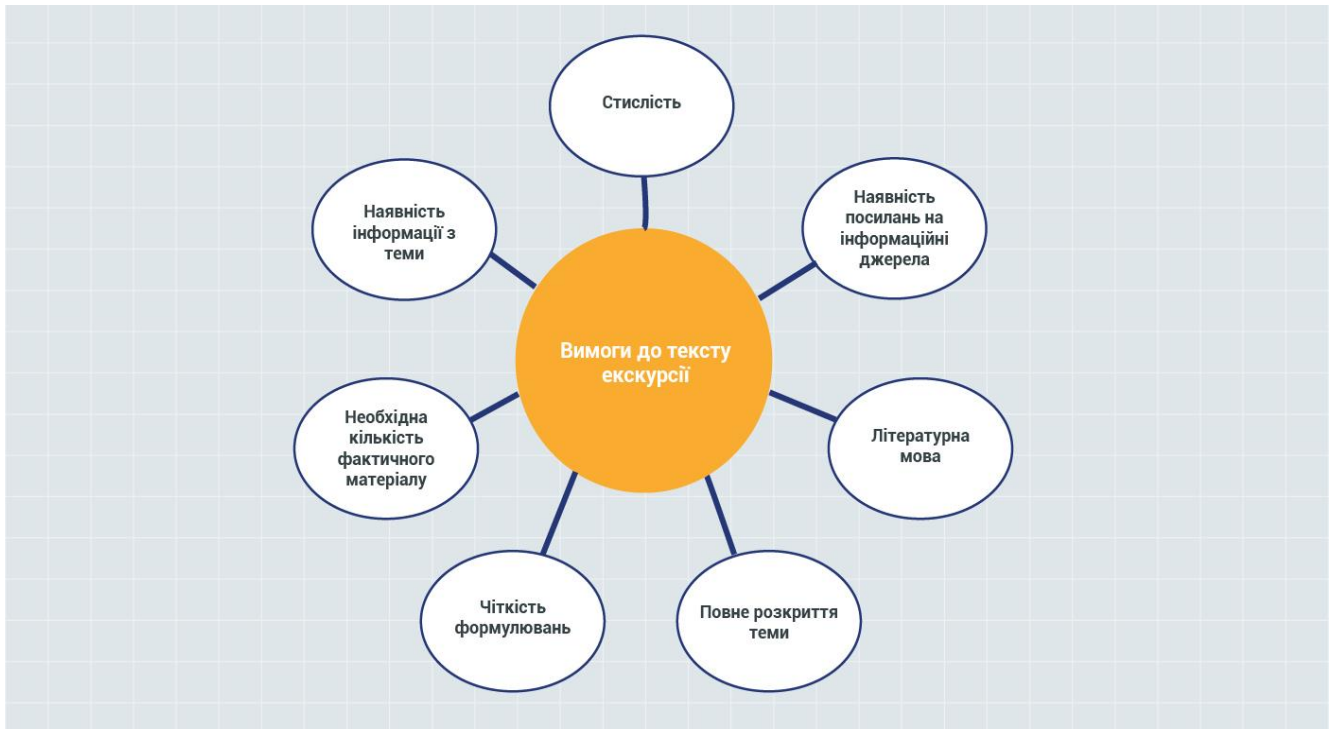
У музеї будь-якого профілю екскурсія, як правило, складається з **трьох частин**:

1) **вступної**, у якій екскурсовод готує відвідувачів до сприйняття експозиції, знайомить їх з історією музею, створює настроєність, активізує увагу, встановлює контакт із своїми слухачами;

2) **основної**, де екскурсовод розповідає про об'єкти експозиції, дає науково-обгрунтоване, логічно правильне висвітлення подій, відбитих у пам'ятках історії і культури, мистецтва тощо;

3) **заключної**, де екскурсовод підбиває підсумки та робить узагальнення, у яких закріплюється провідна ідея екскурсії.

В екскурсії використовують **дві форми розповіді**:

оповідальна розповідь, що дає екскурсантам чітке уявлення про те, де й у який спосіб відбувалися події;

реконструктивна розповідь, завданням якої є відновлення перед думкою екскурсантів того або іншого об'єкта (будівлі, споруди, пам'ятного місця).

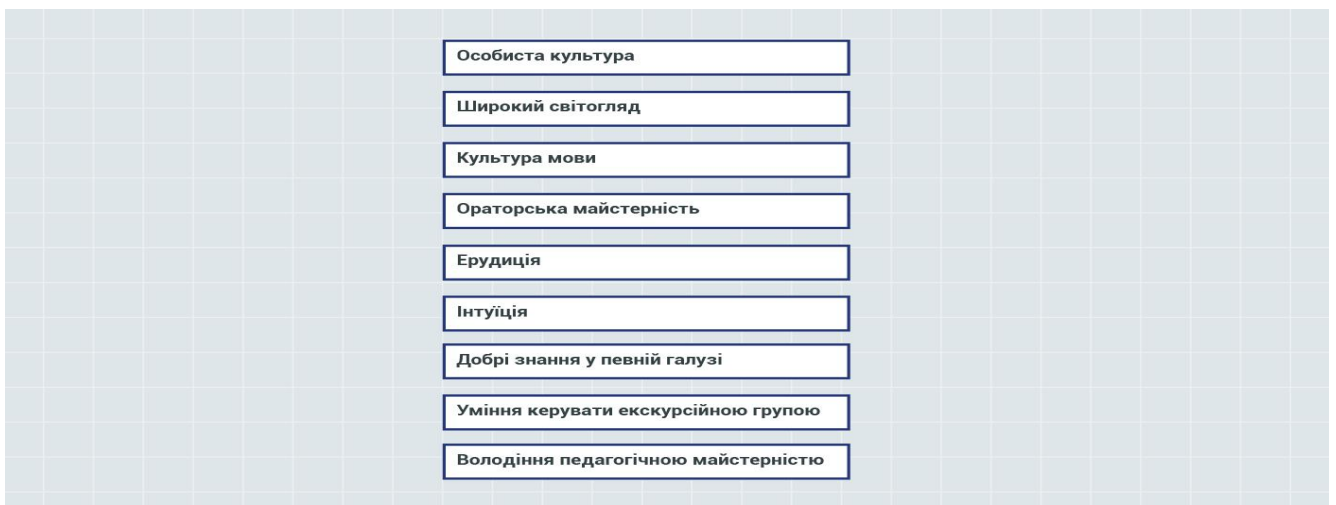
Мова екскурсовода під час розповіді повинна відповідати певним критеріям:

критерій ясності – дохідливість і доступність мови для аудиторії;

критерій точності – відповідність змісту мови думкам екскурсовода, меті й темі екскурсії;

критерій чистоти мови – логічно виправдане використання екскурсоводом мовних засобів.

Екскурсійна майстерність – це особливий вид мистецтва, який крім власної специфічної професійної основи, включає елементи інших видів майстерності (педагогічної, лекторської та ін.). Така майстерність незаперечно визначається рівнем якості виконання тих методичних рекомендацій, які забезпечують високу якість подання екскурсійного матеріалу. В той же час, робота екскурсовода має творчий характер, який значною мірою реалізується завдяки особистим рисам екскурсовода.

Тема 6. Сучасні тенденції розвитку музейної справи

1. Інноваційні технології в сучасному музейному просторі.
2. Інтерактивні форми роботи з музейною аудиторією.
3. Музейний маркетинг.

Інноваційні технології в сучасному музейному просторі

Ø використання мультимедійних технологій та аудіовізуальних засобів у експозиції музею;

Ø створення віртуальних музеїв та виставок у всесвітній мережі й офіційних інтернет-сторінок музею;

Ø оцифрування та стандарти програмного забезпечення для обліку музейних фондів;

Ø застосування нестандартних і творчих підходів у науково-освітній

діяльності музею, музейному маркетингу тощо.

У широкому розумінні поняття музейних інновацій стосується структурних змін у музеї відповідно до плину часу й переосмислення в музейному середовищі місця та ролі музейних інституцій у системі національних, суспільних і культурних взаємин. Поняття музейних «інновацій» у широкому розумінні становлять докорінне переосмислення традиційних музейних практик, місця та ролі музеїв у суспільстві та культурі, що сприяє подальшій еволюції музею як особливого історично-культурного феномену, дає йому змогу належно відповідати на виклики сучасності й залишатися актуальним насамперед для відвідувача, місцевої громади.

У вузькому значенні музейні інновації – це використання мультимедійних технологій в експозиційному просторі музею з метою підсилення інформативності, комунікативності та атрактивності музейної експозиції, а також використання комп'ютерного програмування з метою вдосконалення обліку та використання музейних фондів. Поняття «інновацій» у їх вузькому значенні можна звести до використання інтернет-ресурсів, аудіовізуальних, мультимедійних засобів у експозиційній та фондовій роботі музею.

У 2015 р. багато музеїв запустили нову технологію Beacon, яка допомагає орієнтуватися у великих галереях. Додаток отримує інформацію про те, де ви знаходитесь і, як цифровий екскурсовод, відправляє вам корисну інформацію про автора і його роботи, враховуючи аудіо-, відеоматеріали, статті та огляди. За допомогою Beacon можна відправляти картинки та фотографії друзям, через СМС або електронну пошту, опубліковувати в Фейсбуці або Твіттері.

Аспекти використання цифрових технологій в експозиційному просторі музею:

- як технічну апаратуру (інноваційний потенціал технічної апаратури слугує для розкриття сценарію експозиції, а цифрове обладнання виконує допоміжну роль (цифрові етикетки, інформаційні кіоски, звукові ефекти та ін.);
- як експонати й музейні предмети (Спеціально створені аудіо-, відео- і мультимедійні програми, технічні можливості яких дають змогу відчувати себе в

“іншій” реальності, набувають ваги перед відвідувачами поруч із традиційними музейними експонатами.

Мультимедійні комп’ютерні системи (сучасний рівень подачі інформації відвідувачу)

- * забезпечують швидкий і зручний пошук інформації;
- * можливість одночасної подачі різних типів інформації;
- * показ матеріалів, що ніколи не експонувались;
- * забезпечують «занурення» відвідувача в ідею виставки;
- * пояснюють концепцію експозиції;
- * сприяють знайомству відвідувача не лише із колекціями одного музейного закладу, а й з матеріалами, що зберігаються в інших музеях.

Розробка комп’ютерної графіки і технологій віртуальної реальності дають можливість музеям викликати певні відчуття у відвідувача. Ці емоції включають високу ступінь взаємодії експонатів і відвідувача, вони є тими зачіпками, котрі підвищують глядацький інтерес і «занурюють» відвідувача в експозицію.

Сучасна технологія

Голографія - об’ємне зображення предметів на фотопластинці (голограмі) за допомогою випромінювання лазера, внаслідок чого відвідувачі можуть ознайомитись з об’ємними зображеннями експонатів, які знаходяться в інших музейних колекціях, створюються виставки голографічних зображень

3D-технології - впровадження у музейній галузі інтерактивних проєкцій, 3D-зображень, 3D-сканувань дає можливість відтворити пам’ятку, місце її знаходження, місце її знаходження, ознайомити відвідувачів музею з соборами, храмами, іншими історичними будівлями, які були пошкоджені чи зруйновані. Інтерактивна проєкція 3D-зображення людини в натуральну величину також стає популярною в музейному просторі

Ретроконверсія – це спеціальна промислова технологія перетворення в електронний вигляд даних з різних документів. Вихідні дані (книги надходження, картки, наукові паспорти, списки тощо), скануються і переводяться в електронний вигляд і надалі зберігаються як файл. Потім до роботи приступають оператори-професіонали, які за спеціальними методиками переводять їх з електронних копій в записи полів стандартного опису спеціалізованої бази даних

Музей сьогодні – це простір для творчості та експериментів, який вимагає втілення найсміливіших дизайнерських проєктів та ідей, реалізувати які допомагають інноваційні можливості ексклюзивного мультимедійного устаткування.

Інновації в науково-фондовій музейній роботі – це, насамперед, оцифрування музейних предметів та створення відповідного програмного забезпечення (стандартів) для обліку музейних фондів. Найвідомішими сьогодні музейними стандартами є:

- CDWA (Категорії для творів мистецтва). Описує інформаційні ресурси баз даних із образотворчого мистецтва, пропонує концептуальний підхід до опису та доступу до творів мистецтва й зображень. Пропонує термінологію, що допомагає поєднати інформацію з різних систем і зробити її доступнішою.
- MIDAS (*Керівництво та Стандарт даних для інвентаризації пам'ятників*). MIDAS пропонує загальний формат інвентарних описів монументів, а також містить набір «інформаційних схем», які передбачають логічне групування фактів, сукупність яких утворює інформацію, достатню для створення запису про конкретний об'єкт в інвентарному описі MIDAS. Кожна схема охоплює низку «одиниць інформації», що містять основні факти.
- SPECTRUM (*Стандарт музейної документації Об'єданого Королівства*). Цей стандарт для музейної документації та управління колекціями, заснований на 21 процедурі, типових для музею, та понятті «одиниця інформації» – даних, необхідних для реалізації кожної процедури.
- LIDO (*Полегшений стандарт інформації для опису об'єктів*).
- Виробник: Міжнародний комітет музейної документації CIDOC. Сила LIDO полягає у його здатності підтримувати повний спектр описової інформації про музейні об'єкти. Його можна використати для всіх видів об'єктів, наприклад, мистецтво, архітектура, історія культури, історія техніки, природнича історія.

- *Інтерактивність – це взаємодія, комунікація, що передбачає двосторонній діалог.*

Використання мультимедійних технологій, смартфонів та персональних комп'ютерів робить не обов'язковим відвідування виставки творів мистецтва, аукціону, арт-ярмарки та ін. Твори мистецтва можна споглядати, використовуючи міжнародні світові інтернет-портали (*EUROPEANA, Smarthistory* тощо). Саме вони дозволяють переглянути колекції та культурне надбання музеїв світу та об'єднати найрізноманітніші музейні простори.

Найпопулярніші мультимедійні засоби комунікації

Інтерактивний стіл – міні-мультимедійний центр для одночасної взаємодії кількох інтерактивними додатками та здійснення процесу комунікації одночасно кількома відвідувачами.

Інтерактивний екран – розширює можливості презентацій та підвищує ефективність взаємодії з аудиторією. Управління здійснюється, як правило, дотиком пальця до екрана. Чутлива поверхня дисплея негайно реагує та передає дані керуючій програмі, яка відображає на екрані відповідний розділ або тему. Таким чином, відвідувач сам може керувати інформаційним потоком, вибираючи цікаві теми або розділи експозиції.

Інтерактивна панель або флінчарт XXI ст. – магнітно-маркетна дошка, що використовується для проведення лекцій, семінарів та івент-заходів. На інтерактивній панелі розташований QR-код, який дозволяє за допомогою смартфона відобразити та зберегти інформацію й перенести її на персональний комп'ютер.

Інтерактивність науково-освітньої роботи музею проявляється:

Ø у диференційованому підході до різних категорій відвідувачів, впровадження в традиційну екскурсію ігрових та театралізованих елементів, можливості для відвідувачів тактильного доступу до експонатів;

Ø впроваджуються інтерактивні майстер-класи, під час яких учні занурюються у давні часи, набувають навичок давніх способів видобування вогню, виготовлення первісних знарядь праці тощо;

Ø перевтілення у персонажів минулих часів та випробування себе у різних ролях, професіях, наприклад, сучасних музейних фахівців, можна в музейних іграх;

Ø у роботі з дітьми застосовують методики – арттерапія, ігрова терапія, аудіотерапія, казкотерапія, які загалом становлять інтегровальний адаптивний механізм, що дає змогу дитині активно пристосовуватися до навколишнього середовища, сприяє її реабілітації та психічному й духовному розвитку (музеєтерапія).

Музейний маркетинг – система знань про теорію та практику створення, просування до потенційних споживачів і збуту музейного продукту + налагоджений комплекс комунікативного діалогу між музеєм та його окремими інституціями.

Маркетинг (англ. акт купівлі і продажу на ринку) являє собою систему заходів, спрямованих на максимально вигідний (прибутковий) збут продукції а також інфраструктури з рекламного товару, вивчення та формування попиту. Адже «некомерційний» характер діяльності музеїв не означає заборону на отримання прибутку, а лише накладає певні обмеження на її використання, зароблені кошти музей повинен спрямувати на свій розвиток, і статус некомерційної організації часом забезпечити йому податкові пільги.

Музейний продукт – комплекс основних і додаткових послуг і товарів, які пропонуються відвідувачами музеїв. Основні музейні товари: наукові книги, путівники, буклети, каталоги, сувеніри

Доступ до музейних зібрань, умови для самоосвіти і спілкування, творчості та проведення дозвілля, надання інформації, реклама і формування іміджу – не повний перелік тих послуг, які пропонує музей.

Музейний маркетинг є тим дієвим інструментом, який дає змогу не тільки визначити прогнозування запровадження потреб споживачів музейних послуг, але й іноді ефективно впливати на створення цих потреб і навіть безпосередньо їх формувати.

Нині чимало навіть успішно працюючих музеїв мають у своєму складі відділи маркетингу, завдання яких полягає в сприянні збільшенню відвідуваності музею, розширення музейної аудиторії та розповсюдженнь інформації про музей.

Музейний маркетинг залучає ресурси у двох формах:

- прямі за рахунок продажу споживачам своїх послуг і товарів;
- опосередковані за рахунок залучення зовнішніх ресурсів: бюджетних засобів, спонсорської підтримки, приватних пожертвувань.

Чим вища соціальна значимість музею та суспільна привабливість його програм і проектів, тим більше в нього можливостей одержувати кошти із „зовнішніх“ джерел.

Маркетинг музею завжди передбачає дві стратегічні напрями:

1. презентацію і розвиток музею та його діяльності;
2. презентацію і поширення конкретних товарів або послуг.

Напрямки музейного маркетингу

Ø презентація і просування музею, усіх форм його суспільної діяльності (*некомерційний маркетинг*);

Ø презентація і просування конкретних музейних послуг чи товарів (*комерційний маркетинг*).

Комерційна складова музейного маркетингу – це система організації і збуту музейного продукту, зорієнтована на задоволення потреб споживачів та отримання прибутку на основі дослідження і прогнозування ринку, вивчення внутрішнього музейного і зовнішнього ринкового, інституційно-суспільного й дозвіллево-культурного середовища, розробки заходів щодо поліпшення музейного продукту, асортименту музейних послуг і товарів, вивчення потреб і культурних запитів відвідувачів, проведення конкурентоздатної цінової політики, формування попиту, стимулювання відвідування, PR і реклами.

Маркетингова стратегія музею – це концепція і план поведінки на ринку з метою поширення інформації про себе, популяризації свого продукту серед громадськості, підтримування й розвитку власного позитивного іміджу, пошуку

нових груп потенційних споживачів музейного продукту та загалом заходи зі зміцнення своїх позицій у суспільстві на довготермінову перспективу.

Стратегія маркетингу повинна відповідати на такі запитання:

- який товар виводиться на ринок, в якому асортименті та за якою ціною;
- на якого споживача (сегмент ринку) він розрахований;
- які умови необхідно створити для продажу товару на запланованому рівні;
- через які канали і в яких обсягах буде організоване просування товару до споживача;
- яких економічних результатів варто очікувати від реалізації конкретного ринкового проєкту та які витрати для цього потрібні.

Концепція некомерційного маркетингу ґрунтується на теорії зростаючих культурних потреб. Метою некомерційного музейного маркетингу є підвищення соціальної значущості діяльності музейної установи, її місії та суспільної ваги, створення яскравого привабливого образу як скарбниці мистецтв і культурної спадщини. Цей вид маркетингу називають **іміджевим (чи престижним)**. На базі маркетингу цього типу будуються технології і стратегії грошової та проєктної діяльності.

В музейному маркетингу органічно взаємодіють :

- * інноваційні методики (паблік рилейшнз (ПР),
- * пабліситі – техніка успішного формування іміджу,
- * партнерські відносини (друзі музею) та ін.),
- * інтерактивні методики (створення в музеї рекреаційних зон, зон творчості, ігрового простору, музейного магазину, арт-кафе та ін.).

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 1997 р. № 534 заклади культури можуть надавати такі платні послуги:

проведення вистав та музичних постановок, сприяння виступам окремих артистів, проведення концертів, фестивалів, бенефісів, демонстрацій кіно- та відеофільмів, навчання у студіях, ігрових кімнатах для дітей, навчання іноземних мов, швидкого читання, технічної творчості, машинопису, проведення конкурсів, оздоровчих та обрядових заходів, виставок книг і творів мистецтва, надання

послуг під час проведення презентацій фірм, банків, організацій, демонстрацій сучасних моделей одягу, виробів підприємств, організація творчих і музичних вечорів, вечорів відпочинку.

Одним із джерел поповнення прибутків музею можуть бути продаж права на виробництво репродукції. Деякі музеї мають прибуток, здаючи власні приміщення в оренду.

Музей не може працювати за принципом самоокупності.

Наріжним каменем будь-якого маркетингу є аналіз реальної і потенціальної аудиторії музею, вміння стати на позицію відвідувача та його очима подивитись на музею.

Існує кілька категорій відвідувачів (сегментів музейного ринку), це можуть бути школярі, туристи, сім'ї. Правильно визначити сегменти ринку допомагає ПЕСТ аналіз у процесі якого пояснюються аудиторські дослідження з врахуванням політичних, економічних, соціальних і технологічних умов у яких існує музеї.

При вивченні музейної аудиторії відокремлюються два основні підходи відомі як «кабінетне» і «польове» дослідження. Кабінетне полягає у дослідженні різних видів статистики (наприклад про сучасні тенденції в галузі туризму). Польове дослідження передбачає збирання нових емпіричних даних за допомогою спостереження за поведінкою людей або під час бесіди з ними.

Якщо музей своє пріоритетне завдання вбачає в підвищенні відповідальності то з погляду маркетингу, найменше витратним способом її розв'язання буде концепція зусиль на тих людях, які вже є музейними відвідувачами.

ХРЕСТОМАТІЙНИЙ МАТЕРІАЛ

Закон України «Про музеї та музейну справу» від (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>) регулює суспільні відносини в галузі музейної справи, встановлює правові, економічні, соціальні засади наукового комплектування, вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, діяльності музейних закладів в Україні.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про музеї та музейну справу

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 25, ст. 191)

{Вводиться в дію Постановою ВР
[№ 250/95-ВР від 29.06.95](#), ВВР, 1995, № 25, ст. 192}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами
[№ 659-XIV від 14.05.99](#), ВВР, 1999, № 28, ст.231
[№ 2120-III від 07.12.2000](#), ВВР, 2001, № 2-3, ст.10
[№ 2905-III від 20.12.2001](#), ВВР, 2002, № 12-13, ст.92
[№ 380-IV від 26.12.2002](#), ВВР, 2003, № 10-11, ст.86
[№ 594-IV від 06.03.2003](#), ВВР, 2003, № 24, ст.159
[№ 1344-IV від 27.11.2003](#), ВВР, 2004, № 17-18, ст.250
[№ 107-VI від 28.12.2007](#), ВВР, 2008, № 5-6, № 7-8, ст.78 - зміни діють по 31 грудня 2008 року}

{Додатково див. Рішення Конституційного Суду
[№ 10-рп/2008 від 22.05.2008](#)}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами
[№ 1709-VI від 05.11.2009](#), ВВР, 2010, № 5, ст.45
[№ 5461-VI від 16.10.2012](#), ВВР, 2014, № 5, ст.62
[№ 1166-VII від 27.03.2014](#), ВВР, 2014, № 20-21, ст.745
[№ 76-VIII від 28.12.2014](#), ВВР, 2015, № 6, ст.40 - щодо набрання чинності норм зазначеного Закону див. "[Прикінцеві положення](#)"
[№ 911-VIII від 24.12.2015](#), ВВР, 2016, № 5, ст.50
[№ 955-VIII від 28.01.2016](#), ВВР, 2016, № 10, ст.103
[№ 2581-VIII від 02.10.2018](#), ВВР, 2018, № 46, ст.371
[№ 447-IX від 14.01.2020](#), ВВР, 2020, № 29, ст.189
[№ 849-IX від 02.09.2020](#), ВВР, 2020, № 50, ст.463
[№ 1909-IX від 18.11.2021](#), ВВР, 2023, №№ 12-13, ст.28
[№ 3300-IX від 09.08.2023](#), ВВР, 2023, № 89, ст.335
[№ 3884-IX від 18.07.2024](#)}

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні терміни та їх визначення

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

асортиментний кабінет (кімната зразків виробів) – приміщення на підприємствах, у яких зберігаються унікальні зібрання художніх виробів, наукові колекції, інші колекції або окремі зразки виробів, що мають історичну, художню, науково-технічну цінність;

зберігання – один з основних видів діяльності музею щодо створення матеріальних умов і правових засад, за яких забезпечується збереження музейних предметів та музейних колекцій;

консервація – здійснення комплексу організаційних, науково обґрунтованих заходів щодо забезпечення захисту музейних предметів та предметів музейного значення від подальших руйнувань, збереження їх автентичності з мінімальним втручанням у їх існуючий вигляд;

культурні цінності – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню, охороні, перелік яких визначено Законом України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей»;

музеефікація – сукупність науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів культурної спадщини до стану, придатного для екскурсійного відвідування;

музей – науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини;

музейна колекція – сукупність музейних предметів, що об'єднані однією або кількома спільними ознаками;

музейна справа – спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеефікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію;

музейне зібрання – сукупність музейних колекцій та музейних предметів, а також пов'язаних з ними бібліотечних фондів, архівів, каталогів та наукової документації музею;

музейний облік – один з основних напрямів роботи музею, що здійснюється шляхом ведення фондово-облікової документації (у тому числі в електронному вигляді), яка містить назву предмета (прізвище автора твору), датування, місце

створення, дату надходження до музею, матеріал, техніку виготовлення, короткий опис, наукову атрибуцію, стан збереження, облікові позначення та забезпечує можливість їх ідентифікації, правовий статус музейних предметів і музейних колекцій;

музейний предмет – культурна цінність, якість або особливі ознаки якої роблять необхідним для суспільства її збереження, вивчення та публічне представлення;

Музейний фонд України – сукупність окремих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, які постійно зберігаються на території України, незалежно від їх походження та форм власності, а також музейних предметів і музейних колекцій, що знаходяться за межами України і є власністю України або відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну;

охорона музеїв – система правових, організаційних та фінансово-економічних заходів, що забезпечують недоторканність музейного приміщення і музейного зібрання;

предмет музейного значення – культурна цінність, особливі ознаки якої є підставою для внесення її до Музейного фонду України та набуття статусу музейного предмета з метою збереження, вивчення і публічного представлення;

реставрація – здійснення комплексу науково обґрунтованих заходів щодо зміцнення фізичного стану та поліпшення зовнішнього вигляду, розкриття найбільш характерних ознак, відновлення втрачених або пошкоджених елементів музейних предметів та предметів музейного значення із забезпеченням збереження їх автентичності.

{Стаття 1 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 2. Музейна справа та основні напрями діяльності музеїв

Музейна справа уособлює національну музейну політику, музеєзнавство та музейну практику.

Основними напрямками діяльності музеїв є науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота, а також діяльність, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначеними як культурні цінності, з метою включення до Музейного фонду України.

{Стаття 2 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 3. Національна музейна політика

Національна музейна політика □ це сукупність основних напрямів і засад діяльності держави і суспільства в галузі музейної справи.

Основними напрямками національної музейної політики є:
збереження та державна підтримка Музейного фонду України;

{Частина другу статті 3 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99; в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами;

{Частина другу статті 3 доповнено абзацом третім згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99}

забезпечення соціально-економічних, правових і наукових умов для ефективної діяльності музеїв;

сприяння формуванню сучасної інфраструктури музейної справи;

підтримка і розвиток мережі музеїв;

забезпечення підготовки та підвищення фахової кваліфікації музейних кадрів, їх правовий і соціальний захист;

бюджетне фінансування (у тому числі на дольових засадах) і пріоритетне матеріально-технічне забезпечення розробки і реалізації державних, регіональних і місцевих програм розвитку музейної справи;

забезпечення охорони музеїв;

підтримка фундаментальних і прикладних наукових досліджень, пов'язаних з музейною справою;

сприяння міжнародному співробітництву в галузі музейної справи.

Стаття 4. Законодавство України про музеї та музейну справу

Законодавство України про музеї та музейну справу базується на Конституції України і складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів.

{Частина перша статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про музеї та музейну справу, то застосовуються правила міжнародного договору.

{Стаття 4 в редакції Закону № 659-XIV від 14.05.99}

Стаття 5. Національні, регіональні та профільні організації музеїв України. Участь у міжнародних організаціях

Музеї України мають право об'єднуватись у національні, регіональні та профільні організації (спілки, асоціації тощо), вступати до міжнародних музейних організацій і фондів.

Розділ II

ВИДИ МУЗЕЇВ. ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ І МАТЕРІАЛЬНА БАЗА МУЗЕЇВ

Стаття 6. Види музеїв

За своїм профілем музеї поділяються на природничі (антропологічні, біологічні, ботанічні, геологічні, зоологічні, мінералогічні, палеонтологічні), історичні (загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові,

археологічні, етнографічні), літературні, художні (образотворчого, декоративно-прикладного, народного, сучасного мистецтва), мистецькі (театральні, музичні, музеї кіно), науково-технічні, комплексні (краєзнавчі, екомuzeї), галузеві тощо.

{Частина перша статті 6 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

На основі об'єктів культурної спадщини, пам'яток природи, їх територій можуть створюватися музеї просто неба та меморіальні музеї-садиби.

{Частина друга статті 6 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

{Частину третю статті 6 виключено на підставі Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Музею, що є у державній чи комунальній власності, який має музейні колекції загальнодержавного значення, набув міжнародного визнання і є провідним культурно-освітнім та науково-дослідним закладом у відповідних профільних групах музейної мережі України, у встановленому законодавством порядку може бути надано статус національного музею України.

{Частина четверта статті 6 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 7. Створення музеїв

Музеї можуть засновуватися на будь-яких формах власності, передбачених законами. Засновниками музеїв можуть бути відповідні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи.

{Статтю 7 доповнено частиною першою згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009}

Рішення про створення музеїв приймають їх засновники.

Для створення музею засновники повинні забезпечити:

формування музейного зібрання;

матеріальну базу □ відповідно обладнані приміщення для зберігання, консервації та реставрації музейних предметів, для експозицій і виставок, для проведення культурно-освітньої роботи, роботи наукових працівників музею, а також приміщення для забезпечення належного рівня обслуговування відвідувачів;

{Абзац третій частини третьої статті 7 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

умови для охорони музею, оснащення його засобами охоронної та пожежної сигналізації;

фінансування та кадри для належного його функціонування;

роботу музею за чітким розкладом.

Музеї є юридичними особами, крім тих, що створюються і діють у складі підприємств, установ, організацій та закладів освіти.

{Статтю 7 доповнено частиною згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009; із змінами, внесеними згідно із Законом № 849-IX від 02.09.2020}

Засновники музею можуть створювати філії та відділи музею, що не є юридичними особами.

Земельні ділянки, інші природні ресурси, необхідні для створення музею, надаються в користування у встановленому законодавством порядку.

Музеї можуть створюватись і діяти в усіх організаційно-правових формах.

{Частина статті 7 виключено на підставі Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 8. Статут музею

Музей діє на підставі статуту (положення), що затверджується його засновником чи засновниками.

У статуті (положенні) музею визначаються:

назва музею, його статус, склад засновників, їх права та обов'язки;

організаційна структура, основні завдання та напрями діяльності;

джерела надходження коштів і їх використання, склад майна музею, порядок його реорганізації та ліквідації, умови збереження музейного зібрання у разі ліквідації музею;

інші умови діяльності музею.

Стаття 9. Державна реєстрація музеїв

Державна реєстрація музеїв незалежно від форм власності проводиться за їх місцезнаходженням відповідно до закону.

Музеї, створені у складі підприємств, установ, організацій, закладів освіти, реєстрації не підлягають. Порядок обліку таких музеїв визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

{Частина друга статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами № 5461-VI від 16.10.2012, № 849-IX від 02.09.2020}

{Стаття 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99; в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 10. Ліквідація та реорганізація музеїв

Ліквідація музеїв здійснюється за рішенням засновника, а також за рішенням суду у випадках, передбачених чинним законодавством.

{Частина перша статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99}

У разі ліквідації музеїв, що засновані на державній і комунальній формах власності, порядок подальшого використання їх музейних зібрань визначає засновник за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв. У разі ліквідації підприємства, установи та організації, при (у складі) яких діють музеї, а також у разі ліквідації музеїв, які діяли на громадських засадах, їх музейні зібрання та колекції асортиментних кабінетів, окремі предмети музейного

значення, придбані за кошти державного та місцевих бюджетів, передаються до відповідних профільних музеїв у порядку, передбаченому Положенням про Музейний фонд України. У разі ліквідації музеїв, заснованих на приватній формі власності, переважне право на придбання музейних зібрань за інших рівних умов має держава.

{Частина друга статті 10 в редакції Законів № 659-XIV від 14.05.99, № 1709-VI від 05.11.2009; із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}
Реорганізація (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) музеїв може відбуватися відповідно до чинного законодавства.

{Частина четверту статті 10 виключено на підставі Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 11. Музейна територія

Територія, відведена для музею, належить до земель історико-культурного призначення. На цій території та в музейних будівлях (спорудах) забороняється діяльність, що суперечить його функціональному призначенню або може негативно впливати на стан зберігання музейного зібрання, та інша діяльність, несумісна з діяльністю музею як закладу культури.

Територія, відведена для музею, підлягає просторово-функціональному зонуванню.

На території, відведеній для музею, згідно із статутом музею може бути виділено зони:

заповідна – для зберігання і охорони найбільш цінних історико-культурних, меморіальних комплексів та окремих об'єктів;

експозиційна – для стаціонарного демонстрування великогабаритних музейних предметів і використання в культурно-пізнавальних цілях;

наукова – для проведення науково-дослідної роботи;

рекреаційна – для відпочинку відвідувачів музею та їх обслуговування, зокрема розташування музейних крамниць, буфетів, кафе, інших пунктів громадського харчування, проведення мистецьких, культурно-освітніх заходів, гостьових місць для паркування автомобілів;

господарська □ для розміщення допоміжних господарських об'єктів, місць для паркування службових автомобілів та інших транспортних засобів.

{Стаття 11 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 12. Користування природними ресурсами

Музей здійснює користування землею, іншими природними ресурсами та несе відповідальність за дотримання норм щодо їх охорони і раціонального використання згідно з чинним законодавством.

Стаття 13. Фінансування музеїв

Фінансування музеїв залежно від форм власності здійснюється за рахунок коштів відповідно державного бюджету, місцевих бюджетів, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, інших джерел, не заборонених законодавством.

{Частина перша статті 13 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Бюджетні призначення та кошти, одержані від додаткових джерел фінансування музеїв, не підлягають вилученню протягом бюджетного періоду, крім випадків, передбачених законом. Кошти, що надійшли з додаткових джерел фінансування, не впливають на обсяги бюджетного фінансування державних та комунальних музеїв.

{Частина друга статті 13 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Сума витрат на забезпечення охорони музеїв обов'язково визначається в державному та місцевих бюджетах і вноситься до переліку захищених статей видатків загального фонду бюджетів.

{Статтю 13 доповнено частиною згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009}

Додатковими джерелами фінансування музеїв є:

кошти, що надходять від господарської діяльності, надання платних послуг, у тому числі за відвідування музеїв і виставок;

кошти, одержувані за науково-дослідні та інші види робіт, які виконує музейний заклад на замовлення підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та громадян;

доходи від реалізації сувенірної продукції, предметів народних художніх промислів, видавничої діяльності, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;

плата за кіно- і фотозйомки;

гранти, благодійні внески, добровільні пожертвування, грошові внески, матеріальні цінності, одержані від фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних;

кошти, отримані державними і комунальними музеями як відсотки на залишок власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти і розміщених на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору; інші джерела, в тому числі валютні надходження, відповідно до законодавства України.

{Частина четверта статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009; в редакції Закону № 911-VIII від 24.12.2015}

"Розмір плати за надання платних послуг встановлюється державним і комунальним музеєм щороку у національній валюті України.

{Статтю 13 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 911-VIII від 24.12.2015}

Перелік платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними музеями, затверджується Кабінетом Міністрів України.

{Статтю 13 доповнено частиною шостою згідно із Законом № 911-VIII від 24.12.2015}

Порядок надання платних послуг музеями, заснованими на державній та комунальній формі власності, затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері культури.

{Статтю 13 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 911-VIII від 24.12.2015}

У разі одержання коштів від надання платних послуг, добровільних пожертвувань фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних, з інших джерел, не заборонених законодавством, бюджетні асигнування державних і комунальних музеїв не зменшуються".

{Статтю 13 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 911-VIII від 24.12.2015}

Стаття 14. Матеріально-технічне забезпечення музеїв

Власники музеїв зобов'язані забезпечувати їх будівлями (спорудами), збудованими за спеціальними проектами, або іншими упорядкованими приміщеннями, що відповідають вимогам функціонування музеїв, а також відповідним обладнанням та транспортом.

Приміщення музеїв, що є у державній чи комунальній власності, передаються їм на праві оперативного управління. Воно може бути вилучене лише за умови надання музею іншого рівноцінного приміщення. У разі вилучення приміщення музею, що є пам'яткою культурної спадщини, рішення про його вилучення приймається за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

{Частина друга статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99; в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009; із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

Під час проектування та експлуатації музейних приміщень враховуються потреби дітей, осіб з інвалідністю, громадян похилого віку в доступі до культурної спадщини.

{Частина третя статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1709-VI від 05.11.2009, № 2581-VIII від 02.10.2018}

Музеям надається пріоритетне право на використання споруд, комплексів (ансамблів) та визначних місць, що є пам'ятками культурної спадщини.

{Статтю 14 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009}

Розділ III

МУЗЕЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ

Стаття 15. Музейний фонд України

Музейний фонд України є національним багатством, невід'ємною складовою культурної спадщини України, що охороняється законом.

Музейні предмети Музейного фонду України є культурними цінностями, що постійно зберігаються на території України та за її межами або згідно з міжнародними договорами підлягають поверненню в Україну.

Музеї, юридичні і фізичні особи зобов'язані забезпечувати збереженість Музейного фонду України та сприяти його поповненню.

Положення про Музейний фонд України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Музейні предмети, музейні колекції та музейні зібрання державної частини Музейного фонду України закріплюються за музеями на праві оперативного управління

{Стаття 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99; в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 15-1. Склад Музейного фонду України

Музейний фонд України складається з державної і недержавної частини. До державної частини Музейного фонду України належать музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що є державною власністю, зберігаються у державних музеях, у тому числі музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що зберігаються в музеях, які належать до сфери управління місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також у музеях, створених при підприємствах, в установах, організаціях і закладах освіти державної та комунальної форм власності чи у їх складі. До державної частини Музейного фонду України належать також предмети музейного значення, що підлягають внесенню до державної частини Музейного фонду України, музейні колекції, музейні зібрання, що зберігаються на підприємствах, в установах та організаціях державної і комунальної форм власності.

{Частина друга статті 15-1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 849-IX від 02.09.2020}

До недержавної частини Музейного фонду України належать музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що зберігаються в музеях приватної форми власності, музеях підприємств, установ, організацій приватної форми власності та не віднесені або не підлягають віднесенню до державної частини Музейного фонду України, зокрема предмети музейного значення, що підлягають внесенню до недержавної частини Музейного фонду України та є власністю релігійних організацій, громадян та об'єднань громадян.

{Закон доповнено статтею 15-1 згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 15-2. Особливості здійснення права власності на музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, предмети музейного значення Музейного фонду України

Музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, віднесені до державної частини Музейного фонду України, не підлягають відчуженню, за винятком обміну на інші музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання. Рішення про обмін музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до державної частини Музейного фонду України, приймається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв.

{Частина перша статті 15-2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

У разі передачі майнових комплексів музеїв з державної у комунальну власність музейні предмети, музейні колекції та музейні зібрання залишаються у державній власності і належать до державної частини Музейного фонду України.

Перелік музеїв (у тому числі музеїв системи Національної академії наук України, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Педагогічного товариства України, інших самоврядних організацій), у яких зберігаються музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що належать до державної частини Музейного фонду України, та предмети музейного значення, що підлягають внесенню до державної частини Музейного фонду України, не підлягають приватизації та не можуть бути предметом застави. Музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що належать до недержавної частини Музейного фонду України, та предмети музейного значення, що підлягають внесенню до недержавної частини Музейного фонду України, не можуть бути предметом застави, якщо заставодержатель - іноземний громадянин або особа без громадянства, яка не проживає в Україні.

У разі продажу музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до недержавної частини Музейного фонду України, держава має переважне право на їх придбання, яке реалізується центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах культури та мистецтв або уповноваженими ним державними музеями.

{Частина п'ята статті 15-2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

{Закон доповнено статтею 15-2 згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 16. Музейні предмети Музейного фонду України у складі Державного реєстру національного культурного надбання

Унікальні музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання Музейного фонду України та предмети музейного значення, що підлягають внесенню до Музейного фонду України і мають виняткове художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, незалежно від форми власності і місця зберігання вносяться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв до Державного реєстру національного культурного надбання.

{Частина перша статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

Положення про Державний реєстр національного культурного надбання затверджується Кабінетом Міністрів України.

Порядок віднесення музейних предметів Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання та умови їх зберігання затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

{Частина третя статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

{Стаття 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99; в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 17. Облік, зберігання і використання документів Національного архівного фонду

Облік, зберігання і використання документів Національного архівного фонду, що зберігаються в музеях, здійснюються відповідно до цього Закону та Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи».

{Стаття 17 в редакції Закону № 594-IV від 06.03.2003; із змінами, внесеними згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 18. Формування державної частини Музейного фонду України

Формування державної частини Музейного фонду України здійснюється шляхом: придбання в установленому порядку предметів музейного значення центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах культури та мистецтв, іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та музеями - за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством;

{Абзац другий частини першої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012} безоплатної передачі предметів музейного значення

підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян та громадянами;

передачі обернених відповідно до законодавства України у дохід держави музейних предметів, предметів музейного значення;

передачі в установленому порядку предметів музейного значення, виявлених під час археологічних, етнографічних, науково-природничих та інших експедицій, будівельних, ремонтних або реставраційних робіт, у тому числі з дорогоцінних металів і дорогоцінних каменів, та скарбів;

повернення в Україну розшуканих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань та предметів музейного значення, які були незаконно вивезені;

передачі предметів музейного значення, вилучених на митниці;

поповнення музейних зібрань іншими способами, передбаченими законодавством.

Віднесення предметів музейного значення до Музейного фонду України здійснюється у порядку, передбаченому Положенням про Музейний фонд України, на підставі проведення музеями відповідної наукової експертизи.

Порядок віднесення музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань та предметів музейного значення до державної частини Музейного фонду України визначається Кабінетом Міністрів України.

{Стаття 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99; в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Формування державної частини Музейного фонду України та забезпечення поповнення експозицій музеїв здійснюють центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах культури та мистецтв.

{Статтю 18 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

Стаття 19. Облік музейних предметів та предметів музейного значення

Музейні предмети та предмети музейного значення, які зберігаються в музеях незалежно від форм власності та підпорядкування, а також предмети музейного значення, які зберігаються на підприємствах, в установах, організаціях державної та комунальної форми власності, підлягають обліку в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Форми облікових документів затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

{Частина друга статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

Фондово-облікова документація підлягає довічному зберіганню.

{Стаття 19 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 20. Переміщення музейних предметів та предметів музейного значення
Переміщення музейних предметів Музейного фонду України та предметів музейного значення здійснюється відповідно до Положення про Музейний фонд України.

{Стаття 20 в редакції Законів № 659-XIV від 14.05.99, № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 21. Збереження Музейного фонду України

З метою збереження музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань та предметів музейного значення власники або уповноважені ними органи зобов'язані створити належні умови, у тому числі спеціальний науково обґрунтований режим їх зберігання, та здійснювати консервацію і реставрацію.

Вимоги до умов зберігання та обліку музейних предметів, музейних колекцій визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

{Частина друга статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

Знищення музейних предметів та предметів музейного значення Музейного фонду України забороняється.

У разі втрати або руйнування музейних предметів, що належать до державної частини Музейного фонду України, вони можуть вилучатися з фондово-облікової документації лише за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв на підставі висновків експертно-фондової комісії.

{Частина четверта статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012} *{Стаття 21 із змінами, внесеними згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99; в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}*

Стаття 22. Порядок вивезення за межі України музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до державної частини Музейного фонду України, та предметів музейного значення, що підлягають внесенню до державної частини Музейного фонду України

Вивезення за межі України музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до державної частини Музейного фонду України, та предметів музейного значення, що підлягають внесенню до державної частини Музейного фонду України, забороняється, крім випадків тимчасового їх перебування за кордоном для експонування на виставках, реставрації або проведення наукової експертизи на підставі свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей відповідно до Закону України "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей" та за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері культури і туризму.

{Стаття 22 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 23. Страхування музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань Музейного фонду України та предметів музейного значення, що підлягають внесенню до Музейного фонду України

Музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання Музейного фонду України та предмети музейного значення, що підлягають внесенню до Музейного фонду України, які тимчасово вивозяться за межі України для експонування, реставрації або проведення наукової експертизи, підлягають обов'язковому страхуванню.

Порядок встановлення їх оціночної та страхової вартості визначають центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері державного фінансового контролю.

{Частина друга статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

{Стаття 23 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 24. Консервація і реставрація музейних предметів Музейного фонду України

Консервацію і реставрацію музейних предметів Музейного фонду України здійснюють спеціалізовані установи та організації, реставраційні підрозділи музеїв та окремі реставратори, які мають кваліфікаційну категорію за відповідною спеціальністю.

Порядок їх консервації і реставрації визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

{Частина друга статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

Держава сприяє проведенню реставрації музейних предметів, предметів музейного значення недержавної частини Музейного фонду України у державних реставраційних закладах.

З метою проведення атестації реставраторів та присвоєння їм відповідної кваліфікаційної категорії утворюється атестаційна комісія. Положення про атестаційну комісію та її персональний склад затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

{Частина четверта статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування сприяють підготовці реставраторів, розвитку мережі спеціалізованих реставраційних закладів.

{Стаття 24 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Розділ IV

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЇВ

Стаття 25. Міжнародна діяльність музеїв

Музеї України беруть участь у міжнародному культурному співробітництві в галузі музейної справи на основі багатосторонніх та двосторонніх угод.

Участь музеїв у міжнародному культурному співробітництві здійснюється у встановленому порядку шляхом:

проведення спільних наукових досліджень на основі розробки і реалізації міжнародних наукових програм;

здійснення взаємного обміну музейною інформацією, виставками, вивчення міжнародного досвіду організації музейної справи;

проведення міжнародних конференцій, конгресів, симпозіумів, виставок та участі в них; організації спільної підготовки музейних працівників, розвитку видавничої діяльності;

здійснення іншої спільної діяльності відповідно до угод, якщо вона не суперечить законодавству України та міжнародним договорам України.

Розділ V

УПРАВЛІННЯ І САМОВРЯДУВАННЯ МУЗЕЇВ, ГАРАНТІЇ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЇХ ПРАЦІВНИКІВ

Стаття 26. Державне управління музеями

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, у межах своїх повноважень:

забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері музейної справи;

формує вимоги щодо державного статистичного обліку музеїв, створених на території України;

здійснює організаційно-методичне керівництво, сприяє розвитку сучасної інфраструктури музейної справи, розвитку музейної мережі, створює спеціалізовані організаційні структури, наукові установи для науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення музеїв;

здійснює координацію робіт із створення єдиної інформаційної системи музеїв;

здійснює інші повноваження, визначені законами та покладені на нього актами Президента України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв, у межах своїх повноважень:

організовує навчання і підвищення кваліфікації працівників музеїв;

визначає потреби держави та нормативи, що гарантують належний рівень музейного обслуговування і доступ громадян до Музейного фонду України;

здійснює контроль за діяльністю музеїв, заснованих на державній та комунальній формах власності, за станом обліку, зберіганням, охороною, використанням та переміщенням музейних предметів Музейного фонду України, що зберігаються в музеях незалежно від форми власності;

організовує проведення наукових досліджень у сфері музейної справи; порушує перед власником музейних предметів та музейних колекцій питання щодо поліпшення умов зберігання;

направляє запити з метою отримання інформації про музейні предмети та музейні колекції;

у разі потреби сприяє передачі музейних предметів, музейних колекцій та предметів музейного значення, що належать до недержавної частини Музейного фонду України, на тимчасове зберігання до державних музеїв;

здійснює інші повноваження, визначені законами та покладені на нього актами Президента України.

{Частина статті 26 в редакції Закону № 5461-VI від 16.10.2012}

{Частину статті 26 виключено на підставі Закону № 5461-VI від 16.10.2012}

Інші центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють керівництво музеями, що перебувають у сфері їх управління.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за матеріально-технічне та фінансове забезпечення музеїв, що перебувають у сфері їх управління.

Керівники державних та комунальних музеїв призначаються на посаду шляхом укладення з ними контракту на п'ять років за результатами конкурсу.

{Статтю 26 доповнено частиною шостою згідно із Законом № 955-VIII від 28.01.2016}

Порядок проведення конкурсу та вимоги до кандидатів на посаду керівника державного чи комунального музею визначаються статтями 21-1-21-5 Закону України «Про культуру».

{Статтю 26 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 955-VIII від 28.01.2016}

Особливості призначення на посаду керівників державних та комунальних музеїв на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя визначаються частиною другою статті 21 Закону України «Про культуру».

{Статтю 26 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 447-IX від 14.01.2020}

{Стаття 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99; в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 27. Самоврядування музеїв

Музеї мають право створювати органи самоврядування: вчені, наглядові, методичні, музейно-педагогічні, художні, реставраційні та інші ради, залучаючи до їх діяльності фахівців різного профілю.

Стаття 28. Гарантії прав і законних інтересів працівників музеїв

Правовий і соціальний захист працівників музеїв забезпечується державою і засновниками музеїв згідно із законодавством.

{Частина перша статті 28 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

Працівники музеїв мають право на:

діяльність відповідно до фаху та кваліфікації в музеях незалежно від форм власності;

захист у судовому порядку права інтелектуальної власності на результати наукової діяльності в галузі музейної справи;

безкоштовне користування довідково-інформаційною, бібліотечною і архівною базами музеїв України та відвідування музейних закладів;

участь у науково-дослідній роботі музеїв, у конференціях, семінарах, наукових читаннях;

підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір програми, форм навчання, стажування в інших музеях, в тому числі за кордоном;

атестацію з метою одержання кваліфікаційної категорії, порядок проведення якої визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв;

{Абзац сьомий частини другої статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1709-VI від 05.11.2009, № 5461-VI від 16.10.2012}

допомогу на оздоровлення при наданні щорічної відпустки у розмірі посадового окладу, грошову винагороду за сумлінну працю та зразкове виконання трудових обов'язків, а також матеріальну допомогу для вирішення соціально-побутових питань та доплату за вислугу років у розмірах та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України;

{Абзац восьмий частини другої статті 28 в редакції Закону № 1709-VI від 05.11.2009}

{Абзац восьмий частини другої статті 28 набирає чинності з 1 січня 2010 року у частині допомоги на оздоровлення при наданні щорічної відпустки у розмірі посадового окладу та доплати за вислугу років згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009}

грошову винагороду за сумлінну працю та зразкове виконання трудових обов'язків і матеріальну допомогу для вирішення соціально-побутових питань у розмірі та порядку, що встановлюються Кабінетом Міністрів України;

{Абзац дев'ятий частини другої статті 28 набирає чинності з дня введення в дію Закону України про Державний бюджет України на 2000 рік згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99}

безплатне користування у межах встановлених норм житлом з опаленням і освітленням, якщо вони проживають у селах і селищах;

{Абзац десятий частини другої статті 28 набирає чинності з дня введення в дію Закону України про Державний бюджет України на 2000 рік згідно із Законом № 659-XIV від 14.05.99}

вимогу до юридичних і фізичних осіб про припинення дій, що загрожують збереженню музейних предметів, музейних колекцій Музейного фонду України та предметів музейного значення.

{Абзац одинадцятий частини другої статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009}

Пільги на безплатне користування житлом з опаленням та освітленням, передбачені частиною другою цієї статті, надаються за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Стаття 29. Гарантії майнових прав музеїв

Держава гарантує захист майнових прав музеїв усіх форм власності. Вилучення державою у музеїв їх фондів та іншого закріпленого за ними майна може здійснюватися лише у випадках, передбачених законами України.

Музеї, що є у державній чи комунальній власності, не підлягають приватизації.

{Частина друга статті 29 в редакції Закону № 659-XIV від 14.05.99}

Держава гарантує забезпечення охорони музеїв державної та комунальної форм власності.

{Статтю 29 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009} Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв, з переліку музеїв, затвердженого Кабінетом Міністрів України відповідно до частини третьої статті 15-2 цього Закону, визначає музей, якому музейні предмети, музейні колекції та музейні зібрання, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, передаються на постійне або тимчасове зберігання в порядку, передбаченому Положенням про Музейний фонд України.

{Статтю 29 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 447-IX від 14.01.2020}

Розділ VI

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО МУЗЕЇ ТА МУЗЕЙНУ СПРАВУ

Стаття 30. Відповідальність за шкоду, завдану музею або музейному зібранню
Матеріальна шкода, завдана музею або музейному зібранню громадянами чи юридичними особами, відшкодовується згідно з чинним законодавством.

{Стаття 30 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1709-VI від 05.11.2009}

Стаття 31. Відповідальність за порушення законодавства України про музеї та музейну справу

Особи, винні у порушенні законодавства про музеї та музейну справу, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ

29 червня 1995 року

№ 249/95-ВР

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Предмет, методологія вивчення і завдання навчальної дисципліни «Основи історичного музеєзнавства».
2. Законодавство музейної справи.
3. Передісторія музеїв: основні періоди. Накопичення музейних колекцій в Україні в період середньовіччя.
4. Розвиток музейної справи в українських землях у складі Російської імперії.
5. Музейна будівництво в Україні за радянських часів.
6. Стан музейної справи в Україні в умовах її незалежності.
7. Історія Івано-Франківського краєзнавчого музею.
8. Загальні засади та класифікація музеїв за типами.
9. Класифікація музеїв за профілями.
10. Нові класифікаційні схеми музеїв.
11. Музейний фонд, його склад, структура.
12. Значення комплектування музейних фондів та його організація.
13. Визначення, класифікація, систематизація і атрибуція музейних предметів.
14. Основні етапи обліку музейних колекцій. Облікова документація.
15. Прийом предметів в музей і їх первинний облік.
16. Наукова інвентаризація музейних предметів.
17. Каталогізація. Музейні каталоги та їх системи.
18. Науково-довідковий апарат музеїв.
19. Зберігання музейних колекцій: значення, завдання і сучасна організація.

20. Режим зберігання фондів. Вимоги до музейних споруд, експозиційних залів та фондових приміщень у зв'язку із завданнями зберігання музейних предметів.
21. Основні завдання та методи консервації та реставрації музейних колекцій.
22. Експозиція музею. Історія розвитку музейної експозиції.
23. Види експозиції і їх сучасна організація.
24. Основні етапи створення музейної експозиції.
25. Основні етапи підготовки музейної екскурсії.
26. Загальні і окремі методичні прийоми ведення екскурсій.
27. Професійна майстерність екскурсовода.
28. Підготовка та підвищення кваліфікації екскурсоводів в музеях України.
29. Особливості зберігання музейних предметів в експозиції.
30. Музейна експозиція та її роль в роботі музейних установ.
31. Історія розвитку музейної експозиції.
32. Види експозицій.
33. Основні етапи підготовки музейної експозиції.
34. Наукова підготовка експозиції.
35. Складання планів експозиції: тематичної структури та тематично-експозиційного плану.
36. Добір і виготовлення експонатів.
37. Підготовка пояснювальних матеріалів.
38. Види етикетажу.
39. Монтаж експозиції.
40. Колірне вирішення експозиції.

41. Експозиційний пояс.
42. Прийоми групування експонатів.
43. Екскурсійна робота – основний вид масової роботи музеїв.
44. Принципи організації, зміст і форми роботи сучасних музеїв.
45. Дайте визначення поняттю «музейна справа».
46. Що таке національна музейна політика? Дайте визначення.
47. Основні напрями національної музейної політики.
48. Створення музеїв.
49. Статут музею.
50. Державна реєстрація музеїв.
51. Ліквідація і реорганізація музеїв.
52. Музейна територія.
53. Фінансування музеїв.
54. Матеріально-технічне забезпечення музеїв.
55. Управління і самоврядування музеїв.
56. Гарантії прав і законних інтересів працівників музеїв.
57. Міжнародна діяльність музеїв.
58. Відповідальність за порушення Закону України «Про музеї та музейну справу».

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ З ОСНОВ МУЗЕЄЗНАВСТВА

1. Давньоруські храмові, монастирські та палацові зібрання.
2. Меценатство І.Мазепи.
3. Перші університетські музеї в Україні. Історія створення та формування музейних колекцій.
4. Роль меценатів у створенні перших публічних музеїв в Україні (XIX ст.).
5. Становлення теоретичних та організаційних підвалин музейництва за доби Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 р.).
6. Зрушення в галузі музейництва за часів діяльності уряду гетьмана П.Скоропадського.
7. Перетворення музеїв в інструмент ідеологічного впливу (20-30 рр. XX ст.).
8. Врятування скарбів українських музеїв в роки Другої світової війни.
9. Специфіка музейної діяльності.
10. Музеї і охорона позамузейних пам'ятників.
11. Міжнародні зв'язки музеїв.
12. Національні музеї України.
13. Меморіальні музеї України.
14. Історичні музеї України.
15. Музейний, архівний та бібліотечний фонди, їх співвідношення і взаємозв'язок.
16. Особливості комплектування фондів музеїв різних типів і профілів.
17. Психолого-педагогічні аспекти комплектування фондів.
18. Методика атрибуції музейних предметів.
19. Основні інструктивні документи щодо обліку і зберігання музейних колекцій в Україні.
20. Фондова документація як інформаційна система.
21. Створення музейних автоматизованих інформаційних систем. Світовий досвід та вітчизняні досягнення.
22. Захист музейних фондів в екстремальних ситуаціях
23. Упаковка і транспортування музейних цінностей.
24. Особливості зберігання музейних предметів в експозиції.
25. Основні принципи художнього проектування музейних експозицій.

26. Експозиційний ансамбль музею та його компоненти.
27. Культурно-освітня діяльність музеїв та її форми.
28. Екскурсійна робота. Види екскурсій, їх класифікація.
29. Екскурсійне обслуговування в музеї та формування екскурсійної тематики.
30. Національний історичний музей України.
31. Музей історичних коштовностей.
32. Переяслав-Хмельницький історико-культурний заповідник.
33. Державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.
34. Одеський археологічний музей НАН України.
35. Херсонський національний історико-археологічний заповідник.
36. Національний архітектурно-історичний заповідник «Софія Київська».
37. Національний заповідник «Києво-Печерська лавра».
38. Національний заповідник «Давній Галич».
39. Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей.
40. Національний музей образотворчого мистецтва в Києві.
41. Львівська картинна галерея.
42. Меморіальні музеї Т.Г. Шевченка у Києві та Каневі.
43. Національний музей театрального, музичного та кіномистецтва у Києві.
44. Меморіальний музей М. Коцюбинського у Вінниці.
45. Центральний науково-природознавчий музей НАН України.
46. Національний музей народної архітектури та побуту України (Музей під відкритим небом у Пирогові).
47. Аптека-музей у Львові.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Акт приймання – документ про передачу пам'ятки на довічне зберігання в музей, в якому фіксується чітка експертна (мистецтвознавча) характеристика цієї пам'ятки та подаються відомості про особливості її надходження у музей.

Ансамблевий музей – музей, діяльність якого базується в першу чергу на музеєфікації нерухомих об'єктів культурної та природної спадщини. До А.М. відносять будинки-музеї, музеї-монастирі, музеї-храми, музеї-садиби, палаци-музеї і т.п. З кін. 20 ст. простежується тенденція трансформації цілого ряду А.М. в середовищні музеї.

Антикварій – зібрання творів античної пластики і приміщення, в якому воно експонується.

Археологічні музеї – самостійний вид музеїв історичного профілю, що збирають, зберігають, вивчають і експонують предмети, що мають історичну цінність; їхні зібрання комплектуються з пам'яток матеріальної культури від найдавніших часів до середньовіччя, виявлені під час археологічних досліджень.

Архітектурні музеї – профільний тип музеїв, що зберігають та популяризують творіння людських рук, пов'язані з історією і практикою архітектури.

Аудиторія музейна – спільність людей, на яких спрямована дія музею. Характеризується відповідно до властивих їй соціально-демографічних параметрів (стать, вік, освіта, місце проживання). А.М. ділиться на реальну і потенційну, постійну і нестабільну, традиційну і нову (люди з обмеженими можливостями, мігранти, безробітні, молодь, індиферентна до музею). Детальна сегментація А.М., врахування особливостей різних категорій відвідувачів, орієнтація на її розширення є джерелами якісних показників культурно-освітньої діяльності музею. А.М. є об'єктом вивчення соціології музейної та психології музейної.

Будинки-музеї – поширений вид ансамблево-меморіальних музеїв, споріднених із музеями-садибами. Основна відмінність названих видів полягає в тому, що садиба охоплює прилеглу територію (освоєну, окультурену, природну) і належить

зазвичай до сільських територій. Натомість, Б.-м. тяжіє до міського ландшафту й переважно обмежується архітектурним ансамблем споруди.

Виставка – тимчасово діюча експозиція музейна, створювана з метою актуалізації спадщини, задоволення запитів різних цільових аудиторій музею, розширення комунікативних можливостей музею.

Відомчі музеї – група музеїв, які знаходяться у віданні різних міністерств і відомств в якості структурних підрозділів. Відповідають завданням представлення і розвитку галузевого відомства – освіти, охорони здоров'я і т.д., силових міністерств (оборони, внутрішніх справ і т.д.), а також наукових (напр., Академії наук) і громадських організацій (профспілок, партій, товариств). Значна частина В.М. – освітніх установ музеї.

Відтворення музейних предметів – об'єкти, які точно передають вигляд музейних предметів (копія, реконструкція, муляж, репродукція, новоділ, макет та ін.).

Віртуальні відвідувачі музею – численна аудиторія осіб, які цілеспрямовано чи спонтанно «заходять» на офіційний веб-сайт музею і знайомляться з його віртуальною експозицією і каталогами, новинами і рекламними анонсами, а також здійснюють on-line чи e-mail-запити до адміністрації цього музею з метою пошуку і з'ясування певної дослідницької інформації, придбання квитків для відвідування музею чи його нової виставки, купівлі музейних зображень високої якості чи поліграфічної продукції цього музею.

Віртуальний музей – 1) створена за допомогою комп'ютерних технологій модель придуманого музею, який існує виключно у віртуальному просторі. Відтворює деякі складові реального музею: каталоги «колекцій», «експозицію» і т.п. Як правило, відрізняється можливістю зворотного зв'язку із відвідувачами сайту, широко представленими відтвореннями «музейних предметів», наявністю тривимірних «віртуальних експозицій», що дають можливість віртуальної подорожі по «експозиції» і навіть її самостійного моделювання. 2) Електронні публікації об'єднаних за тематичним, регіональним, проблемним або іншим принципом добірок артефактів, які в дійсності знаходяться в різних місцях і не

становлять колекцій. На побутовому рівні «В.М.» нерідко називають сайтом реально існуючого музею.

Воєнно-історичні музеї – окремий вид музеїв історичного профілю, що відображають військову історію країни, розвиток військової техніки й мистецтва війни, історію окремих родів військ і видів озброєнь.

Вотивні предмети, вотивні дари (лат. *Votivus* – присвячений богам, від *votum* – обітниця, бажання) – різні речі, принесені в дар божеству за обітницею, заради зцілення або виконання будь-якого бажання. Звичай приношення В. п. – пом'якшена форма жертвоприношення.

Вундеркамера – кабінет рідкостей природи; кімната для розміщення і зберігання тематичних колекцій, що складаються з природничо-наукових експонатів або різноманітних древніх, рідкісних і курйозних речей, як природних, так і рукотворних. Кабінети рідкостей з'явилися в Європі в XVI ст., їх розквіт припав на XVII ст. – період бароко. Такі колекції створювалися, як правило, або представниками вищої аристократії, або вченими-натуралістами, лікарями і аптекарями. Надзвичайний ріст колекцій привів до спеціалізації в збиранні, а в подальшому до створення тематичних музеїв.

Галереї (фр. *Galerie*) – спеціалізовані мистецькі колекції, які розрізняються тематично, хронологічно, за видами і жанрами; Г. є одним з типів художнього музею або розділом музею. В історії музейної справи створення Г. часто передувало появі художніх музеїв. У 20 ст. поняття «Г.» розширилося: Г. називаються доступні для огляду колекції різнорідних пам'яток матеріальної культури; художні салони, в яких проводяться виставки-продажу творів мистецтва. Г. за часів Відродження – зал подовженої форми, одна зі сторін якого була перерізана суцільним рядом великих вікон.

Гема (лат. *gemma* – «коштовний камінь») – дорогоцінний або напівдорогоцінний камінь з вирізьбленим опуклим (камея) чи заглибленим (інталія) зображенням, що використовувався як печатка, амулет, прикраса.

Гід-екскурсовод – особа, яка володіє фаховою інформацією про країну (місцевість) перебування, визначні місця, об'єкти показу, а також мовою цієї

країни чи мовою іноземних туристів, яких приймають, або загальнозрозумілою для них мовою надає екскурсійно-інформаційні, організаційні послуги учасникам туру в межах договору про надання туристичних послуг.

Голограма – об’ємна тривимірна копія, створена за допомогою лазерної техніки або запису на світлочутливу пластину й з неї відтворена.

Громадські музеї – поширений тип закладів, що перебуває під опікою громадських організацій (профспілок, партій тощо).

Дактіліотека – спочатку, у древніх римлян, коробка або скринька, в яку ховалися обручки, коли їх не носили. Згодом ця назва перейшла до зібрань дорогоцінних каменів і гем. Воно й донині іноді вживається для позначення подібних колекцій.

Державні музеї – чільна група музеїв держави, що підпорядковані Кабінету Міністрів України і здійснюють свою діяльність у руслі загальнодержавної концепції розвитку музейної мережі.

Дитячий музей – установа музейного типу, для якої характерні орієнтація на цільову аудиторію музейну (діти); пріоритет освітньо-виховної функції, доповненої здійсненням соціальної адаптації дитини до навколишньої дійсності; інтерактивна експозиція музейна, стимулююча творчу і ігрову діяльність дітей. Д.м. являє собою синтетичну форму, будучи одночасно музеєм, школою, ігровим майданчиком, творчої майстернею, клубом. Може існувати як самостійна структура, входити до складу традиційного музею на правах відділу або філії («музей у музеї»), бути частиною інших установ культури і освіти для дітей. Інституція Д.м. одночасно з терміном формується з кін. 19 ст.

Додаткові музейні послуги – будь-які інші послуги, які надаються працівниками для задоволення попиту відвідувачів та потребують додаткових зусиль музею: доступ до фондів музейних зібрань, наукове консультування, постачання довідкової інформації засобом мас-медіа (телевізійникам, пресі), проведення мистецтвознавчих і вартісних експертиз, реставраційні роботи, організація аукціонів, творчих вечорів і презентацій, недільних шкіл етикету й

культурології для дітей та підлітків, здача окремих приміщень в оренду іншим суб'єктам ринку та ін.

Екомuzeї – інноваційний тип т. зв. змішаних соціально-середовищних музеїв, націлених на досягнення сталого (збалансованого) розвитку місцевих громад у традиційному середовищі їх проживання та активного залучення їх у суспільну діяльність зі збереження усіх видів своєї спадщини. Стрижневою особливістю концепції екомuzeїв є діяльність зі збереження та презентації не окремих експонатів, а середовища як природного, так і антропогенного (етнокультурні та урбоісторичні ландшафти з системою живих поселень).

Екскурсант – тимчасовий відвідувач, який перебуває менш як 24 години у країні або на об'єкті відвідання; учасник екскурсії.

Екскурсія – процес наочного сприйняття довкілля, особливостей природи, сучасних та історичних об'єктів, елементів побуту, визначних місць певного регіону, міста чи його частини, природної території, музейної установи, що триває до 24 год.

Експлікації (від латин, пояснюю) – провідні тексти, що містять основні характеристики та пояснення палітри пам'яток, представлених у тому чи іншому залі музею. Їхня мета – ввести відвідувача у відповідну епоху, роз'яснити її особливості, пояснити, що об'єднує зібрані в одному залі експонати.

Експозиційна діяльність – це діяльність музею з ознайомлення відвідувачів з найцікавішими експонатами музею, розміщеними у певному логічному порядку, побудованому за хронологічним (еволюційним), географічним, етнокультурним чи предметно-тематичним критеріями; це основна складова музейної комунікації і підвалина для реалізації культурно-освітньої діяльності музею.

Експозиційна робота – один з напрямів музейної діяльності, основний зміст якого полягає в проектуванні експозиції, монтажі і демонтажі експозицій, проведенні реекспозиції, спостереженні за станом експозиції, веденні поточної експозиційної документації.

Експозиційний фонд музею – та частина музейного фонду, яка виставлена на загальний огляд і є доступною для ознайомлення широких верств населення.

Експозиція – сукупність музейних предметів, виставлених для публічного огляду на тривалий термін. Слово *exposition* у перекладі означає «виставка». На перших етапах розвитку музейної справи терміни «Е.» і «виставка» вживалися як рівнозначні, і лише порівняно недавно термін «Е.» став означати відносно постійний, а виставка – тимчасовий публічний показ музейної спадщини. Сучасне музеєзнавство під музейною Е. розуміє цілісну предметно-просторову систему, у якій музейні предмети й інші експозиційні матеріали об'єднані концептуальними (науковим і художнім) задумом.

Експонат – музейний предмет, виставлений для огляду.

Етикетаж – короткі підписи під кожним експонатом та над кожним стендом.

Етнографічні екскурсії – екскурсії, що розповідають про побут і звичаї різних націй і народностей (наприклад, територією музеїв народної архітектури і побуту у с. Пироговому на околиці Києва, у Львові чи Переяславі-Хмельницькому).

Етнографічні музеї – значно поширений в Україні вид музеїв історичного профілю, які збирають, зберігають, вивчають і експонують етнографічні колекції, що знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурами різних етнічних спільнот та історичних періодів.

Живий музей – 1) середовищний музей або установа музейного типу, що зберігає об'єкти матеріальної і нематеріальної культурної спадщини у звичному для них природному та історико-культурного середовищі в умовах збереження і постійної актуалізації їх споконвічних функцій. Часто в Ж.м. експозиції музейні та окремі форми музейної діяльності включені безпосередньо в сучасне середовище поселення, вбудовані в ландшафти і реальні соціально-побутові об'єкти (навчальні заклади, ресторани, готелі, офіси і т.п.). Ж.м. прагне не тільки до збереження певних традицій, а й до забезпечення їх природного утримання в житті суспільства, а також постійного розвитку. 2) У зарубіжній музеології – «корисний» музей, який надає сприятливий вплив на пов'язані із ним спільноти через організацію дозвілля та просвіту місцевого населення на основі вивчення його актуальних потреб. Термін «Ж.м.» запропонований в 1917 американським музеологом Д.-К. Данном; передбачав ідеї «нової музеології».

Загальна теорія музеєзнавства – розділ теоретичного музеєзнавства, що формулює базові поняття наукової дисципліни, розробляє понятійний апарат та мову науки, проблеми музейної потреби, музейного предмета, музею як соціокультурного інституту, вивчає об'єкт, предмет і методи музеєзнавства, розробляє проблеми соціальних функцій та класифікації музеїв, визначає місце музеєзнавства в системі наукових дисциплін.

Загальне музеєзнавство – розділ музеєзнавства, що вивчає закономірності розвитку музейної справи і напрями музейної діяльності.

Загальноісторичні музеї – установи, що висвітлюють історію людства і нашої країни зокрема й формують експозиції згідно з найвагомішими етапами й періодами світової та вітчизняної історії.

Замки-музеї та Палаці-музеї – поширені види ансамблевих музеїв, що створюються шляхом музеєфікації фортифікаційного, стильово- архітектурного, інтер'єрного, ландшафтного та археологічного комплексу замків чи палаців.

Заповідна площа музею – територія для зберігання і охорони найбільш цінних історико-культурних комплексів і окремих об'єктів музею середовищно-ансамблевого типу.

Інвентаризація (кодифікація) – етап обліку пам'яток та розподілу їх у системі фондосховищ музейної установи. Для того, щоб можна було оперативно відшукати якусь окрему пам'ятку серед тисяч їй подібних, щоб не виникало плутанини, кожному експонату музею присвоюється власний інвентарний номер (код).

Історико-біографічні екскурсії – екскурсії місцями життя і діяльності видатних людей.

Історико-краєзнавчі екскурсії – екскурсії, в основі яких лежить пізнання історії рідної місцевості.

Історичне музеєзнавство – розділ музеєзнавства, що вивчає причини виникнення, генезис і розвиток музейної потреби та музею як культурної форми, покликаної задовольнити цю потребу.

Історіографія музеєзнавства – напрям історичного музеєзнавства, що досліджує історію музеєзнавства як науки.

Каталогізація – підсумовуючий і найважливіший етап обліку й оцінки матеріальних цінностей музейної установи; мета К. полягає в пошуку й зборі вичерпної інформації про ту чи іншу пам'ятку, вивчення її в контексті подібних пам'яток, створення колекцій з метою подальшого експонування й широкої популяризації.

Комплексні музеї – група музеїв, що поєднують характеристики двох або більше профільних груп. Колекції К.м. здатні найбільш повно і цілісно уявити культурну і природну спадщину країни або регіону. Важливу частину К.м. складають краєзнавчі музеї. Триває процес ускладнення структури ряду музеїв і трансформації їх в багатопрофільні (екомузеї, ансамблеві музеї, середовищні музеї).

Комплектування музейних фондів – один з основних напрямів музейної діяльності, процес виявлення і збору предметів музейного значення, які набувають у музеї статусу музейних предметів. К.м.ф. здійснюється цілеспрямовано відповідно до місії музею і наукової концепції комплектування музею. Реалізує основну соціальну функцію музею – документування процесів і явищ, що відбуваються в природі і суспільстві.

Консервація (від лат. conservatio – збереження) – комплекс заходів, що забезпечують тривале збереження історико-культурних і природних об'єктів шляхом стабілізації їх фізичного стану та створення довготривалої захисту від несприятливих впливів навколишнього середовища. К. є одним з найважливіших етапів реставрації, а також найбільш суворим з реставраційних методів.

Контрольний текст екскурсії – підібраний й уточнений (перевірений) екскурсійний матеріал, що розкриває тему екскурсії.

Копія – предмет, який створюється з метою імітації або заміни іншого, що виступає по відношенню до копії як оригінал (точно повторює всі властивості оригіналу).

Корпоративні (виробничі) музеї – структурні підрозділи недержавних установ і підприємств.

Краєзнавчі музеї – музеї комплексного профілю, що збирають, зберігають, вивчають і експонують матеріали, які розповідають про природу, економіку, історію і культуру певного краю (області, району, міста, села). У них зібрані геологічні, ботанічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні та ін. колекції, знаряддя праці, вироби місцевих промислів різних історичних періодів, твори мистецтва, літератури, народної творчості тощо.

Кунсткамера (нім. *Kunstkammer*) – приватне зібрання з предметів, створених людиною (в першу чергу, творів мистецтва) та зразків творів природи. Це поняття набуло поширення в країнах Центральної та Північної Європи й вперше згадане в джерелі 1550 при описі самотійної колекції імператора Священної Римської імперії Фердинанда I Габсбурга (1558–1564) у Відні. Колекція включала в себе й зразки творів майстерних людських рук (артефакти), тобто картини, дорогі кубки, унікальні предмети озброєння, та зразки творів природи.

Макет – об'ємне відтворення зовнішнього вигляду оригіналу, виконане в масштабі, яке допускає умовність зображення (за рахунок опущення або утрирування будь-яких несуттєвих деталей першотвору).

Меморіальні музеї – музеї, присвячені пам'яті видатних політичних, державних і військових діячів, учених, письменників, композиторів, художників тощо, вони створюються на базі пам'ятних комплексів, які охороняються державою: садиб, будинків, квартир, пов'язаних з життям і діяльністю видатних осіб; окремий вид музеїв історичного профілю.

Методична розробка екскурсії – документ, що визначає технологію застосування методичних прийомів у відповідності до особливостей екскурсійного маршруту. Включає такі елементи екскурсії: маршрут, зупинки, об'єкт показу, тривалість, назва підтем та перелік основних питань, організаційні та методичні вказівки.

Міжнародна рада музеїв (ІКОМ) – неурядова організація музеїв та музейних фахівців, формально підпорядкована ЮНЕСКО, що спрямовує свою діяльність на

збереження, поповнення та комунікацію із суспільством природної та культурної спадщини, наявної та майбутньої, матеріальної та нематеріальної (духовної).

Міжнародний комітет з музеології – автономний структурний підрозділ ІКОМ, що здійснює координацію теоретичних досліджень в царині музеології.

Міжнародний центр вивчення консервації та реставрації культурної спадщини (ICCRROM) – міжурядова організація зі збереження світової культурної спадщини, членами якої є уряди 118 країн світу.

Модель – копія, яка зберігає конструктивні принципи і фактуру оригіналу.

Мономузеї – меморіальні чи літературні музеї, присвячені творчості одного окремо взятого письменника, композитора, сценариста, режисера, актора, співака, музиканта, естрадної групи. Сюди ж належать музеї популярних літературних героїв (наприклад, Музей Шерлока Холмса на Бейкер-стріт, 221-6 Лондона).

Музеєзнавство – це наукова дисципліна, що вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, їхні суспільні функції, питання теорії і методики музейної справи, тобто внутрішню організацію, систему наукового комплектування музейних фондів, документування й зберігання колекцій, а також методики побудови музейних експозицій, виставок, різних видів і форм науково-освітньої діяльності музеїв.

Це суспільна наука, яка вивчає процеси збереження соціальної інформації, пізнання та передачі знань та емоцій через музейні предмети, музейну справу, музей як суспільний інститут, його соціальні функції та форми їхньої реалізації у різних суспільно-економічних умовах.

Музеєфікація – процес перетворення історико-культурних і природних об'єктів у музейні об'єкти. Передбачає етапи їх виявлення, дослідження, консервацію, реставрацію, експозиційну інтерпретацію музейною та подальше використання в якості об'єктів музейного показу. У широкому сенсі термін «М.» відноситься до будь-яких об'єктів музейного значення, проте частіше вживається щодо нерухомих, нематеріальних і середовищних об'єктів; в результаті їх М. виникають ансамблеві музеї і середовищні музеї. Термін «М.» вперше вжив Ф. І. Шміт.

Музей – науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини.

Музей колекційного типу – один з різновидів музею за типом збереженої спадщини; в його основі лежить колекція предметів, яка відповідає профілю музею (основні зусилля спрямовані на її формування). Документування такі музеї здійснюють через збереження, комплектування, вивчення фондів музею. Історично це найбільш давній тип музеїв.

Музейна колекція – сукупність музейних предметів, що об'єднані однією або кількома спільними ознаками; це сукупність музейних предметів, які пов'язані спільністю одного або декількох ознак і представляють науковий, пізнавальний або художній інтерес як єдине ціле. Складаються в результаті цілеспрямованих зусиль по їх формуванню.

Музейна мережа – історично сформована сукупність музеїв, діюча на певній території. Має два вживання: музейна мережа певної країни, регіону незалежно від їх профілю (музейна мережа СРСР, музейна мережа України тощо) або сукупність музеїв певного профілю (мережа історичних музеїв, мережа технічних музеїв тощо).

Музейна PR-кампанія – комплекс заходів, що формують, підтримують чи змінюють стосунки різних груп населення до музею.

Музейна справа – спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію.

Музейна справа уособлює національну музейну політику, музеєзнавство та музейну практику.

Музейне джерелознавство – розділ музеєзнавства, що розробляє теорію, методологію і методику вияву, вивчення та використання музейних колекцій.

Музейне зібрання – сукупність музейних колекцій та музейних предметів, а також пов'язаних з ними бібліотечних фондів, архівів, каталогів та наукової документації музею.

Музейний маркетинг (від англ. *market* – ринок) – система знань про теорію і практику створення, просування до потенційних споживачів та збуту музейного продукту, а також налагодження комплексу комунікативного діалогу між музеями та суспільством і його окремими інституціями.

Музейний менеджмент – система знань про теорію і практику управління музеєм і музейним персоналом.

Музейний предмет – культурна цінність, якість або особливі ознаки якої роблять необхідним для суспільства її збереження, вивчення та публічне представлення.

Музейний продукт – комплекс основних та додаткових музейних послуг і товарів, які пропонуються відвідувачам музею.

Музейний стандарт ISO-10918 8 – стандарт Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) для баз даних музейних комп'ютерних зображень; містить уніфіковані норми мінімального опису музейного предмета («етикетка»), представленого на комп'ютерному зображенні, та єдиний формат комп'ютерних зображень.

Музейний товар – матеріальні об'єкти продажу: наукові книги, мистецтвознавчі дослідження, каталоги, музейні фотоенциклопедії, популярні публіцистичні путівники експозиціями музею, туристична література, поліграфічні (календарі, фоторепродукції тощо) та інші сувеніри, зокрема, зменшені копії експонатів музею, оцифровані зображення експонатів, авторське право на їх тимчасове комерційне використання тощо.

Музейний фонд України – сукупність окремих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, які постійно зберігаються на території України, незалежно від їх походження та форм власності, а також музейних предметів і музейних колекцій, що знаходяться за межами України і є власністю України або відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

Музейні фонди – сукупність всіх матеріалів, що надійшли на зберігання в музей відповідно до прийнятих правил (законами, інструкціями, положеннями і т. д.), що документують соціально значущі феномени і процеси, пов'язаних з профілем музею і службовців засобом музейної комунікації, а також належні до них науково-допоміжні матеріали. Складаються з фонду музейних предметів та фонду науково-допоміжних матеріалів (в природничонаукових музеях є ще фонди наукових сировинних матеріалів).

Музеї історії релігії – поширений вид музеїв історичного профілю, колекції яких документують генезис і розвиток релігії (світових релігій) як складного соціокультурного феномену.

Музеї історичного профілю – музеї, які збирають, зберігають, вивчають і популяризують пам'ятки матеріальної та духовної культури народу.

Музей-заповідники – група музеїв комплексного типу просто неба, що володіють особливою цінністю й одержали статус заповідників згідно з постановами урядових органів країни. Створюються шляхом музеєфікації винятково цінних територій, ансамблів, комплексів і окремих пам'яток історії, культури чи природи. За профілями поділяються на археологічні, історико-культурні, історико-архітектурні, історико-меморіальні.

Музей-кав'ярні (паби, трактири, корчми, винні підвали та ін.) – дуже поширений у країнах Європи вид ансамблевих музеїв, створених шляхом часткової музеєфікації історичного дизайнерсько-побутового середовища та його старожитньо-меморіальних елементів з метою відтворення та збереження традиційного ансамблю й самої атмосфери «старих добрих часів». Експозиція цих музеїв покликана розкривати історико-культурну цінність того чи іншого закладу як пам'ятка історії й діючої туристичної атракції. За профілем їх можна віднести також і до меморіальних, етнографічних та галузевих музеїв.

Музей-квартири – вид меморіальних музеїв, що створюються шляхом музеєфікації окремих квартир, у яких жили видатні діячі культури, освіти, науки кінця XIX–XX ст., і присвячені їхньому життю й діяльності (напр., квартира-музей Олеса Терентійовича Гончара у Києві).

Музей-кораблі – вид ансамблевих музеїв, створених шляхом музеєфікації суден із визначною історією з метою збереження і популяризації їхнього значення як пам'ятки історії, науки і техніки.

Музей-майстерні – спільна назва двох подібних за змістом і принципами музеєфікації підвидів ансамблевих музеїв: а) персоніфікованих музеїв-майстерень видатних митців (за профілем належать до меморіальних), б) типологічних музеїв-майстерень людських ремесел (за профілем відносяться до етнографічних).

Музей-монастирі – поширений вид ансамблевих музеїв України, створених шляхом музеєфікації архітурних ансамблів монастирів; за профілями їх відносять до історико-архітектурних музеїв.

Музей-підприємства – вид ансамблевих музеїв, створених шляхом музеєфікації промислового підприємства з метою збереження і розкриття його історико-культурної цінності як пам'ятки історії промисловості, науки і техніки. За профілями їх відносять до групи науково-технічних музеїв.

Музей природничого профілю – профільний тип музеїв, що збирають, зберігають, вивчають та експонують різноманітні природничі матеріали й розповідають про найновіші досягнення природничих наук.

Музей-садиби – найпоширеніший вид ансамблевих музеїв України. Створюються шляхом музеєфікації архітектурного, інтер'єрного, ландшафтного і господарського комплексу садиб.

Музей-храми – музеєфіковані пам'ятки, в яких засоби музейної інтерпретації спрямовані на розкриття сторінок історії та суспільного й мистецького значення цих пам'яток (напр., Софійський собор доби Київської Русі у Києві).

Музей художнього профілю – група музеїв класичного мистецтва та музеїв сучасного мистецтва, що зберігають, вивчають і пропагують визначні твори живопису, графіки, скульптури, ужиткового мистецтва, а також народної творчості усіх культурно-мистецьких епох (у т. ч. й сучасної).

Музей-цвинтарі – поширений вид ансамблевих музеїв, створених шляхом музеєфікації меморіально-ландшафтного середовища з метою відтворення, збереження і розкриття його історико-культурної цінності як пам'ятки історії.

Музеографія (від гр. *Museion* – музей, і *grapho* – пишу) – корпус видань про музеї, що характеризує всі або один з напрямів діяльності музею або музей як ціле. Критерій віднесення того чи іншого видання до музеографічного типу – наявність у ньому описової інформації про музеї. До музеографічних видань належать: путівники, довідники, звіти та ін.

Музеологія – наука, що пояснює реалізацію одного з найважливіших видів суспільної діяльності, що полягає у збереженні і сталому використанні культурної і природної спадщини людства; наука, що вивчає мету і способи діяльності такої інституції, як музей.

Музичні музеї – розповсюджений вид музеїв, що займаються збиранням, збереженням, вивченням, експонуванням і публікацією пам'яток музичної культури.

Муляж – предмет, який відтворює розмір, форму, колір і фактуру оригіналу, але може відрізнятися за розмірами.

Муніципальні музеї – основна на сьогодні форма недержавного музею, що виконує властиві йому функції щодо збирання, збереження і презентації колекцій. М. м. перебувають в управлінні місцевої адміністрації і фінансуються з місцевих бюджетів.

Мусейон – місце, присвячене музам, храм муз, згодом заклад, призначений для творів мистецтва, пов'язаних із музами (звідси – музей). У добу еллінізму створено славнозвісний Александрійський музей (280 р. до н. е.), до складу якого входила Александрійська бібліотека.

Мюнц-кабінет – кабінет монет і медалей.

Навчальні музеї – музеї, призначені для учнів і студентів. Створюються при школах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах з освітньою метою (Мінералогічний і Геологічний музеї Львівського університету імені І. Франка, Музей археології при Інституті українознавства імені І. Крип'якевича НАН України).

Народний музей – культурно-освітня установа, створена за ініціативою та участю населення на громадських засадах.

Наукова концепція експозиції – перший етап проєктування експозиції, під час якого формулюється тема і провідна ідея експозиції, її мета і методи досягнення цих цілей; вимоги до архітектурно-художнього вирішення й експозиційного устаткування; визначається місце задуманої експозиції в системі експозицій музею.

Наукове комплектування фондів – процес виявлення в зовнішньому середовищі предметів музейного значення та їхнього збору для поповнення музейних зібрань; наукова діяльність, заснована на принципах музеєзнавства і профільних дисциплін.

Науково-допоміжний фонд – частина музейного зібрання, що не належить до основного фонду та державної частини Музейного фонду України, складається з науково-допоміжних матеріалів, зібраних або створених музеєм для постійної експозиції або виставок як допоміжний ілюстративний або інформаційний матеріал (муляжі, макети, зліпки, реконструкції, копії, плани, карти, схеми, діаграми, креслення та інші наочні матеріали, які спеціально виготовлені або відтворені і використовуються для розкриття експозиційно-виставкової теми).

Науково-допоміжні матеріали – музейні предмети, що використовуються для розкриття інформаційного потенціалу музейних пам'яток, їхнього вивчення й інтерпретації; це карти, схеми, креслення, діаграми, таблиці тощо. У складі музейних зібрань утворюють фонд науково-допоміжних матеріалів, в експозиції виступають як експонати чи пояснення до них.

Науково-дослідна робота в музеї – пошуково-наукова діяльність з атрибуції, класифікації, систематизації й інтерпретації музейних пам'яток.

Науково-дослідні, або академічні, музеї – музеї, призначені для спеціалістів. Створюються при академіях, науково-дослідних інститутах, мають вузькоспеціалізований характер. Це своєрідні наукові лабораторії (Центральний науково-природознавчий музей НАН України, Львівський природознавчий музей НАН України).

Науково-освітні масові, або публічні, музеї – музеї, призначені для широкого кола громадян та гостей України; їх у нашій країні більшість. Це Дніпровський

історичний музей, Державний історичний музей України в Києві, Львівська галерея мистецтв тощо.

Науково-технічні музеї – доволі різноаспектна група музеїв технократичної профільної групи, що збирають, зберігають, вивчають, експонують та популяризують творіння людських рук, пов'язані з історією і практикою розвитку техніки та технологій, а також – із життям і творчим генієм визначних експериментаторів, винахідників і вчених.

Національна музейна політика – це сукупність основних напрямів і засад діяльності держави і суспільства в галузі музейної справи. Основні напрями музейної політики спрямовані на збереження пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, повернення в Україну культурних цінностей народу, що знаходяться поза її межами, забезпечення соціально-економічних, правових і наукових умов для ефективної діяльності музеїв, сприяння формуванню сучасної інфраструктури музейної справи, підтримка і розвиток мережі музеїв, забезпечення їх охорони, підготовка і підвищення кваліфікації музейних кадрів, їх правовий та соціальний захист, сприяння міжнародному співробітництву в галузі музейної справи.

«Нова музеологія» – напрям зарубіжної музеології, що виник в 1980-х рр. на основі теоретичного узагальнення досвіду розвитку общинних музеїв, екомuzeїв та інших музеїв нового типу. Музей розглядається Н. м., перш за все, як форма, націлена на вирішення актуальних проблем місцевої громади. Засновники «Н. м» французькі музеолог Ж.-А. Рів'єр і Ю. Де Варін сформулювали її найважливіші положення, зафіксовані в т. зв. Квебекській декларації (1984).

Новоділ – точна копія, виконана з того ж матеріалу, що й оригінал (наприклад форму студентів університетів Російської імперії, представлена в музеях, зшито на основі документів і малюнків XIX–XX ст.).

Об'єкт музеєзнавства – музей і музейна справа як суспільне явище у всіх їх проявах.

Облік музейних фондів – діяльність зі встановлення точних відомостей і предметного опису всіх пам'яток, що перебувають у музеї.

Оглядові екскурсії – багатопланові маршрутні екскурсії, що паралельно чи послідовно розкривають декілька тем; традиційно проводяться у краєзнавчих та загальному мистецьких музеях.

Парамузеї – установи музейного типу, що зберігають і експонують не справжні музейні предмети, а відтворення музейних предметів (об'єктів) або об'єкти, спеціально створені для ілюстрування історичних подій і явищ: воскові фігури, високоякісні репродукції творів мистецтва, предметні комплекси, нові звершення і т. п.

Первинна реєстрація – діяльність музейних працівників щодо прийому й ідентифікації нових пам'яток, які надходять у музей шляхом археологічних розкопок, подарунків меценатів, придбання на аукціоні, передачею органами внутрішніх справ та прикордонного митного контролю тощо.

Пінакотека – у стародавніх греків приміщення, в якому зберігалися живописні зображення. В римлян пінакотекою називалась кімната в будинках при вході в атрій, прикрашена картинами, а також статуями та іншими художніми предметами, якими особливо дорожив господар. У сучасному вжитку пінакотека зазвичай означає «картинна галерея».

«Портфель екскурсорода» – умовна назва комплекту наочних матеріалів (фотографій, копій документів, географічних карт, схем, репродукцій з картин тощо), що використовуються екскурсородом у ході екскурсії.

Предмет музеєзнавства – принципи, технології та процеси нагромадження, збереження і презентації інформації музейними установами, а також процеси виникнення, розвитку і суспільного функціонування музею.

Предмет музейного значення – культурна цінність, особливі ознаки якої є підставою для внесення її до Музейного фонду України та набуття статусу музейного предмета з метою збереження, вивчення і публічного представлення.

Приватні музеї – установи, що належать приватним особам, створені їхніми зусиллями і підтримуються на їхні кошти. У більшості країн світу це найдавніша і найрозповсюдженіша форма музейних установ.

Приватний колекційний фонд – приватна збірка матеріальних цінностей, яка зазвичай є доступною для ознайомлення лише вузького кола осіб, однак на деякий час може передаватися для масових показів у публічних музеях та мистецьких галереях.

Прикладне музеєзнавство – розділ музеєзнавства, що займається розробкою шляхів розв’язання задач практичної діяльності музеїв й, будучи пов’язане з безпосередніми потребами музейної справи, зародилося раніше від інших структурних частин музеєзнавства. Саме з узагальнення накопиченого досвіду музейної практики почалося становлення науки про музей. П. м. містить такі компоненти: наукова методика, техніка, організація та управління.

Профіль музею – генетично-класифікаційна ознака музею; визначається основним змістом його фондів і зв’язком з тією чи іншою галуззю науки, мистецтва або виробництва. Профіль музею визначає склад колекцій, тематику експозицій, зміст наукових досліджень і впливає на всі напрями музейної діяльності.

Раритет – предмет, цінність якого визначається насамперед його рідкістю. У сучасному музеєзнавстві термін вживається для позначення предметів, що існують лише в декількох екземплярах (наприклад, книги-першодруки).

Реконструкція – науково обґрунтоване відновлення втраченого / зруйнованого культурного чи природного об’єкта або його частин. Р. може бути здійснена у вигляді креслення, макета, моделі та інших різновидів відтворення музейного предмета; в окремих випадках створюється Р. первісного вигляду в натурі.

Рекреаційна зона музею – площа для відпочинку та дозвілєвого обслуговування відвідувачів музею.

Реліквія – особливо шанований меморіальний предмет, зв’язаний, як правило, з подіями чи особами, які зіграли винятково важливу роль в історії народу, держави, релігії. Особливим вшануванням вирізняються культові реліквії, які є сакралізованими об’єктами релігійного поклоніння, релігійного туризму й духовного паломництва.

Репродукція – відтворення творів живопису, графіки, рукописів, карт ручного виготовлення, рукописних і унікальних друкованих книг і т.д., виконане з використанням розмножувальної техніки з метою отримання якомога більшого числа повторень.

Реставрація (від лат. Restauratio – відновлення) – комплекс науково-обґрунтованих проєктних розробок і практичних заходів, що забезпечують збереження історико-культурного та природного об'єкта і виявлення його суспільної цінності.

Реституція (від лат. restitutio – відновлення) – в міжнародному праві вид матеріальної відповідальності держави-агресора щодо усунення або зменшення матеріальних збитків, завданих державі, що зазнала агресії, шляхом повернення незаконно захопленого і вивезеного воюючою державою майна з території супротивника, а також з територій колоній. У музейній сфері та охороні об'єктів культурної спадщини Р. пов'язана не тільки з поверненням культурних цінностей, вивезених в результаті воєнних дій, але і зі зміною прав власності всередині однієї країни.

Скансен – етнографічний комплекс – музей просто неба, музей-село, розташоване на острові Юргорден у Стокгольмі. Заснований Артуром Хазеліусом 11 жовтня 1891.

Спеціальне музеєзнавство – розділ музеєзнавства, що забезпечує зв'язок між загальним музеєзнавством і профільними дисциплінами та вивчає названі закономірності в аспекті особливостей функціонування музею визначеного профілю.

Студіоло – у XV–XVI ст. в Італії невелике приміщення для занять правителя або іншої впливової особи (причому у цьому приміщенні розміщувалися й художні твори). Studiolo італійською мовою означає невелике приміщення для досліджень або міркувань. Спочатку С. використовували в якості кабінетів для роботи та в якості бібліотек, пізніше вони стали виконувати функції невеликих приватних музеїв. Рідкісні предмети природничого світу, що зберігалися в шафах С., були представлені недостатньо відкрито порівняно з іншими художніми

творами. Все це призвело до еволюції С. в нову форму представлення колекції – кунсткамеру

Тематико-експозиційний план – один з основних документів наукового проєктування експозиції, що визначає склад і основні характеристики (атрибуцію, розміри, інвентарні номери, шифри зберігання і т. д.) експозиційних матеріалів, їх розподіл і угруповання за темами, підтем, експозиційних комплексів, а також основні тексти до експозиції музейної. У Т.е.п. також можуть включатися у вигляді додатків тексти великого обсягу, вказівки для створення відтворень музейних предметів (об'єктів) та науково-допоміжних матеріалів, документація по використанню технічних засобів в експозиції і т. п. Т.е.п. створюється, як правило, на завершальному етапі наукового проєктування відповідно до наукової концепції експозиції і може коригуватися після здійснення пробної експозиції (розкладки).

Тематичні екскурсії – спеціалізовані екскурсії, присвячені розкриттю однієї теми.

Теорія документування – розділ теоретичного музеєзнавства, що вивчає різні сторони дійсності з точки зору прояву в них властивостей музеальності та добору об'єктів музейного значення, що підлягають збереженню та використанню в умовах музею. Об'єкти-носії музеальності мають бути не лише пізнані, але й відібрані, вилучені з їхнього життєвого середовища. Це теоретична основа комплектування музейних фондів і музеєфікації об'єктів історико-культурної і природної спадщини.

Теорія музейної комунікації – розділ теоретичного музеєзнавства, що вивчає музей як специфічну комунікаційну систему, у рамках якої здійснюється передача соціально значимої інформації в просторі і часі. Це теоретична основа для розробки проблем експозиційної, виставкової і культурно-освітньої діяльності музею.

Теорія науково-фондової роботи, або теорія тезаврування (від грец. thesauros – скарбниця) – розділ теоретичного музеєзнавства, що досліджує всю сукупність музейних об'єктів, що функціонують у музеї, з точки зору: а) пізнання й

розкриття їхньої цінності та інформації, яка міститься в них; б) забезпечення їхньої фізичної збереженості. Це теоретична основа науково-фондової, експозиційної і реставраційної діяльності.

Технічне оформлення експозиції – включення в експозицію сучасного експозиційного устаткування та технічних засобів (підсвітка, світло- ілюмінація, звукові ефекти тощо) з метою підсилення її емоційно-комунікативних та атракційних властивостей.

Технологічна карта екскурсії – технологічний документ, складений та затверджений керівником суб'єкта туристичної діяльності, що визначає логічну послідовність перегляду історико-культурних об'єктів на туристичному маршруті.

Уніфікований паспорт музею – документ, який складають і реєструють в органах культури всі музеї України, незалежно від їх видів, статусу, форм власності і відомчого підпорядкування; складається з 22-х пунктів і містить вичерпну інформацію про установу та зібрання.

Фандрайзинг (від англ. fund – кошти; raise – добувати) – комплекс заходів із залучення фінансів для реалізації некомерційних музейних проєктів.

Фондова робота – один з основних напрямів музейної діяльності, метою якого є збереження, вивчення і використання музейних предметів. Ф.р. включає в себе облік музейних фондів, зберігання музейних фондів та їх вивчення. Комплектування музейних фондів раніше розглядалося в музеєзнавстві як частина фондової роботи, на сучасному етапі визнається самостійним напрямом музейної діяльності. Ф.р. – база функціонування музею як інституту соціальної пам'яті, основа для здійснення інших напрямів діяльності музею.

Церковні музеї – установи, що створюються і функціонують при єпархіях, монастирях, церквах, недільних духовних школах, релігійних об'єднаннях, що є їхніми власниками і засновниками.

Шацкамера – скарбниця з виробами із дорогоцінних каменів і металів.

Система оцінювання навчальної дисципліни

<p>Загальна система оцінювання навчальної дисципліни</p>	<p>Структура розподілу балів у ході аудиторно-самостійної роботи студентів (лютий – червень):</p> <p>1) усні відповіді на семінарських заняттях з використанням візуалізованих презентацій своїх відповідей – 10 балів (три оцінки на дев'яти семінарських заняттях);</p> <p>2) індивідуальна робота: – 10 балів;</p> <p>3) контрольна робота (по темах семінарських занять) – 15 балів;</p> <p>4) колоквиум (тестові завдання по лекційному матеріалі) – 15 балів;</p> <p>Загальна кількість – 50 балів.</p>						
	<p>Вид контролю</p>	<p>Поточний контроль</p>	<p>Контроль на робота</p>	<p>Колоквиум</p>	<p>Індивідуальне завдання</p>	<p>Екзаменаційна робота</p>	<p>Підсумкова оцінка</p>
	<p>Максимальна кількість балів, яку може набрати студент</p>	<p style="text-align: center;">10</p>	<p style="text-align: center;">15</p>	<p style="text-align: center;">15</p>	<p style="text-align: center;">10</p>	<p style="text-align: center;">50</p>	<p style="text-align: center;">100</p>
<p>Вимоги до письмових робіт</p>	<p>Контрольна робота проводиться у письмовому вигляді, має декілька варіантів формалізованих завдань рівнозначної складності, на виконання яких відводиться 45 хвилин. Кожен варіант містить 7 завдань (1 – 2 – теоретичні, 3 – знання термінів, 4–7 – тестові завдання).</p> <p>Розв'язуючи завдання контрольної роботи, студент повинен продемонструвати не репродуктивну, а творчу розумову, креативну діяльність.</p> <p style="text-align: center;">Критерії оцінки виконання контрольної роботи</p> <p>Оцінка за виконання контрольної роботи виставляється у 20 балах: 1- 10 балів, 2 – 3 бали, 3 – 3 бали, 4-7 – по 1 балу.</p>						
<p>Бали</p>	<p>Критерії оцінювання навчальних досягнень за теоретичне (перше) завдання</p>						
<p>1-2</p>	<p>У студента (ки) елементарні знання фактичного матеріалу (до 25%), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; у письмовій роботі є суттєві помилки (більше 75%). Не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом Не здатен оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Відсутня об'єктивна і неупереджена аргументація. Не має синтетичного мислення, безвідповідально ставиться до обраного фаху.</p>						

	3-6	<p>Ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства. Посередньо знає джерелознавчу термінологію і володіє понятійним апаратом, не вмє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичні джерела. Посередньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) посередньо оцінювати та інтерпретувати джерела з історії України, до кінця не здатен (на) інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем. Не може переконливо аргументувати.</p> <p>Не має синтетичного мислення, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні. Демонструє вдосконалення з низьким рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.</p>
	7-8	<p>Студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен(на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, є незначні помилки (не більше 4). Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вмє їх використовувати під час відповіді на запитання. Вмє класифікувати історичні джерела, але не достатньо їх інтерпретує. Знає наукову термінологію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією; створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вмє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Демонструє в□осконалення з достатнім рівнем автономност□ здобуті під час навчання компетенції.</p>
	9-10	<p>Студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти; відповідь чітка і завершена, у відсутні помилки (не більше 2). Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вмє їх використовувати під час відповіді на запитання, вмє ставити під сумнів сталі принципи та ідеї. Знає наукову термінологію. На високому рівні володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні□явища, процеси і тенденції в Україні. Демонструє вдосконалення з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.</p>
		<p>Індивідуальне завдання з курсу «Музезнавство» передбачає підготовку окремих складових індивідуальної роботи.</p> <p>Структура індивідуальної роботи складається із наступних</p>

обов'язкових елементів:

- Титульний аркуш;
- Зміст;
- Вступна частина;
- Опис трьох музейних експонатів;
- Фотографії музейних експонатів;
- Список використаної літератури.

Критерії оцінювання індивідуального завдання

Критерії	Бали
Повноцінна підготовка окремих складових наукової роботи з відображенням авторської позиції. При захисті використовує значний обсяг джерел і літератури, висновки самостійні, тези здійснені на високому рівні, студент створив значну кількість роздаткового матеріалу. Демонструє на високому рівні здатність використати знання, уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти. Може критично ставитися до результатів своєї праці, бачить шляхи подолання труднощів, виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.	17-20 балів
Обгрунтоване розкриття проблеми. Вміє організувати пошук, аналіз та інтерпретацію історичної інформації; може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Демонструє на достатньому рівні здатність використати знання, уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти. Може критично ставитися до результатів своєї праці, виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.	13-16 балів
Тема розкрита неповно. Демонструє на посередньому рівні здатність використати знання, уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти. Може критично ставитися до результатів своєї праці, виявляє певне усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.	9-12 балів
Робота суто компілятивного рівня. Студент може репродуктивно відтворити змісту історичних джерел, однак у його відповіді є помилки. Вміє організувати пошук історичної інформації, але не може її оформити належним чином. Не достатньо використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси під час підготовки завдання. Визначає роль людського фактора в історії, однак	5-8 балів

	без необхідної аргументації.	
	Проаналізовано лише окремий аспект. Захист завдання спрощений, із значними помилками. Не здійснено пошук джерельної інформації. Відсутня будь-яка аргументація. Відсутні самостійні висновки і синтетичні зв'язки. Не здатен використати наявний матеріал для роботи в школі. ІКТ використано недоречно. Не виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.	1-4 бали
	Завдання не зараховано	0 балів
Семінарські заняття	<p>Тема 1. Музезнавство як наука та навчальна дисципліна. Тема 2. Історія розвитку музейництва в Україні Тема 3. Історія розвитку музейництва в Україні Тема 4. Правові основи організації музейної справи в Україні. Тема 5. Класифікація музеїв. Тема 6. Музейні фонди, збереження та комплектування. Тема 7. Експериментально-виставкова діяльність музеїв. Тема 8. Освітньо-виховна робота музеїв. Тема 9. Музейне будівництво в незалежній Україні.</p> <p>Семінарські заняття покликані утвердити у студентів конкретні знання з дисципліни, розвивати мислення, формувати навички публічних виступів, сприяти умінню проводити дискусії на актуальні теми з музейної справи.</p> <p>Принципи оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставлення балів від «1» до «5». Позначення «0» виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через невідповідність, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Кожен студент зобов'язаний взяти участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.</p> <p>Пропущене заняття або негативну оцінку студент зобов'язаний «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем. При цьому може виставлятися оцінка, а попередня не впливатиме на середній бал студента.</p> <p>Завдання контролю знань студентів під час проведення семінарських занять зводяться до того, щоб:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається; - визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення; - виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи; - стимулювати інтерес студентів до предмета і їх активність у пізнанні. <p>Контроль знань студентів під час проведення семінарських занять може відбуватись в наступних формах:</p> <ul style="list-style-type: none"> - детальний усний аналіз поставлених питань; - вибіркове усне опитування «з місця»; - дискусійне обговорення питань; - індивідуальне розв'язування практичних завдань, проблемних 	

запитань чи завдань;

- фронтальне стандартизоване опитування за картками, тестами протягом 5-10 хв;

- письмова (до 30 хв.) самостійна робота по варіантах тощо.

Критерії поточної оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»)

Оцінка «п'ять» ставиться, якщо студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти; відповідь чітка і завершена, у письмовій роботі не повинно бути помилок. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, вміє ставити під сумнів сталі принципи та ідеї. Знає теорію і методику науково-дослідницької діяльності, володіє понятійним апаратом, відмінно орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати речові джерела з історії України. Повною мірою володіє історичним критичним мисленням, аналізом (вміє класифікувати джерельну інформацію на компоненти, розуміючи їх взаємозв'язки та організаційну структуру). Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем; будує переконливу аргументацію, рецензує відповіді ровесників. Вміє організувати комплексний пошук, неупереджений аналіз та інтерпретацію історичних джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності.

Може використати інноваційні технології. Має аналітичне та синтетичне мислення. Бере активну участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях, формує аргументацію, базовану на здобутих знаннях, демократичних переконаннях і гуманістичних цінностях; застосовує оптимальну стратегію діяльності, бере на себе відповідальність; проводить рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності; вміє долати труднощі, вдосконалює з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції тощо. Використовує під час навчання джерельний матеріал, здатен(на) його пропагувати через просвітницьку діяльність. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні.

Оцінка «чотири» ставиться, якщо студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен (на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, у письмовій роботі є незначні помилки. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на

запитання. Знає історичну термінологію і наукову періодизацію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати джерельний історичний матеріал. Достатньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати певні способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних проблем; буде аргументацію на основі 2-3 доказів, може рецензувати відповіді ровесників. Вміє організовувати пошук, аналіз та інтерпретацію історичних джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Може порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора у створенні джерел, однак не може розкрити внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб.

Має певний рівень аналітичного та синтетичного мислення. Бере участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях, формує аргументацію (в аргументації зустрічаються окремі неточності), базовану на здобутих знаннях, демократичних переконаннях і гуманістичних цінностях; застосовує оптимальну стратегію діяльності; проводить самооцінку пізнавальної діяльності, вдосконалює з достатнім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції тощо. Використовує під час навчання джерельний матеріал, здатен(на) його пропагувати через просвітницьку діяльність. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні.

Оцінка «три» ставиться, якщо у студента (ки) є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу (більше 50%), елементарні уміння і навички; не здатен (на) повною мірою використати знання, уміння і навички на практиці; відповідь не чітка і спрощена, у письмовій роботі є суттєві помилки. Ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, а просто перераховує. Посередньо знає історичну термінологію і володіє понятійним апаратом, задовільно орієнтується в історичній хронології, не достатньо володіє просторовою компетенцією; не вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати джерельний історичний матеріал. Посередньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) посередньо оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, до кінця не здатен (на) інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем. Не може переконливо аргументувати, рецензії відповідей ровесників поверхові. Вміє організовувати пошук історичних джерел, але не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні

	<p>ресурси у навчальній діяльності. Знає історичну персоналістику, але не може порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб.</p> <p>Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. Бере пасивну участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях; не застосовує оптимальну стратегію діяльності, не бере на себе відповідальність; не проводить рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні. Вдосконалює з посереднім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.</p> <p>Оцінка «два» ставиться, якщо у студента (ки) елементарні знання фактичного матеріалу (до 25%), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; відповідь не змістовна і не доречна, у письмовій роботі є суттєві помилки (більше 75%). Не ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Практично не знає джерелознавчу термінологію (до 25%), незадовільно орієнтується в історичній хронології (до 25%), не володіє просторовою компетенцією; не вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Не здатен (на) оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Відсутня об'єктивна і неупереджена аргументація, самооцінка і оцінка інших. Не вміє організовувати пошук історичних джерел, не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Знає історичну персоналістику на рівні переліку історичних постатей.</p> <p>Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. У групових формах роботи тільки присутній(я) без особистої відповідальності, стратегії; не дотримується норм професійної етики, не виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей, не вдосконалює здобуті під час навчання компетенції.</p>
<p>Умови допуску до підсумкового контролю</p>	<p>Належне виконання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) змісту питань планів семінарських занять (лютий – червень). Для цього необхідно готувати конспекти семінарських занять. Вітається якісна підготовка візуалізованих презентацій відповідей на семінарські питання. Однак слід пам'ятати, що візуалізована презентація тільки доповнює підготовлену основну відповідь студента (-ки); 2) підготовка індивідуальної роботи впродовж лютого–травня. Виконання цих завдань передбачає якісну пошукову працю, творчий підхід до оформлення студентом (-кою) роботи; 3) написання контрольної роботи; 4) здача колоквіуму.
<p>Підсумковий контроль</p>	<p>Підсумковий контроль – іспит (екзамен) (червень):</p> <p>Отриманий в результаті здачі екзамену бал додається до виставлених балів за семінарські заняття та індивідуальні завдання, виконані в результаті самостійної роботи, і складає <i>підсумковий семестровий бал</i>.</p>

Сумарна кількість – 100 балів.

При обчисленні підсумкового семестрового балу враховується:

Поточні оцінки успішності (5 – «відмінно», 4 – «добре», 3 – «задовільно», 2 – «незадовільно») – виставляються під час проведення семінарських занять;

Підсумкова оцінка за семінарські заняття виставляється студенту в кінці семестру за результатами роботи на семінарських заняттях і є середнім арифметичним (заокругленим до сотих) всіх отриманих оцінок за семінарські заняття. Отримані «незадовільні» оцінки враховуються при додаванні оцінок і входять у загальну кількість отриманих оцінок.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять. Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між науково-педагогічним працівником та студентами у процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як науково-педагогічним працівником для коригування методів і засобів навчання, так і студентами для планування самостійної роботи. Особливим видом поточного контролю є колоквиум. Поточний контроль може проводитись у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях, у формі виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Результати поточного контролю враховуються при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Студенту, який має наукові публікації, виступи на наукових конференціях, бере активну участь в роботі студентського наукового гуртка, був учасником олімпіад, конкурсів з відповідної (чи суміжної) дисципліни *за поданням наукових керівників чи керівників наукових гуртків та рішенням кафедри* в підсумковий семестровий бал може додаватись **максимально 10 балів за участь в науковій роботі** (за умови, що підсумковий семестровий бал не перевищує 100 балів).

Список використаних джерел

1. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 № 249/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 20.06.1995. № 25.
2. Про внесення змін до Закону України «Про музеї та музейну справу»: Закон України № 1709-VI від 05.11.2009 р. *Відомості Верховної Ради України*. 5.11.2009. № 25. 9 с.
3. Закон України «Основи законодавства України про культуру» від 14.02.1992 №2117-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 26.04.1992.
4. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 169.
5. Про охорону культурної спадщина: Закон України від 08.06.2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.
6. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посібн. К.: Альтерпрес, 2007. 464 с.
7. Белікова М., Зайцева В. Основи музеєзнавства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запоріжжя: ЛППС, 2015. 179 с.
8. Боднарчук Ю. Ю. Музеєзнавство: курс лекцій. Тернопіль : ТНЕУ, 2012. 228 с.
9. Вайдахер Ф. Загальна музеологія / За ред. Зеновія Мазурика; Пер. з нім. Х. Назаркевич, О. Лянґ, В. Лозинського. К.: Літопис, 2005. 632 с.
- 10 Власюк Г. М., Зосимович О. Ю., Хададова М. В. Музеєзнавство та архівна справа: Навч.-метод, посіб. Житомир: ЖДПУ імені Івана Франка, 2006. 75 с.
- Гайдай О. М. Музеєзнавство : навч. посіб. / О. М. Гайдай. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 212 с.
11. Горішевський П. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв. Івано-Франківськ: Плай, 2005. 64 с.
12. Рутинський, М. Й. Музеєзнавство: навч. посіб. К. : Знання, 2008. 428 с .

13. Салата О.О. Основи музеєзнавства. Навчально-методичний посібник. Вінниця, 2015. 148 с. 14. Шевченко В.В. Музеєзнавство. К.: Університет Україна, 2007. 287 с.

Допоміжна література

1. Бабенко О., Бабенко О. Короткий словник музейних термінів. Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2001. 120 с.
  2. Банах В., Барановська Н. Експозиційна робота музеїв : навчальний посібник. Львів: Логос, 2018. 175 с.
  3. Бойко-Гагарін А. Музейний маркетинг : науково-методичне видання. К. : Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2016. 67с.
  4. Вербицька П., Пасічник Р. Музей як комунікативний та освітній простір: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 229 с.
  5. Данилюк А. Музеї просто неба і проблеми їх становлення в Україні. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том ССXXX. Праці Секції етнографії та фольклористики. Львів, 1995. С. 479-492.
  6. Музейна справа та музейна політика в Україні ХХ століття. К.: Златограф, 2004. 208 с.
  6. Музеї України: Довідник / Міністерство культури і мистецтв України. К.: Задруга, 1999. 131 с.
- Музей на межі тисячоліть: минуле, сьогодення, перспективи. Дніпропетровськ, 1999.
- Музей на рубежі епох: минуле, сьогодення, перспективи. К., 1999. 130 с.

Інформаційні ресурси

1. Довідник про сайти музеїв усього світу. URL: <http://supercook.ru/spr-01-mus.html>
2. Портал «Національний віртуальний музей» (Велика Британія). URL: <http://www.culture24.org.uk/home>
3. Видання «Музеї України» (містить каталог музеїв України). URL: <http://www.museum-ukraine.org.ua>

Стефанюк Галина Василівна

**МУЗЕЄЗНАВСТВО: ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ
МАТЕРІАЛИ, ГЛОСАРІЙ І САМОСТІЙНА РОБОТА**

**Навчальний посібник для студентів
спеціальності 032 «Історія та археологія»**

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2025

УДК 069 (477.63)